

PISMO IZ SANKT PETERBURGA

IRENA LUKŠIĆ

SADRŽAJ

Pismo iz Sankt Peterburga	1
O autorici	93
Impresum	95

Kalista je Krpan u slavonsku prijestolnicu Osijek stigla potpuno pijana. Malo se pribrala tek kad je njen suputnik iz brzoga vlaka, ruski medijevist Evald Ščapov zastao ispred tužne zgrade željezničkoga kolodvora i čučnuo. Nekoliko je puta, vidjela je, nervozno povukao zatvarač na putnoj torbi, no uvijek je glava patenta zapela na grlu već zamalo prazne boce votke, boce koju su zajedno ispijali od Zagreba do Vinkovaca, polako i nekako oporo, kao da ispiru nešto važno u svojim tajanstvenim životima. I dok su se putnici polako i nezainteresirano razlijevali po tijesnim ulicama preko puta stajališta taksija, Kalista je gledala tog čovjeka kako luđački upreže snagu u tri-četiri prsta desne ruke i pokušava nemoguće – gurnuti bocu među odjeću, papire i predmete za osobnu higijenu, ali ne uspijeva. Poznavala je taj osjećaj nemoći koji ju je često pohodio u snovima, u velikim nemirnim snovima što dolaze nakon uzbudljivih događaja, no nikako se nije mogla sjetiti kako se iz toga izlazi ili kako bi ti nesretni prsti ponovno mogli uhvatiti snagu, dobiti krv, živce, miris. Kako se fantazija pretvara u život. Nije mogla učiniti ništa: masni znoj curio joj je niz leđa kao vreli katran, osjećala je kako joj uši plamte. No, kad se iza jedne razigrane školske ekskurzije pojavilo nasmijano lice Julke Rauber, zapravo golemo poprsje po kojemu su skakutali kosa, ali i blještavi zubi, Kalista se odlijepila od slike nesretnoga Rusa i požurila prema izlazu.

– Joj, koje ludilo od putovanja! – patetično je uzdahnula Julka. – Zamisli, zakasnila sam na stanicu i onda sam išla stopom ovim užasnim cestama. U Vinkovcima sam jedva uhvatila vlak... Što je?

Kalista se iznenada sapplela na ravnoj asfaltnoj površini i iz ruke joj je ispala kristalna vaza te se bučno razbila.

– Što se dogodilo?! – vrisnula je. – Nije ti dobro?

Ma ne, sve je pod kontrolom, Kalista je odmahнула rukom i pokušala se koncentrirati na ono što je nejasno zatreperilo u zraku: zakasnila na vlak, stoji na cesti i zaustavlja automobile... zakasnila i stoji, zaustavlja, automobile... pa ništa, čovjek svakodnevno vidi na stotine sličnih prizora i ne razmišlja o njihovoj dramaturgiji. Baš naprotiv. Bezbroy puta pomislila je kako bi bilo dobro razviti neko neobično zanimanje poput “dojavljivača autobusa”, osobe koja bi, recimo, obilazila stajališta i ljude informirala koliko i zašto kasni javni prijevoz. O tome je jednom čak i pisala u novinama, posve ozbiljno, dakako, no sad nije bila u stanju reproducirati davno izložene misli. Oko njih su se već skupili ljudi, a žena u svjetloplavoj kuti, s gumenim rukavicama na rukama, trpala je krhotine skupocjenoga stakla u plastičnu posudu. Julka je i dalje nepomično stajala i nešto govorila. No, komadi njenih rečenica

odlazili su zajedno s komadima vaze u smeće. Onda se po zraku rasprsnuo grčeviti povik:

- Sandaaa! Sandaaa! San...!

Kalisti se na trenutak učinilo da se uhvatila za taj krik, lak i brz te da je smjesta potrčala za čovjekom koji ga je negdje daleko proizvodio. Ako ga je proizvodio čovjek, ako ga je proizvodio čovjek... Zadnje što je pamtila s dna trošne zgrade osječškoga kolodvora bila su vrata uz koja je stajao Evald Šćapov: u rukama je držao napetu putnu torbu, koja je na jednome mjestu imala izbočenje u obliku pseće glave što viri iz metalne košarice na biciklu. Bila je to boca votke. Zbogom Evalde, tiho je šćapnula Kalista. Mene ovaj kongres neće vidjeti! I onda se sve pomaknulo, kao u uredno objavljenom televizijskome prijenosu, i pred oči su joj izašli događaji koji su prethodili ovome. Vidjela je kako u prašnjavome odjeljku brzoga vlaka Rijeka-Osijek neki čovjek piše dugačko pismo i kako pritom nervozno miče usnicama te se povremeno glasno nakašlja, khk aaa khk. Vidjela je nakratko i jednu finu gradsku ženu, koja je samo nekoliko stanica prosjedila u kupeu – tek da izvuče iz torbice elegantni mobitel i javi se nekome tko se zove Zlatko, da Zlatko, i kaže kako se predomislila te da sve zapravo može početi ispočetka. Neka njihova prića, dakako, koja nema ni ulaz ni izlaz. A vidjela je i kako je putovanje postalo zanimljivo onoga ćasa kad je njen suputnik i kolega, ruski medijevist Evald Borisović Šćapov, kojega je dotad znala samo po ćuvenju, kao autora, naime, knjige *Antisvijet ruskoga srednjovjekovlja*, počeo pričati kako je postao feminist i kako je za Međunarodni slavistićki kongres u Osijeku napisao referat pod naslovom *Majćinska ljubav u ruskoj srednjovjekovnoj tradiciji*. Govorio je kako se u literaturi toga mraćnoga vremena nerijetko mogu naći formulacije tipa “Sin ili kći sami će sebe ubiti ako razljute majku ili oca”. Pojam majke i oca nije se upotrebljavao samo u didaktićkim djelima nego i puno šire, objašnjavao je, među inim i pri opisu obraćanja vođe podanicima, gospodara slugama te kod opisa društvenih ustanova. Na Kalistino pitanje kako je došao na ideju da poveže jedno tako neprivlaćno razdoblje povijesti ćovjećanstva i feminizam – samo je bljesnuo oćima ispod debelih naoćala i odgovorio da je to bio jedini naćin da dođe na skup, odnosno da se dokopa Hrvatske, da izađe iz svoje zemlje i, naposljetku, iz tema koje ga prate na svakom koraku. Plaće sveućilišnih profesora i znanstvenika sramotno su niske, rekao je, ne iznose niti pedeset dolara. A što danas možete kupiti za pedeset dolara? Par cipela, englesko-ruski enciklopedijski rjećnik, grijalicu za kupaonicu, vrtnu klupu ili zimsku vjetrovku. Pa kako onda preživljavate? – upitala je Kalista. Evald je sklopio pretužne oći i prošaptao: Ah, ne pitajte! Zatim je ustao, skinuo s police za prtljagu putnu torbu i izvukao bocu votke. Zamirisalo je na medicinu. Ćovjek koji je pisao opširno pismo odmah se odlijepio od svojih krumpirastih slova i zbunjeno zatreptaó oćicama. Doista je mirisalo na mjesnu

ambulantu, cijepljenje školske djece i guste jesenske magle. Na strašni osjećaj nemoći. Kalisti se činilo da su joj se u takvome ugođaju dogodile najgore stvari u životu: početak nastave u gimnaziji baš kad se moglo putovati auto-stopom po Europi, razbuktavanje rata 1991. godine, pokušaj samoubojstva trovanjem prije pet godina... I onda je nije bilo teško navesti da bijesno odgurne ta loša sjećanja i u nepoznatome okusu pokuša uhvatiti čaroliju prvih pravih pića u djetinjstvu, onaj okus od kojega cijela usta postanu poput beživotne krpe i smjesta nestane strah i gađenje. Povukla je gutljaj ponuđene ruske votke i odmah je osjetila vatru sve do tjemena. No, Evald je i dalje pričao. Kalistin je jezik nehotice dotaknuo vrijeme koje je nestalo u mulju životnih događaja: isprva je klizilo duž napetih stijenki, a onda je došlo do vrha, pa još jednom brzo uokolo i na kraju ga je na vakuum povukla u usnu šupljinu. Vrelo ljeto sedamdeset i neke, kad je Kalisti u ustima ostao okus istog takvog sirovog alkohola, nečega što joj se učinilo novo. Rijeka je tada jednolično tekla uz mračno grmlje prepuno nanesenoga smeća, plastičnih vrećica i poderanih krpa, i izgledalo je da će u toj uspavanosti njen zadivljeni pogled zauvijek ostati zalijepljen za nepostojani odraz stvarnosti. Međutim, u tom trenutku s obale se čulo muklo "Sandaaa!", ono isto koje je časak ranije prozujalo Osijekom, kao da setko doziva Sandu, sandalu, sanduk, san. Ne! Kalista je povukla vreli gutljaj, pa još jedan, koji je pogurnuo nataloženo smeće. Sljedeći gutljaj osjetila je kao korak u vodu. Isprva samo do koljena, a onda se izmaklo tlo i zaplivala je prema nepoznatim pričama, koje su je očarale. Nakon toga ju je probudio nagli trzaj, a nešto je čak i opalo sa sklopivoga stolića uz prozor. Ili je sami materijal škripnuo: O-Si-Jek! Osijek! I onda još jednom: Osijek! I još: Osijek! Osijek!

Sve je u redu, pomislila je Kalista i ustala iz postelje. Bio je to samo san, da. Izbledjelo sunce na crti beskrajne ravnice pokazivalo je vrijeme prvoga sumraka. Kroz pukotinu prozora dopirala je buka iz kafića u prizemlju. Zanimljivo je s koliko je energije nepoznati ženski glas jurio prema nebu: vran vran vran. Hvatao se za zrak kao bršljan. Kalista je htjela odagnati tu temu, jer joj se činila kao iluzija, kao varka nekog vještog majstora, koji je izmišljen da je plaši. Samo da ne baci pogled na referat, koji je mjesec dana ranije, u razdoblju astrološkoga Raka, napisala u skromnome hotelu na Kvarneru. Mene ne zanima je l' veliki ili mali, govorio je oštri ženski glas, sve su to mitovi, mene zanima humor, igra. Kad imaš priču, razumiješ. Priču. Glasovi iz kafića miješali su se sa zveckanjem čaša, struganjem potplata po asfaltu, krikom riječnih galebova. U sobi, koju je dobila za vrijeme kongresa, mirisalo je na tekućinu za laštenje namještaja. Prema rasporedu razmještaja sudionika, koji je Kalista dan ranije vidjela na internetskom portalu Kongresa, s njom je trebala biti Millicent Gavrilovich,

specijalizantica iz teorije književnosti na sveučilištu u Melbourneu. Bilo joj je drago kad je to saznala, jer tamo se, u Australiji, prije dosta godina skrasio njen kolega sa studija Antonio, kojega je jednom davno, još za bivše jugoslavenske države, posjećivala u vojarni *Ivo Lola Ribar* u Karlovcu, gdje je služio zakašnjeli vojni rok. Poslije vojske više se nisu vidjeli i ovo je, između ostalog, bila prilika za obnovu kontakta, a možda i da ga pita zašto nije došao na večeru, kad ga je ono pozvala... No, pomislila je Kalista kad se pribrala, ovdje kao da je netko bio: preko naslona stolca bio je prebačen bijeli kostim od mekoga lana, ispod stola stajale su cipele, šiljate, početkom rujna kupljene u Modeni. I kao da je netko predvidio, zaključila je, da će se događaji odvijati onako kako je kod kuće planirala: mislila je, naime, da će navečer otići u Hrvatsko narodno kazalište na dodjelu priznanja engleskomu slavistu Sir Arthuru Bondu Thompsonu za veliki doprinos u približavanju starije hrvatske književnosti britanskome čitatelju. Taj čin se jednostavno morao obaviti i ona ga je prihvatila i ne razmišljajući da se u ovakvim svečanim zgodama zapravo bolno suočava sa sobom, svojim godinama i pravim mjestom u društvu. No, ispalo je drukčije. Izmaknuo se komadić filma. Sjećala se početne scene u sobi, kako se, naime, odjednom osvijestila težinu neprozračene sobe na vrhu visoke zgrade i kako se odmah strovalila u postelju. Imala je prljave traperice i majicu bez rukava, koja je na prsima mala nekakvu nejasnu sliku – dvije glave, loptu ili pak tajanstvena nebeska tijela. Bila je, čini se, vrlo pijana, a onaj suputnik u vlaku kao da je neprestano izvodio iluzionističke trikove: priče su mu se čas pojavljivale, čas nestajale. Sjetila se i histeričnoga glasa Julke Rauber i lika konduktera u vlaku – ovaj potonji imao je veliku bradavicu iznad lijeve obrve. A dolje se kovitlala buka, u podnožju hotela, komadi riječi šikljali su prema nebu, metalni i stakleni predmeti sudarali su se među tuđim glasovima u svome svijetu. U tom zvučnom šipražju zvrncuo je i mobitel: bila je to poruka da je sve u redu kod kuće. Eto, sad mogu otići na večeru, pomislila je Kalista. Ali ne, nije zgodno. Svi su u kazalištu. Sudjeluju u svečanosti. Ipak, krenula je dolje, u neiscrpni vodoskok svjetla.

Netko me začarao – prošaptala je Julka kad se iznenada našla pod slapom jakoga svjetla sa stropa. I doista, nikad tako tvorno nije osjetila da je svaki dio postao izložen. Vidjelo se, čini se, sve: debeli flaster na malome prstu desne noge, smotuljak bijele vate u lijevome uhu, izgrizeni nokti na rukama. Pa čak i ono što je bilo tajna: ogrebotina na leđima te mrlja od crnoga vina na gaćicama. Ali i ono što nije bilo zanimljivo: pluća, srce i želudac. Vidjele su se i krvne žile, kosti i masno tkivo. Taj osjećaj je zbog notesa, uzdahnula je i povukla rukom po oznojenome čelu. Samo zbog notesa. Vjerojatno je u njemu neka kemikalija što uzrokuje

halucinacije. Nedostajali su samo titlovi. I onda se pokušala sjetiti je li kod Romane primijetila kakve poremećaje u ponašanju. Ne, nije. Kad je stigla u hotel, Romana joj je pomogla unijeti nespretni kovčeg. Nakon toga, dok se tuširala ili preodijevala, nije imala onaj poznati osjećaj tuđe prisutnosti u sobi, koji se uvijek pojavljuje u hotelu, na nepoznatome mjestu. Ta slutnja tuđe prisutnosti ak i kad nikoga nema s druge strane zida, kao što nije bilo Romane, jer je ubrzo izašla. S njom su otišli miris, jeka, uzorci memorije. Možda je baš taj osjećaj tajanstvene praznine bio presudan da uzme notes, koji je izvirivao ispod zgužvane deke na susjednoj postelji. Ili je tek proradila znatiželja, jer su baš pred skup u Osijeku krenule priče da je Romana trudna, Romana koja se godinu dana ranije spektakularno rastala od muža, poznatog pjevača. Svjetlo je Julki tuklo u oči, razbijalo predmete na stotine sjajnih zvjezdica. Svi su u kazalištu, razmišljala je. Prava je prilika da prelistam Romanin notes. I tako se notes našao kod nje. Gurnula je ruku u torbu s desne strane. Notesa nije bilo. Popipala je još jednom, a onda je skinula torbu s ramena i rastvorila je: paketić rupčića za osvježavanje, ruž, olovka za oči, novčanik i češalj. A notesa nema! Notesa nema! Da nije pao na pod? Ne! Notesa nije bilo! Ne! Julka se nekoliko puta osvrnula i zakvačila se pogledom za krdo užurbanih nogu što se u perspektivi spajalo sa crtom plesnoga podija. Ljudi kao da su dolazili odnekud i zagledavali se u njenu zbunjenost. Dovraga, treba razmaknuti zavjesu i prepustiti se užitku! – zaključila je. Onako kako je to prije dosta godina činila nezaboravna Jelica Bašić, koja je na svakom znanstvenom simpoziju doživjela po jednu veliku, veliku ljubav. U Bruxellesu je, primjerice, upoznala čovjeka koji joj je kupio prsten s golemim dijamantom. I ona je svaki put, spominjuć ga se, iz svojih velikih plavih očiju ispuštala taj dijamant u čašu žućkastoga pjenušca. Julka je zakoračila zanosno, snažno se hvatajući pogledom za obrise koji su joj ulijevali najviše nade. Obrise muškaraca. Visok, crn, ošišan na četku, cipele broj 48. Tip Darko. Ne. Monoton. Visok, crn, živahne oči, čačkalica među zubima. Primitivan. Ispod prekratkoga sakoa izviruje šminkerski mobitel. Postariji čovjek, dobro držeci. Ne, taj bi mogao imati veze s kongresom. Vjerojatno je nečiji muž ili ljubavnik. Možda od onih ženski iz Bugarske. Visok, jak, obrijane glave. Opasan. Ne dolazi u obzir. I to bi bilo sve. Nije se imalo što izabrati. Julka je pogledala na sat: još malo i završit će svečanost u kazalištu. I svi će nahrupiti ovamo. Da, i svi će nahrupiti ovamo, a ona još nije naišla na čovjeka koji bi joj izmamio dijamant u čašu žućkastoga šampanjca, koji bi joj izmamio suzu u koncentrat slatke radosti, u trenutku kad sve uokolo treperi u iščekivanju, i kad sve odjednom poremeti jedan diskretan psss...

Ne, doista nije bilo ničega što bi moglo omesti koncentraciju – razmišljao je Evald Šćapov i

preokretao u ruci notes: psss ... nevjerojatno! Notes s neakvim bilješkama! A cijelo vrijeme imao sam u svijesti novčanik, takoreći dirao novčanice... I već sam se vidio kako plaćam kotizaciju, sto dolara u gotovini. I kako je profesor Altman zbog toga sretan. Veliki problem napokon je riješen. A i meni više nije neugodno što sam onaj Rus, jedini sudionik kongresa koji nije platio pišljivih sto dolara kotizacije. Da, pišljivih, jer, koliko god izgledalo nedostižno, u drugim okolnostima iznos se čini sasvim drukčijim. Sto dolara za sudjelovanje na znanstvenome skupu uplatio je švicarski fond *Pro Helvetia*, program *Echanges culturels Est-Ouest*. I evo, sad će to otići! Ne, greška! Pardon! Veliki čarobnjak Evangelos moli za razumijevanje...psss!

- Oh! - vrisnula je Julka kad su je iza nečijih širokih ramena iznenada dodirnuli hladni prsti.
- Ah, to ste vi, Evalde... - nasmiješila se. - Niste u kazalištu?

Ščapov je pocrvenio.

- N-ne, nešto mi nije dobro...

Otkud ona? Možda zna za kotizaciju? - s mukom je progutao slinu. Pa sad zbraja greške: prvo u vlaku izljev iskrenosti, onda nije došao na sa svečanu dodjelu priznanja Sir Arthuru Bondu Thompsonu, engleskomu slavistu. Hoće li to rastrubiti? Hoće li se od toga napraviti slučaj?

Julka se nasmiješila. Užasno sam žedna, htjela je reći. Zapravo su me oni seljaci, Pejo i Magda, što su mi nakon Vinkovaca ponudili nekoliko listova domaće šunke, natjerali da siđem u restoran.

- Da popijemo nešto - rekla je srdačno - da popijemo nešto - i hrabro je zakoračila u dvoranu u kojoj su zrcala pljuskala prozirno svjetlo. - Što je?! - zbunila se kad se nakon nekoliko koraka okrenula i spazila da Ščapov stoji na istome mjestu.

Ništa se nije micalo u tom žžžutilu pred očima: Kalista više nije znala nabada li vilicom kuhani krumpir, žut kao svibanjski maslačak, ili gromadu svjetla što se spušta iz velike svjetiljke na stropu. To je zato što nisam gladna, pomislila je, a jedem samo zato što nisam imala hrabrosti otići u kazalište. A u kazalište se nisam usudila ići zato što sam se napila. A napila sam se zato što me Evald Borisovič podsjetio na nekoga. Nekog važnog. Svaki put kad pomislim na njega u svijesti mi izroni nešto žuto. I cijeli Osijek postao mi je žut kao okrutna

maska izdaje koja se ne da smaknuti. Najbolje što u ovom trenutku mogu učiniti jest da platim i vratim se u sobu. Međutim, kad je zavukla ruku u torbu, Kalista je primijetila da nema novčanika. Prevrnula je još jednom stvari i ništa nije našla. Vjerojatno sam ga ostavila na recepciji, pomislila je. No, nije se mogla sjetiti niti jednoga detalja vezanog za zadržavanje na recepciji. Štoviše, nije niti znala gdje je to mjesto, kao da se nekim čudom našla tamo. Možda je najbolje da ne privlačim pozornost konobara: evo, ostavit ću na stolu novine, a na stolcu vestu. A onda ću se lijepo vratiti, platiti večeru i u sobu – razmišljala je.

Na recepciji nisu našli nikakav novčanik niti osobne iskaznice. Kad je pak ljubaznoga recepcionara zamolila da se prisjeti tko ju je prijavio i odveo u sobu, ekran njegovoga kompjutera odjednom se zacrnio. Čovjek je zbunjeno ustuknuo. Nastala je mučna tišina.

– Znete li da smo Osama Bin Laden, onaj terorist, i ja rođeni istoga dana? – upitala je Kalista i odgurnula teški englesko-hrvatski rječnik iz 1975. godine. Isti takav imala je i ona, ali ga nije koristila. Radije je prelistavala neki mali, s istrgnutim listovima. Recepcioner se nasmijao i brzo zaronio iza pulta.

– Ali, dakako, različitih godina – dodala je.

Čovjek je nakratko izronio, zatreptao očima i onda ponovno čučnuo. Valjda popravlja kompjutor, zaključila je. Idem gore.

– A da li biste pogledali u pretinac s mojim ključem? Možda je netko našao novčanik.

Čovjek iza pulta izvirio je samo očima.

– Vidim da vam smetam, ali to mi je bitno. Taj novčanik, mislim – rekla je Kalista s osjećajem krivnje.

Recepcioner, krupniji čovjek s prvim znacima ćelavosti, izvukao se u punoj veličini i izderao se za nekim tko je upravo nestao među zrcalima:

– Željko! Željko, molim te, reci svome kumu da odmah dođe ovamo! Opet ista stvar...

Čovjek je potrčao prema zrcalima i tako na recepciji više nije bilo nikoga. Tek je digitalni sat na najgornjoj polici zbunjeno pljućkao kvadratne brojke. Kalista se okrenula i uputila prema restoranu. Još jedan pogled: niti u jednome pretincu s ključevima nije bilo stvari. Možda je novčanik jednostavno ostao gore, u sobi, na stolu – umirivala se, jer je sigurno htjela izvaditi kartu za vlak, koja je bila velika i nespretna. Međutim, nije se mogla sjetiti je li doista, kada

i gdje izvukla kartu, je li tko tražio da je pokaže.. I bilo joj je jasno da takve pojedinosti jednostavno ne može pamtiti – to je isto, pomislila je, kao kad bih se pokušala sjetiti kad sam i koliko dugo prala zube, kad i gdje sam ispljunula koju košticu od jabuke i koliko puta sam popravila nestašni crveni pramen iznad lijevoga oka.

- Pa ovdje netko sjedi – rekao je Evald kad su se približili jedinome praznom stolu u dvorani sa zrcalima.

Julka je bacila pogled najprije u novine a onda u sivu vesticu na stolcu. Ni jedno ni drugo nije joj govorilo ništa. S unutarnje strane vestice nalazila se upadljiva etiketa *Krizia*, ali, što je to? Pa i sama je kod kuće imala puno stvari sa znamenitim potpisima – od *Diora* do *Muglera*, koje su nakon nošenja postale obične krpe. Sestrična Marija kupovala ih je u jednom njemačkom second hand shopu, gdje zasigurno nisu dolazili kao originali nego kao krivotvorine. Jer, tko bi za deset maraka dao ekskluzivne modele Sonie Rykiel, Wolfganga Joopa ili Donatelle Versace? A tko bi mogao platiti pravu cijenu originalnih kreacija? Julka je mogla čak i zamisliti čija je ovo vestica: neke osobe iz Jugoslavije, koja je nakon dosta godina smogla hrabrosti i pojavila se u rodnome gradu kao netko drugi. Tada se nehotice sjetila romana *Povratak slomljene strijele* Irene Lukšić, o kojemu je godinu dana ranije kritički pisala u “Novicama”, zapravo svih užasa rata prikazanih u sluzi ravnodušnog prolaženja. Da, lik iz takve proze mogao bi nositi vesticu lažne Krizie, osoba koja je došla u Osijek i sad se čudi kako se sve promijenilo... A ovaj kreten, pogledala je ispod oka Evalda, on je za vrijeme rata u Hrvatskoj vjerojatno potpisivao peticije za ujedinjavanje pravoslavnih zemalja u neki novi Bizant. Da se nije dogodilo ovo s Romaninim notesom, ignorirala bih ga, pomislila je. Ovako se čini kao da ima neko nadnaravno rješenje. Julka je pogledala njegove ruke: među prstima su se tajanstveno plele novine sa stola.

- Evo – rekao je – pokazat ću vam sve stranice, a vi izaberite samo jednu. I zapamtite je. A ja ću, nakon što sve pomiješam, pogoditi što ste vi izabrali...

U Julkinim je očima začas projurio vlak s negativima šarenih naslova: *Amerika napala Afganistan*, *Seksualni manijak u vrtiću!*, *Splitski navijači napali suce*, *Suša pogodila milijun ljudi*, *Dvije godine zatvora zbog droge* i *Lolita iz Leedsa*. Kod zadnjega naslova zbunjeno je zatreptala. Opet su našli neko izgubljeno Nabokovljevo djelo? Evald se nasmiješio i još jednom joj pred očima povukao cijelu kompoziciju, sve stranice s tekstovima i slikama. Hajde! Julkine su oči ponovno nemoćno spustile zastor. No, Evald se nije predavao: zamisli

da se iza svakoga slogana krije neka zanimljiva priča. Recimo da kod teme američkoga napada na Afganistan krije nogometna utakmica u kojoj američki igrači žestoko prodiru prema vratima afganistanske vrste. Zamisli da navijaš za Afganistan i tada ćeš misliti kako prva svjetska velesila uništava malu i nerazvijenu zemlju. Pa onda pomisli kako si pod naslovom *Seksualni manijak u vrtiću* navečer banula kod svojega povučenoga susjeda koji krišom gleda pornić. A on razrogačio oči jer je naopako obukla majicu. *Splitski navijači napali suca* vjerojatno problematizira politički život, *Suša pogodila milijun ljudi* možda govori o prohibiciji u nekoj od nedemokratskih država, *Dvije godine zatvora zbog droge* otkriva naličje života te, naposljetku, *Lolita iz Leedsa* može upućivati na premijeru atraktivnoga filma u poznatome engleskome gradu. Julka, slušaš? Julka!

- Što je? - zastao je Evald. - Izgubili ste se?

- Oprostite...

Evald se nasmiješio.

- Hajde, izaberite jednu stranicu...

Ono što je Julku privlačilo bilo je, međutim, otisnuto u njegovim očima. Povijest Rusije.

- Dakle, izaberite jednu priču, jednu stranicu iz novina i nemojte mi je pokazivati. Zapamtite je i onda ću ja pogoditi što ste izabrali. Može?

- Joj - uzdahnula je Julka. Sad je već jedva micala ustima koliko je bila žedna. U jednoj od zrcalnih ploča vidjela je čovjeka koji bi mogao biti konobar. Pokušala je mahnuti, no Evald je podigao razjapljene novine i zaklonio čovjeka, a ona je od tog banalnoga poraza osjetila neugodu. Pa da je barem neka konstruktivna igra! Ili, još bolje: da nema igre! Ali, on vjerojatno sve to izvodi samo zato da izbjegne plaćanje pića. Pa k vragu, ona je njega pozvala, ona ga je pozvala, tog šarlatana iz Rusije, i platit će! Evo - i gurnula je ruku duboko u torbicu. Hvrrk! Među stvarima koje je nosila odmah je prepoznala ispucalu krokodilsku kožu novčanika. Dar Ambroza Horvata mlađeg.

- Izaberite, molim vas, vidjet ćete da je trik zanimljiv... - molećivim je pogledom ustrajavao nevjerojatni Rus.

Julka se pokušavala usredotočiti na predstavu, ali su se sve teme pod naletom razorne žeđi, vatre koja se dizala iz dubine utrobe i palila sve pred sobom, pretvarale u nepodnošljivu bol. Osjećala se čak pribijenom na stijenu, kao u sceni onoga glupog filma koju nitko nije htio

odigrati. Godina je bila, valjda, 1972., četvrti razred gimnazije. *Kratka povijest grupe San* zvao se film koji je trebao ovjekovječiti mladost. Ma ne, zatreptala je Julka, to nije isto! Zgodnija je scena sjećanja prvoga posjeta cirkusu. Bio je to *Orfei*, dakako, negdje u drugoj polovici 60-ih godina. Gutač vatre!

Eto, mogla bih glumiti gutača vatre u cirkusu! – zaključila je Kalista. Obrazi su joj gorjeli od stida: prisjećajući se svih mogućih detalja na kraju se pokazalo i pijanstvo. Štoviše, pomislila je u jednome trenutku, to je sramota zauvijek. Za cijeli život. U predvorju se tiskalo nekoliko vrlo bučnih muškaraca, koji s kongresom očito nisu imali previše veze. A iz kuhinje je izašao konobar i dao nekakav znak obrvom. U tom trenutku zaustavio se lift, čija je sjajna kabina bila prazna, i Kalista je uskočila. Stijenke lifta bile su obložene zrcalima i kad se privikla na svjetlo, na suhi zrak i kretanje po crti, primijetila je mnoštvo očiju koje se ustremilo na nju: s lijeve strane bila su to lica s izduženim nosom, sa stropa je blještalo tjeme na kojemu su nezadrživo provirivale sijede vlasi, a sprijeda su to bile izdajničke prestrašene oči. Cirkus. Kalista na sto načina. No, s desne strane bilo je još jedno lice. Mršava, visoka žena sijede kose sa svjetloplavim preljevima. U kariranome kostimu na kojemu se isticao bijeli plastični broš u obliku zreloga javorova lista. To nisam ja, s olakšanjem je uzdahnula Kalista. To je netko drugi.

– Ja sam Olga Savitzky – žena s brošem blago se nasmiješila. – Srele smo se na proslavi osamstote obljetnice grada Rige, sjećate se? ... Govorila sam na otvorenju izložbe vizualnih umjetnosti *Metropolis-Riga* u Velikoj dvorani Riške burze...

Kalista je začuđeno pogledala preko svih svojih odraza, zdesna, slijeva, odozgo.

– Tada sam vam pričala da ću za kongres napisati referat o poetici elektronske pošte, sjećate se?

Kalista je htjela nešto reći, ali riječi nisu izlazile. Kad je lift stao i ona je brzo izašla van. Slijedila je ženu. Olga Savitzky najprije je zastala da pokupi papir koji joj je ispao iz ruke, a onda je cijeli hodnik pogodio je mrak.

– Željko! Željko! – začuo se poznati glas s recepcije. Kalista je zaključila da je došla na svoj kat, baš tamo gdje treba. Taj isti “Željko! Željko!” čuo se, međutim, i kad je silazila. Glas je, možda, bio za nijansu dublji, no to je možda bio samo znak da mora lijevo, gdje je soba. Izgleda da je cijeli Osijek ostao bez struje. Inače bi se s desne strane, kroz staklenu stijenu

na kraju hodnika, vidio vijenac gradskoga svjetla, osvijetljeni prozori, kao snop zvjezdica od iznenadnoga udarca u glavu. Kalista je pružila ruku, učinila nekoliko koraka u tamu i ubrzo dodirnula ravnu površinu vrata, zatim metalnu pločicu i na kraju kvaku, koju je pritisnula uz vrlo slabi pah!, koji se začuo od nagloga odvajanja dviju slijepljenih ploha. Ušla je u gušći dio mraka, koji je intenzivno mirisao na dezinficirane sanitarije.

- Ti si, ha? - javio se iz dubine promukli ženski glas.

Kalista je zastala. Srce joj je počelo bučno udarati. Tko je to?

- Pa daj neki znak da si ti! - nastavio je glas koji je očito dolazio iz vodoravno položenoga tijela.

Millicent! Pa da, to je Millicent Gavrilovich! - prošlo je Kalisti kroz glavu. - Stigla je Millicent, za koju je znala da je profesorica u Melbourneu, da su joj roditelji podrijetlom s Brača, da je udana za bivšega jugoslavenskog diplomata i da je prvi put u Europi. No, je li to starija gospođa ili neka sasvim mlada znanstvenica? Je li važna u svojoj sredini ili tek započinje s afirmacijom? Kako joj se treba obraćati? No, sve će se vidjeti. Kalista se nakašljala.

- Ubit ću se, časna riječ - rekla je nepoznata žena nakon kraćega razmišljanja.

Vjerojatno je umorna od puta, zaključila je Kalista. Ili je možda zaboravila ponijeti referat. Ako je u pitanju ovo drugo, pomislila je, ja bih joj mogla posuditi svoj. Bilo bi zapravo idealno da ona pročita te rečenice: tada bi se vidjelo kakav je, vrijedi li.

- No dobro, da te ne davim s pojedinostima - govorila je dalje žena. - Možda su mi samo prenapeti živci, možda sam sve umislila...

Onda je škripnula opruga i začuo se slabašni udarac u pod.

- Gle, ne mogu naći natikače... Ovo nisu... Nisu ni ovo... Pa ništa, treba pričekati dok ne dođe struja. Ti ne pušiš? Ah da, pa rekla si mi da si se jedva odvikla...

Tko se jedva odvikao? Pa ja nikad u životu nisam zapalila cigaretu! - pomislila je Kalista sa zgražanjem. - Kome ona to priča?! I, što uopće podrazumijeva pod pušenjem? Ma, prostakinja! Sram je bilo! Ako se nađe koja slobodna soba, smjesta ću se odseliti! A sad je najbolje da siđe dolje, u mrak i da se vrati kasno, kad sve utihne, zapravo pred jutro da legne u postelju i zaspi bez sna. Ionako je na naslonu stolca u restoranu ostala vestica. No,

gdje je sad taj stolac? Gdje je restoran? A vani je hladnjikavo. Srećom, pomislila je Kalista, ponijela sam još nešto kao zaštitu od hladnoće: Jaknu od jeansa. Ona je tu negdje. Lijevo? Lijevo. Pa ravno. Tako. Još malo. U predsoblju, na vješalici. Kalista je napipala nešto tvrdo, zgrabila je i bez poteškoća izašla iz sobe. Vrata su napravila prigušen *pah!*

Ovo je nepodnošljivo! – uzdahnio je Evald. Ovaj mrak, ništavilo, kao da se cijela povijest vratila u obliku pitanja. Mogao je opipati svaki detalj te čudovišne crne slike: bombu u trafo-stanici, vojni helikopter zapetljan u žice dalekovoda, i onaj strašan trenutak na slobodnim aktivnostima, kad su se izrađivale fotografije u školskome laboratoriju. Da, bio je to isti tip mraka kao i ovaj ovdje: mrak kad se osjeća neizdrživi pritisak drugoga tijela u prostoru. S bezazlenim početkom. Kad je ušao, učinilo mu se da nema nikoga. Bilo je tiho Ugasio je svjetlo i sjeo pokraj kadice u kojoj su plivali kvadrati osjetljivoga papira. Ubrzo se mrak naglo pokrenuo i zgusnuo, kao da se iz čestica stvara oblik, život... Nešto je i zaškripalo.

– Tko je? – vrisnuo je prestrašeno.

Mrak se i dalje micao i sve ga više pritiskao. Kad se malo smirio, pomislio je da je to bila samo sugestija, uzbuđenje, slike zaostale iz nekog lošeg filma, ali se zamalo istodobno pojavila i oštra bol u desnoj podlaktici, nokti koji su ušli duboko u meso.

– Sad nećeš pobjeći!

Bila je to Anastasija Belomlinska, nastavnica matematike na njihovoj srednjoj školi i voditeljica uspješne šahovske sekcije. Žena se vjerojatno zabunila i možda odskoči kad shvati da je on u tom glupome mraku, prošlo mu je kroz glavu, on, Evald, a ne Sergej Aleksandrovič, nastavnik tjelesnog odgoja, koji je bio njen ljubavnik i koji je godinama vodio ovaj školski laboratorij. No, Belomlinska ga je povukla prema sebi i pokušala ga poljubiti, ali mu se umjesto sočnih usana u prsa zapiknula njena udarnička značka. Od boli je najprije ustuknuo, potom i zateturao, sapleo se u nešto neko i naposljetku su oboje pali u plastične kadice s fotografijama, kao dva leša koja su plivala uz obalu na kojoj su bili strpljivi promatrači. Ah, njeni trikovi! Kako ih onda nije znao! Sada ih dobro poznaje...

– Julka! – prozborio je. – Pokazat ću vam jedan trik. Jednostavan je. Dok izbrojite jedan, dva, tri – sve će biti gotovo...

U trenutku krhke tišine nešto je puknulo u zraku i cijeli prostor je isplivao u mlazu prodornog svjetla. Kalista je stajala na ulazu u restoran. Julka Rauber u ruci je držala praznu bocu *spritea*. Evald se pogledom zalijepio za Kalistinu vjetrovku od crvenoga samta, koja joj je bila prebačena preko ruke.

- Pa, krasno! - hladno je izvukla Julka i pokušala se nasmijati. I njen pogled se usjekao u Kalistu. Pričali su o meni, pomislila je Kalista. Ogovarali su me. Prisjećali se prizora u zgradi željezničkoga kolodvora. Zatim je stisnula vjetrovku, kao da je brani od nasrtaja ljudi koji ne znaju što čine. To je vjetrovka Millicent Gavrilovich - prošlo je Kalisti kroz glavu. No, ona to ne zna, jer sad leži u sobi. A ovi se ne bi trebali uzbuđivati... Čovjeku se čini da sanja kako se pojavljuje gol usred mnoštva ljudi. I onda se sjetila da je baš takav san imala jedne večeri: stajala je na gradskome trgu koji je u sredini imao instalaciju zvanu kužni pil i pokušavala je ne gledati vlastitu golotinju. Pogled joj je dodirivao bogato izrezbaren vrh stupa, koji je završavao nečim nalik na pticu u trenutku kad nogama dotiče čvrsto tlo. Nitko nije obraćao pozornost na nju. Tako je možda i sad, tješila se Kalista. Julkin kameni smiješak, izvučen s pomoću titravih krajičaka usana, poprimio je oblik stilizirane tvrđave s osječkoga gradskoga grba. Sve je to sugestija, razmišljala je Kalista, taj pogled na jaknu s kužnoga pila.

- Jesi li napisala referat? - upitala je kako bi ublažila neugodnu napetost.

- Nemoj me pitati! - odmahнула je rukom Julka.

- Ako nisi, mislim, reci... mogu ti ja dati svoj...

Julka se zagledala u neku tajanstvenu točku u daljini.

- Nije iz književnosti - rekla je Kalista - iz lingvistike je. Mislim, referat.

Julku je oblilo rumenilo. Nije ništa rekla.

- Onda, želiš li da ti napišem tekst za kongres?

Dok je Julka zbunjeno gledala, Kalista se prisjetila kako su jednom zajedno nastupale na međunarodnom skupu o jezičkim varijetetima u Opatiji 1995. Te godine je, kao što je poznato, Annie Lennox održala fenomenalan koncert u njujorškome Central Parku. Poslije su ga dvaput reprizirali na MTV-u. Julka je zajedno s nekim francuskim jezikoslovcem sjedila za dugačkim stolom i pozivala govornike za mikrofonsku. Kuc-kuc, olovkom je, iritantno i nametljivo, lupkala po staklenome vrču s ustajalom vodom, nalik na onu barsku, u kojoj vrve punoglavci, i onda iritantno i nametljivo izgovorila ime i prezime osobe koja treba pročitati

referat. Pritom je, namjerno ili nenamjerno, izokretala njihova imena: američkoga je znanstvenika Franka Birnboima predstavila kao Franza Beckenbauera, njemačkoga nogometaša, slovensku pak jezikoslovku Metu Buzolič prekrstila je u hrvatsku pjesnikinju Cvijetu Zuzorić, a Kalistu Krpan, Kalistu Krpan... strašno, da čovjek ne povjeruje! Svaki put kad bi joj se u dubini svijesti rasprsnuli ti nevjerojatni glasovi začula bi i nekakav uzdah, prasak ili šum udaljene željeznice. Kao da joj se nečiji tajanstveni život prilijepio za melodiju pogrešno složenih samoglasnika i suglasnika. A tamo, u Opatiji Kalista je, iznervirana, nespretno udarila rukom u stol i vrč s nezdravom vodom se prevrnuo i razbio... Punoglavci su se razletjeli po podu...

Julka je s neprikrivenom odbojnošću gledala jaknu od crvenoga samta što ju je Kalista gnječila u ruci.

Pitanje neplaćene kotizacije otkrit će se kad-tad, razmišljao je Evald Ščapov. Obavijest će samo isplivati na oglasnoj ploči, među ružnim stvarima, uz popis, primjerice, ljudi koji su prijavili temu a nisu došli. I napravio je krajičkom svijesti sliku strašne ploče, na kojoj je velikim slovima, i to crvene boje, pisalo njegovo ime. Evald Ščapov. Crvena boja ovdje je znak ironije, sovjetske civilizacije. Kad je malo kasnije pogledom zahvatio prste, primijetio je da je i jedan od njih crven. Imao je svježi trag krvi. Od zuba, prisjetio se. Nekoliko trenutaka ranije nehotice se udario prstom. Hm, baš zanimljiva pojava. Kao neko čudo. Kao Crvena zvijezda. No, tada je osjetio blagi dodir na ramenu i ukočio se. Ostao je bez daha.

- Derek? - začuo je nepoznati ženski glas. Zatim malo tišine. Pa opet: - Derek?

Okrenuo se. Kraj njega je stajala nepoznata osoba.

- Oh, oprostite! - odmah se ispričala mršava, visoka žena sijede kose s tvrdim, svjetloplavim preljevima.

Evald je zbunjeno zatreptao. Žena se dobroćudno nasmiješila i nešto izgovorila.

- Olga Savitzky - pružila mu je naposljetku ruku, koja ga je podsjećala na granu sasušenoga glogova grma.

Jedan Savicki značajan je ruski mislilac u razdoblju između dva svjetska rata, ali ona vjerojatno nema nikakve veze s njim. Kad je pak izgovorio svoje prezime, nerazgovjetno i dječjački plašljivo, pitao se hoće li ga ona isto tako povezati s nekom osobom iz ruskoga

života. Na primjer, Elenom Ščapovom, bivšom ženom Eduarda Limonova, autora proturječne autobiografije *To sam ja, Edička*. No, nasmijao se i stisnuo ženi krhku ruku.

- Oprostite, kolega - rekla je žena - zabunila sam se. Mislila sam da ste netko drugi.

- Derek - klimnuo je Evald.

- Da, mislila sam da ste Derek. Jolanta Pomorska iz Varšave zamolila me da mu prenesem pozdrave njene kćeri Kasje... Ja zapravo, kako da kažem, uopće ne spadam u te krugove, nemam veze ni sa čime... Nekako samoj sebi izgledam kao čudnovati kljunaš... Ali dobro, ipak sam napravila referat o poetici elektronske pošte.

- Da... zanimljivo.

- Ma da, zanimljivo - složila se sjedokosa žena i uz tajanstveni smiješak nastavila - iz toga se uvijek može napraviti knjiga. Ideju mi je zapravo dao Waldemar.

- Vidiš! - zadivljeno je prošaptao Evald i već mu je kroza svijest prošla buduća knjiga sažetaka kongresnih referata, mailovi s pitanjima i odgovorima od Kube do Južnoafričke Republike. Među njima bio je i njegov sažetak s adresom evald.shchapoff@uni.spb.ru ...

Dok je kasnije, u potkošulji i smiješnim širokim gaćama, ležao ispod tankoga pokrivača i tjerao se da bez opiranja sklizne u san, odjednom su se upalila brojna svjetla, ali ne u sobi u kojoj se mučilo njegovo umorno tijelo, nego daleko, daleko u prostoriji koju je dijelio s Razumovskim, Potapovom i Rindom. Da, bio je to Institut: vidio je veliki plakat s panoramom peterburške luke, gdje su lagano namreškane površine mora ispunili teretni brodovi s bijelim dizalicama. Ti kranovi što su se nagurali uz gat, izgledali su kao kolona skakavaca na pokošenoj livadi. Razumovski je, po običaju, hinio da se slučajno zagledao kroz prozor, a zapravo je stao na mjestu s kojega puca pogled na ono što ga živo zanima: kroz nazubljene listove palme, koju je netko zbog nečega namjestio nasred sobe, svjetlucaje silicij, zaslon računala sa šarenim stranicama osobnoga horoskopa Ekaterine Potapove, a u procjepu između monitora i printera Rind je izrezivao nekakve tajanstvene oglase iz novina. Ponekad, kad bi netko nehotice uhvatio znatiželjni pogled Ernesta Vasiljeviča Razumovskog, došlo bi do nevidljivog, ali vrlo neugodnoga iskrenja u zraku. Kao da su im se odmetnute čestice tukle i svađale, predbacivale jedna drugoj neke stvari koje nisu dobre. Ili obratno, koje su dobre, pa se za njih tuku. Sad Razumovski može naletjeti samo na vodoskok listova što izlazi iz staroga faksa, na sažetke referata sa Slavističkoga kongresa: *Silence as a part of the Communication Process in the Religious Interpretation of the Language*. Victor Dumitrescu.

I tekst: Silence as part of the communication process has been a popular philosophical problem for centuries. I onda još nekoliko redaka. Pa Wiesław Kowalik *Znaczenie staro-cerkiewno-słowiańskiej fonomorfologii czasownikowej dla rekonstrukcji indoeuropeistycznej*... Andrew Shaposhnikoff, *Human Body in Folklore and Mass-culture*... I tekst tko zna čijega sažetka... Nach der politischen Wende 1989 haben... I, može li pogoditi što je to? Naslućuje li da gleda materijal budućih istraživanja znamenite Olge Savitzky? ... Istodobno je peterburški vodoskok, kao neki paralelni film, prskao i po stropu njegove hotelske sobe. Ali, ovdje je tekstove proizvodilo svjetlo, žuta rotirajuća lampa na vozilu što je dulje vrijeme stajalo negdje dolje, na obali Drave... Bio je to samo znak da nije bio san, nego živi titlovi na stropu. Dok ih je čitao, čuo je šaljivi komentar na plakat koji je prikazivao peterburšku luku. Ernest Razumovski rekao je da je taj peterski *port* pravo rusko okno u svijet intelektualca koji živi u tekstu. Simboli, znakovi... Ali ne, to je ipak nešto drugo, taj pogled na Sjevernu Palmiru... Međutim, Evald je pomislio da bi ipak trebao zaspati i odmoriti prenapete živce, odlijepiti se od treperenja na stropu, ali njegovo želježno tijelo kao da se nije moglo zaklopiti. Prizor koji mu se ukazao u svijesti sad se suzio samo na plakat, na plavu boju mora, tajanstvenu dubinu... Sad se mašta više nije mogla zaustaviti i među nametljivim odrazima žutoga svjetla sve su se sigurnije probijali ostaci stare nizozemske lađe *Frau Anna*, koju je car Petar oslobodio plaćanja poreza i taksi, zato što je bila prvi strani brod koji je uplovio u novootvoreni ruski prozor u Europu. No, bio je to i prvi brod koji je otišao na dno točno ispred tadašnje ruske metropole. Sljedeći brodolom imala je *Frau Maria*, lađa na kojoj su se uz šećer, sir, konac i odjeću našla i dva sanduka lukovice tulipana za tvorničara Prokofija Demidova, u slobodno vrijeme strastvenoga vrtlara, te slike nizozemskih majstora kupljene na dražbi u Amsterdamu. *Frau Mariju* zahvatila je oluja i dragocjeni teret otišao je na dno. Među blagom su se našli i originalni Rembrandtovi radovi. Na istome području stradao je i nizozemski brod *De Caterina*, pun srebra. Unutra su bili složeni servisi brodovlasnika Ludovika Hove. A našlo se i nešto modne odjeće koju su stanovnici zaljeva, kad je došlo do nesreće, jednostavno razgrabili.

I dok se tako usporeno spuštao prema dnu mora, iz razmišljanja su ga trgnuli sitni ali oštri koraci s druge strane stvarnosti, na hodniku. Prvo je pomislio da je to, eto, još jedan moćan dokaz da ne spava. Koraci su se čuli s dna... To je Julka Rauber. Ne može u svoju sobu. Sigurno je izgubila ključ. Ustao je, teško, s bolovima u leđima, napipao košulju u mraku, obukao je i nečujno otvorio vrata. Na bljedo osvijetljenome prolazu između soba stajala je mršava spodoba. Mutno svjetlo udaljenih svjetiljki slijevalo se po njenome bezličnome kombineu.

- Oprostite! - prošaptala je pojava. Bio je to glas Olge Savitzky.

Evald se zbunjeno nakašljao. Htio se vratiti, ali nije mogao: osjetio je neobičnu težinu, nešto što imaju samo slike u snu.

- Utrnula mi je noga i jednostavno sam morala prošetati - nastavila je Olga nakon kraće šutnje. - Oprostite...

Ovo je san, zaključio je Ščapov. I sjetio se, posve neočekivano, kako se davno, u djetinjstvu, mama uvijek sastajala sa svojom prijateljicom Ninom Slanskom u ulici koja se zove Boljšaja Morskaja, i koja prolazi između dva najljepša trga, Dvorcovog i Isaakijevskog. Nekad se taj prostor zvao Ulica Brilliantov. Sastajale su se ispred zgrade koja je poznata kao Fabergeov Dom. Kuća je nastala, kako je kasnije pročitao u nekoj enciklopediji, prema projektu arhitekta K.K. Šmidta i podignuta je 1900. godine. Vlasnik joj je bio Faberge, draguljar kojemu je svjetsku slavu donijela serija naročito urešenih jaja za Uskrs - dar carici Mariji Fjodorovnoj. U umjetnikovim se jajima uvijek krilo nekakvo iznenađenje. Kasnije je Evald vidio i druge predmete iz Fabergeove radionice: srebrni lančić s privjeskom, broš, zlatnu kutijicu. U Kremaljskome Državnome muzeju.

Olga Savitzky je stajala tako blizu da je hvatao njen čudan dah. Ta žena je bila siva, i kombine joj je bio siv, paučinast, nematerijalan. Evald je osjetio hladnoću hotelskoga poda. Bio je bos.

- Uđite - Olga je pokazala prema tamnoj crti odškrinutih vrata svoje sobe. - Popit ćemo čaj. Dolje je ionako sve zatvoreno.

Evald se najprije nećkao, a onda je ušao u sivi mrak s mirisom sasušenoga poljskoga cvijeća. Sjeo je na nešto tamno. Kad je duh Olge Savitzky dodirnuo malu stolnu lampu, stvari su dobile boju i obrise. Krv.

- Moram vam dati da ispunite jedan upitnik. Sjajan je... - rekla je i pružila mu olovku i papir.

A čaj? - Evald je podigao obrve.

- Evo, prvo ispišite u jednu kolonu brojeve od jedan do jedanaest. Nemojte čitati unaprijed, upropastit ćete igru!

Evald je bez razmišljanja povukao nekoliko crtica.

- Sad uz jedan i dva napišite dva broja koja su vam najdraža. I nemojte čitati unaprijed, upropastit ćete igru!

Na licu stare gospođe reljefno su se isticale crte strogosti.

- Tako. Sad uz brojeve tri i sedam napišite imena dvije osobe suprotnoga spola... Nemojte, zaboga, čitati unaprijed, sve ćete upropastiti!

Evald se nasmiješio: dvije osobe suprotnoga spola mogu biti Ekaterina Potapova i... Julka Rauber. Klimnuo je da može dalje.

- Dobro - promrmljala je Olga. - Sad iza brojeva četiri, pet i šest napišite imena prijatelja ili rođaka. I, opet vas moram upozoriti da ne čitate unaprijed, jer ćete upropastiti igru!

Ščapov se brzo sjetio trojice prijatelja.

- Gotovo?

- Ne - rekla je Olga Savitzky. - Sad iza brojeva osam, devet, deset i jedanaest upišite naslove dojmljivih pjesama. I nemojte čitati unaprijed, da ne upropastite igru...Evald se prisjetio antologijskih naslova iz školskih dana.

- Eto, pak smo došli i do kraja - zatitrala je Olga u škrtome osmijehu. - Sad zaželite jednu želju!

- Želju?

Olga Savitzky se tajanstveno nasmiješila. Iz njenoga je bića izašla neka hladnoća.

Hladno je, zatvorit ću prozor - pomislila je Julka i hitrim se koracima ustremila prema velikoj staklenoj površini. Tada je shvatila da se upravo trgnula iz sna i da u stvari nije krenula zaustaviti dotok svježega zraka što se dizao iz Drave nego da ide nekim drugim putem, putem kojim mora ići. Zastala je, vršcima nožnih prstiju bolje namjestila papuče i polako zaokrenula prema mjestu za koje je pretpostavljala da je kupaonica. Da je barem kod kuće - sad bi otvorila hladionik i krišom uzela kolač. Ili bi sjela za stol i prelistala stare novine. Ovako... Ne, nije mogla upaliti svjetlo. S njom u sobi je još jedna žena, njena kolegica. To je velika smetnja. Mogla bi se jedino tiho izvući u hodnik i potražiti toalet negdje na katu. Vrata su se tiho odlijepila. Evo, izašla je u hodnik. Na kraju njegovoga neprobojnoga mraka

sigurno je njena kuća, jer crnilo je točka, a točka sabire cijeli život u jedan simbol. Njen simbol je kuća u kojoj ju je zateklo pismo Biljane Bosanac, novinarki poznate strane televizijske kompanije, zapravo očekivani poziv na proslavu 30. obljetnice utemeljenja kazališne družine *San*. U pismu je stajalo otprilike ovo: cure i dečki, ove godine, kao što vam je poznato, pada jubilej osnutka kazališta koje smo neobično voljeli u vrijeme *olovnih 70-ih*. Hajde da ideju kazališta *San* dolično proslavimo u restoranu *Diplomat*... Kad je pročitala te jednostavne retke, tamo, kod kuće, utonula je u naslonjač, duboko uzdahnula i pomislila kako se, barem nakratko, vrijeme vraća po neke svoje nedovršene priče. Gdje su i što rade ljudi iz negdašnjega *Sna*? Biljana, na primjer. Ne, ona se ne računa. Nju vidi barem jednom mjesečno na televiziji. A Bartol? Gdje je i kako izgleda Bartol? Je li istina da je postao producent na talijanskoj televiziji? Je li još uvijek s Bernardom Pajić, manekenkom? I dok su se značajna imena nijemo vrtjela u praznini njene svakodnevice, iz sjećanja joj je odjednom izronio onaj nesretni srpanjski dan sedamdeset i druge, kad je tek osnovan *San* odlučio snimiti film o svojem djelovanju: bila je potpuno gola, licem okrenuta prema nekakvom kvrgavom drvu, a Bartol ju je neprestano doticao hladnim prstima po leđima, tobože, da je namjesti za najbolji suodnos svjetla i sjene. Ostali članovi družine stajali su iza kamere i gledali... Dalje nije razmišljala. Postalo joj je smiješno što je jednom bezazlenom prizoru pridala toliko značenja. Kako? Zašto? I pitala se zašto je u to vrijeme čak planirala neku budućnost s Bartolom. Zar je doista mislila da će on upisati režiju na kazališnoj akademiji u Pragu i postati važan? Tog ljeta, ljeta grupe *San*, čak je išla s njim na ljetovanje u Dubrovnik, gdje se održavao veliki festival, ali se ubrzo ohladila od svega. Oni ledeni prsti što ih je osjetila na svojim leđima pretvorili su se u nešto stvarno, u život. Upisala je njemački jezik i jugoslavistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i postala marljiva studentica. Bartola više nije vidjela. Tek je usput čula da je otišao u inozemstvo i uspio u poslu. Sad joj je taj uspjeh draškao maštu. Zažmirila je i zamislila se u elegantnome *Diplomatu*, kako sjedi sama za stolom, uz čašu nekog skupog pića, i gleda kako sigurnim korakom ulazi visoki, vitki gospodin srednjih godina, mladolik i njegovan, u bijelome odijelu, i smješka joj se, zapravo smješka se vremenu kad joj je nešto značio. I njen osmijeh cilja na to vrijeme, samo na to vrijeme, jer sad je situacija bitno drukčija, sad ona može naučiti velikoga producenta kako se snima film s hladnim prstima, kako se upotrebljavaju talent i snaga volje. Kako se, naposljetku, ostvaruje san. Slučajno ili ne, u tom trenutku zazvonio je telefon. S druge strane žice razvukao se promukli glas, razliven između muškog i ženskog timbra, glas koji je ubrzo otkrio Maju Poletiku.

- Uхватиła sam te! - govorila je Maja. - Uh-va-ti-la!

- Oh! - Julka je uzvratila tek neodređenim čuđenjem.

- Da, da! - nastavio je agresivni glas. - Prepoznala si me, prepoznala! To je jasno! Jer, prepoznala si u stvari glas svoje savjesti. Mda, mogu zamisliti osjećaj hladnoće koji ti je prošao tijelom kad si se suočila sa stvarnošću. Tvoja stvarnost, draga moja, nosi u sebi materijal, tvar. Ti znaš što to znači, jer si jezikoslovka. Prema tome, ono što govorim postoji u neporecivome obliku. Je l' se, uzgred, može reći da nešto postoji u neporecivome obliku?

Julka je šutjela. Ta tišina ju je gušila.

- Ubila sam te? - ponovno je zajahao Majin glas.

Julka se pokušala prebaciti na neku drugu temu, ali nije imala snage za takav pothvat.

- Gotova si, znaš! - Maja je rasula nešto bolesnoga smijeha. Ili je to bio samo pušački kašalj.

- Maja... - zaustila je Julka naposljetku.

- Ovo nije kazališna predstava, draga - još dubljim glasom obratila joj se Maja. - Grupa *San* se treba okupiti da bi se stvorio život. Dosta je smicalica. Netko ti treba jasno reći tko si i što si. Shvaćaš? Drugim riječima, to je smisao obilježavanja tridesete obljetnice grupe *San*.

- Da - prošaptala je Julka.

- Netko ti treba objasniti, reći da si nitko i ništa, da zapravo ne postojiš - rekla je Maja.

Julka je osjetila strah: mrak u kojemu je uskrisivala prošlo vrijeme odjednom joj se ukazao kao labirint. Zar nakon svega mora ponovno pasti u ponor? Zar nakon svega mora položiti oružje i nekome drugom čestitati na pobjedi? Ne! Ne mora, naravno. Poklopila je slušalicu, izvukla se iz kuće i onda negdje na pola puta do središta grada nazvala Doroteju Altman i rekla joj da sutra dolazi na kongres u Osijek. Bez referata, bez rezervirane sobe, bez cilja. Samo da se makne od sna. I tako je stigla u Osijek, u točku u kojoj je možda jednom i bila - u nekom svom tajanstvenom predživotu.

Eto, sve je u redu, ponovila je Kalista. Gledala je svoj odraz o nekom zamišljenom zrcalu i uvjerala se da sve drži pod kontrolom. Ništa, ništa se nije vidjelo. Čak ni prigušeno svjetlo noćne lampe, što je dolazilo iz desnoga kuta sobe, predmetima nije davalo nikakvu izobličenu perspektivu. Preko naslona stolca bio je razapet bijeli kostim od mekoga lana,

ispod stola stajale su cipele, šiljate, opasne, početkom rujna kupljene u Modeni. Bile su tu i prljave traperice i ona smiješna majica bez rukava, koja je na prsima imala otisnutu sliku jednoga pop-dua. Ti glazbenici, dakle njena slika na grudima, možda više i ne postoje, možda su odavno zaboravljeni, ali njoj su uvijek donosili sreću i ona je majicu nosila sa sobom na sve važnije događaje u svom životu. Vidljive i nevidljive. Nevidljive, recimo, kao na proglašenju dobitnika nagrade za najbolju interpretaciju horroru u literaturi, kad su se twinsi kreveljili ispod jarko crvene majice s etiketom *Benetton*. Bio je tu i mobitel. I torba. Sve same poznate stvari. Čak i crvena jakna koju je cijelu večer nervozno gnječila u rukama. Jakna Millicent Gavrilovich iz Australije, s kojom je nekoliko trenutaka dijelila sobu. No... Kalista se još jednom osvrnula: soba je bila prazna, druga postelja bila je netaknuta. Čak nije bilo niti vješalice s koje je u mraku povukla crvenu jaknu. Millicent Gavrilovich je otišla! – zaključila je i val neugodnoga osjećaja zakrčio joj je grlo. Dalje se više nije moglo misliti...

Kalista je ustala iz postelje, navukla papuče i počela se spremati. Nekim čudom se dogodilo da su sve stvari bile na lijevoj strani i mogla ih je brzo utrpati u putnu torbu bez da prebire po sjenama predmeta. Na gruboj površini stola ostao je kvadrat svjetla s "Glasom Slavonije", koji se možda tek proizvodio u tiskari. Strašno! Strašno! – razmišljala je. – Na naslovnici je velika fotografija sa svečanoga otvorenja Slavističkoga kongresa, a ispod toga, u sivome stupcu, masno otisnut naslov (ili čak tema broja): *Blamaža pred svijetom*. I onda tekst:

"Svake godine Međunarodni slavistički komitet nagrađuje jednog uglednog stranog znanstvenika za osobite zasluge u približavanju domaće književnosti svjetskoj kulturnoj javnosti. Ove godine nagradu je zaslužio ugledni britanski profesor Sir Arthur Bond Thompson. Sir Arthur rođen je 10. listopada 1925. godine u bogatoj građanskoj obitelji. Nakon osnovne i srednje škole studirao je glazbu na École Normale de Musique u Parizu, u klasi znamenitoga umjetnika Arthura Honneggera, te na Hochschule für Musik u Berlinu, u klasi Borisa Blachera. Jedno vrijeme intenzivno se bavio skladateljskim radom, a onda je, početkom 60-ih godina, završio studij slavistike na sveučilištu Mason u Americi. Bond Thompson neko je vrijeme predavao češku književnost na Odsjeku za istočnoeuropske jezike i književnosti..."

Kocka svjetla završavala je na mjestu gdje je tekst prelazio u neku drugu dimenziju. Dalje je

vjerojatno pisalo kako mu je na kongresu trebala biti uručena kristalna vaza, ali...

Kalista je ugasila svjetlo i žurno izašla van.

Evald se vratio u sobu. Pomisao da bi trebao nešto zaželjati prekrio je neutaživi nemir te je grozničavo počeo tražiti avionsku kartu *Aeroflota*, među čijim se listovima skrivala novčanica od sto dolara, koju je planirao dati za sudjelovanje na međunarodnome slavističkom kongresu. Gdje je? Među dokumentima? U turističkome prospektu Osijeka? Zaboga, gdje je?! Aha, evo je: glava američkoga predsjednika Benjamina Franklina, tipa koji je razvio teoriju pozitivnog i negativnog elektriciteta, opisao obilježja Golfske struje i izmislio gromobran. Za papir s njegovim likom može se kupiti pravo carstvo zanimljivih stvari. I obići pola Hrvatske. Tamo, na sjeveru Europe, na prozoru koji stidljivo gleda prema Zapadu, ponosni Franklin otjelovljavao je sve moguće snove o sreći... S tom idejom mu se nehotice vratio poznati prizor iz Sankt Peterburga. No, primao ga je dosta usporeno, od umora, s osjećajem pijeska u očima. Činilo mu se kao da roni po dnu mora, na mjestu gdje su počivale nesretne lađe *Frau Anna* i *Frau Maria*, čijega se tajanstvenoga tereta želio dokopati. Čudno, zaista čudno... Posve neočekivano, naime, prošlo mu je kroz glavu kako je motiv zaljeva zapravo diskretno utkan u njegovu sudbinu. Zapazio ga je davnih 70-ih godina, kad je s razredom išao na izlet u Komarovo, mjesto udaljeno dvadesetak kilometara od Lenjingrada i smješteno u blagome klimatskome pojasu između Sestrorecka i ušća rijeke Jonin-Joke. Dok je nastavnica književnosti nabrajala znamenite stanovnike gradića njemu su se cijelo vrijeme motali po glavi ulomci neobičnoga rukopisa, rečenice koje nije mogao pročitati u "Pravdi" ili "Izvestijama", misli koje nikada nije čuo izgovorene na javnome mjestu. Bile su to fotokopirane stranice strojem pisanoga teksta *Hoće li Sovjetski Savez opstati do 1984. godine?*, samizdat, koji je otac, inženjer u tvornici *Svetlana*, krišom čitao noću uz titravi plamen svijeće. Autor teksta bio je Andrej Amalrik. Kasnije je saznao da je taj Amalrik bio disident i da je poginuo, pod nerazjašnjenim okolnostima, u prometnoj nesreći u Španjolskoj. Mogao je, da je htio, sve u miru pročitati i čak diskutirati s ocem o smislu onoga što je izloženo, ali se ubrzo vratio samo na naslov i uz njegovu se pomoć upustio u zanosno sanjarenje. Hoće li Sovjetski Savez opstati do Orwellove 1984. godine? Zar se nešto događa u tom smjeru? Zar se klimaju temelji najmoćnijega carstva na svijetu? Što će biti s Leonidom Brežnjevom? Hoće li se onda ukinuti škole? Hoće li ljudi ostati bez posla? Ili... ili će sve nestati, baš sve, milicija, vojska, škole, trgovine, pa će napokon krenuti u potragu za skrivenim blagom? Jer, tu negdje, u Finskome zaljevu, u davno doba brodolom je doživio

Aleksandar Radišćev, pisac zabavnoga putopisa *Putovanje iz Peterburga u Moskvu*. Tako barem piše u spomenutoj simpatičnoj knjižici. I kako nitko nikada nije rekao ili napisao da je nakon toga pretraženo morsko dno na mjestu nezgode, pomislio je da bi odlaskom Sovjetskog Saveza, zapravo cijele vojske raznih špijuna i doušnika, koji su danonoćno bdjeli nad svakim komadićem tla, vode i zraka, mogao ostvariti neobičan pothvat: osnovati Muzej brodoloma i u njemu pokrenuti razna istraživanja. Ali, od toga nije bilo ništa. Ti jednostavno nemaš hrabrosti za ono što se zove pothvat, govorila mu je sestra Nadežda. Ti nemaš hrabrosti ni za kakav korak. Cijeli život si bio tek teoretičar velikog biznisa, čovjek koji priča i samo priča. Netko je možda sve to slušao i inspirirao se za pothvat.

- Nije tako! - pobunio se negdje u dubini svojega bića. - Nije tako!

Ipak... Julka je zastala na pragu. Ovdje se sad radi o fizici. Ako sjednem na prvi vlak - kući ću se vratiti rano ujutro, oko šest. I bit će to nulta točka našega susreta, *Sna*, naime, i mene. Jer, u šest se zatvara *Diplomat* i veselo društvo, koje se cijelu noć spominjalo jednoga neobičnog vremena, vremena koje kao takvo možda nije niti postojalo, izlazi van i gubi se na velikoj asfaltnoj površini s neuredno parkiranim taksijima kao mrlja na savjesti nezrela čovjeka. Bartol u bijelome odijelu. Glas Maje Poletike, koji guši sve ostale pohranjene glasove.

- Ovo nije kazališna predstava, draga...

I Julka zastaje kao ukopana, u strahu da se opaki glas ne razvuče po mamurnome gradu i ubije je. Čekaj! - trgnula se. Imam upravo toliko vremena da izbjegnem neugodan susret. Nekoliko minuta, naime. I to pod pretpostavkom da vlak bude točan. Osim toga, tu je i ključ od vikendice. U Novigradu na Dobri. Ona ruševina koju nikome nisu mogli prodati. Sad joj se to, u strahu pred ubojitim glasom Maje Poletike, činilo kao moćno utočište, dvorac iz bajke. Eto! Uzela je broš u obliku javorova lista i hrabro krenula dalje.

Osijek by Night... Na parkiralištu ispred hotela nekoliko je pripitih glasova pokušavalo povezati riječi u suvisle cjeline, ali im to nije uspijevalo. Negdje u daljini Kalisti je namigivala reklama za *Carnaval de Venice*... u plavoj boji, plavoj kao hrbat *Sjajne zvijezde Rovinja*, knjige jedne suvremene hrvatske spisateljice u kojoj je ovjekovječen njen slučaj. Kad je ono bježala od kuće... Ah, koliko knjiškosti u životu! Sve same prepisane sudbine! Klonovi i

klovnovi! Np, nećemo sad o tome! Osijek je nešto drugo. Osijek je započeta nova misao, novi život. No, baš kad je htjela zakoračiti prema glasovima koji su se isparavali oko parkiranih limenki, s reklamom u pozadini, kroz glavu joj je prošlo da nema novčanika. Tako je, nema novčanika. I vratila se u hotel kao u splet ženevskih uličica oko Place Neuve. Na recepciji, onoj istoj recepciji gdje je zabavljala službenika, gorjelo je rastresito svjetlo sa strane, tek toliko da pokaže koliko je sve pusto.

- Ima li koga? - viknula je suspregnuto. Nitko nije odgovarao. Ništa se nije micalo. Onda je spazila kemijsku olovku na pultu i nekoliko puta je odlučno udarila njome po glatkoj površini.

- Halo! - viknula je oštrije. Ponovno nitko nije odgovarao. Ipak, u jednom trenutku joj se učinilo da je nešto bljesnulo među zrcalima.

Zaustavila je dah i osluškivala: doista je nešto trepnulo. Ali ne svjetlo, nego zvuk. Kalista se mračnim stubama zaputila gore.

Evald je sve dublje i dublje propadao u meko plavetnilo. Neko vrijeme je krajičkom mozga održavao kontakt s uzburkanom površinom stvarnosti i činilo mu se da tone negdje u Finskome zaljevu, no tada je naletio na zbunjeni pogled Ernesta Vasiljeviča Razumovskog i na one čudne bore što su njegovome licu davale izgled prerano ostarjela djeteta. Bio je to sudar dvaju svjetova nalik na trenutak buđenja nakon ludila internetskih stranica *Gej Rossija*. Eto vidiš da to nije ništa strašno, govorio je Ernest. Ionako nitko ne zna da si to ti. Osim toga, site ima bezbroj ulica, uličica i prolaza kao cijeli jedan grad. Pogledaj: oglasi, dečki, stranci, vijesti, nove knjige, novi filmovi, glazba, seksualne fantazije, AIDS. Sad se taj *gej.ru* nekako sporo micao, kao i vrijeme u školskome foto-laboratoriju, kad su mu se nokti Anastasije Belomlinske zabili duboko u meso podlaktice. Ernest Vasiljevič kliknuo je na *plavi navigator* i odmah su se, kao da je netko znao što treba pripremiti, pokazale police s vrućom robom: cipele, koža, sport, odora. Zatim je krenuo u dubinu: spustio se među *škakljive dečke*. Tu su se pak slike sporo kristalizirale, kao da je netko nenametljivo skrivao lica mladića i odvlačio gledateljevu pozornost na glatke površine tijela. Vidiš koji novac, šaptao je Razumovski, to ne bi zaradio ni u jednom znanstvenom institutu, a niti instrukcijama koje daješ stranim diplomatima. To je pravo blago! Tu ležiš na dnu plavoga mora i gledaš kako te ljudi izvlače van, polako, s uživanjem, naslađujući se u svakom milimetru tvoje kože, sanjareći o tvojim napetim žilama, mišićima koji ruše sve pred sobom... Glupo, baš glupo,

zaključio je Ščapov. Sakrij to. Mogu naići Potapova i Rind. Neće. Bez brige, samo uživaj. Mi smo ionako na dnu Finskoga zaljeva, potopljani u prvome ruskome samizdatu *Putovanje od Peterburga do Moskve*. I nismo sami. Pogledaj koliko nas ima! Cijela jedna kultura!

Evald je s velikim naporom otvorio oči. Njemu sučelice sjedila su tri momčića od petnaest-šesnaest godina i nešto pričala na jeziku koji nije razumio. Zapravo, dječaci su zaneseno gestikulirali, tako da je shvatio tek da putuju u Zagreb. Kao i on, uostalom. Osobito glasan bio je najstariji među njima, momčić kojemu su počeli izbijati tamni brčići iznad gornje usne i koji je gustu crnu kosu, punu prhuti, češljao na stranu, poput odrasloga čovjeka. On je najviše gestikulirao, i čak ga je nekoliko puta nehotice nogom udario u potkoljenicu. Cigančići, uzdahnua je Evald. Morat ću do Zagreba trpjeti njihov agresivni razgovor. No, ne samo razgovor, nego i tajanstvene poglede, koje su si upućivali s vremena na vrijeme. Očito su pričali kako ga treba opljačkati, oderati do gole kože, i onda nestati s plijenom. To je. Nema sumnje. Najstariji dječak ga je, tobože nehotice, ponovno udario nogom u potkoljenicu. Zaboljelo ga je, a na crnim je hlačama vjerojatno ostao otisak uzorka gumenih potplata. Istodobno je najmanji, koji je na sebi imao preveliku mornarsku majicu i hlače crvene trenirke, više puta pokušavao uhvatiti ručku staklenih vrata, ali mu je najstariji u posljednji čas prepriječio put. Srednji je bio najtiši, štoviše, niti jednom se nije oglasio, i Evald je zaključio da je dijete nijemo. Nakon nekog vremena u odjeljak je ušao muškarac srednjih godina, sa sportskom kapom na kojoj je pisalo *nike*. Sjeo je, zapravo se teško strovalio na sjedište, i vjerojatno je nekim migom ili strogim pogledom djelovao na dječake, jer su se ovi začas primirili. Zatvoreni se prostor napunio masnim mirisom suhih kobasica i kisele paprike. Evald se smjesta povukao u svoj svijet.

- Opet si tu? - začuo je glas Ernesta Vasiljeviča Razumovskog. - Zar se ne bojiš da će se sve saznati?

- Ne, ne bojim se - šapnuo je Evald. - Stvarno se ne bojim.

U jednome trenutku Kalista je zastala na stubama: kao da je negdje tinjao prigušeni razgovor... ili je netko slušao radio... A onda je krenula dalje, prema tračku svjetla koji je dolazio iz dubine mraka: razaznala je crtu odškrinutih vrata, a onda je uhvatila i razgovor dvoje ljudi.

- Zar se vrata nikako ne daju zatvoriti? - upitao je treperavi ženski glas.

Umjesto odgovora začulo se isprekidano dahtanje i iritantno trenje: svijetla crta se pomaknula, razvukla u veliku sjajnu krpu i pokazala dvije muške cipele. S desne strane se pojavila mršava žena sijede kose. U kariranome kostimu koji je na svjetlu djelovao šupljikavo.

- Arture...

Kalista se pritajila u kocki mraka.

- Arture, sjećam se kad si mi predavao književnost... Bio si student zadnje godine. A ja sam bila najbolja u literarnoj sekciji *Puškin*...

- Bilo je to davno.

- Da, bilo je davno - uzdahnula je žena. - Ali, bilo je.

- Bilo je - potvrdio je muškarac.

- Kao danas se sjećam znamenitoga dvadeset devetog srpnja tisuću devetsto pedeset osme, dana kad je u Moskvi otkriven spomenik Majakovskom. Na trgu s njegovim imenom okupilo se nekoliko tisuća građana. Došla je cijela naša sekcija.

- Mda, Tihonov je prerezao vrpcom, a ministar kulture Mihajlov održao je prigodni govor. Nakon toga je nekoliko poznatih pjesnika govorilo svoje stihove... Na kraju su se spontano uključili okupljeni ljudi, radnici, službenici, đaci... Taj dan me, dobro se sjećam, ubola osa i pola lica mi se napuhlo kao balon... Mjesec dana kasnije list "Moskovskij komsomolec" oduševljeno je pisao o pjesničkome mitingu u čast velikoga književnika i iznio prijedlog da se ovakvi susreti održavaju jednom mjesečno. Kod spomenika.

- Govorili su se stihovi Majakovskog, Simonova, Jesenjina, Jevtušenka, Gumiljova... Ljudi su čitali i svoje pjesme. Sjećaš se Šuhta? Ščukina? Morozova?

- Sjećam, sjećam... Bilo je i nekih zanimljivih diskusija. Puno se, recimo, pričalo o iskrenosti u književnosti... U veljači tisuću devetsto šezdesete pojavio se samizdatski časopis "Sintaksis"... Izašla su tri broja...

- I svi su hvalili tvoju pjesmu *Ljubav*.

- Svi, osim tebe.

- Ha, ha! - muškarac je prosuo malo škrtoga smijeha. - Na neki način sam je ipak hvalio, pronosio njenu slavu.

- Da, reći ćeš da si pjesmu hvalio iznutra.

- Baš tako.

- Molim?

- Pa ti vrlo dobro znaš da sam zbog tvoje pjesme zamalo završio u zatvoru. Recitirala si je u Teatru na Taganki, a ja sam zavukao ruku u džep onog Drjančenka, koji je dolazio na sve skupove neoficijelnih umjetnika, i uhvatio...

U tom trenutku Kalista je nespretno progutala slinu i zakašljala.

Julka je sjedila u vlaku i pokušavala se usredotočiti na cilj iznenadnoga putovanja. Novigrad na Dobri. Ne, ne putuje u vrijeme kad je zajedno s Marijanom staru kuću namjeravala pretvoriti u raskošnu ladanjsku rezidenciju. Marijan tu uopće nije važan. On se pojavio kad je kuća bila istaknuta u životu njene obitelji kao predmet različitih ambicija. I prvo joj je, kao i uvijek, na pamet pao najbljeđi prizor, godina koju je zapamtila u crno-bijeloj tehnici: jesen, obitelj okupljena oko stola na kojemu je puna zdjela pečenih kestena. Tata i mama su mladi. Tata ima bujnu crnu kosu i smiješne brčice u stilu predratnih holivudskih zavodnika, mama na glavi ima svileni rubac na cvjetice, a njoj, Julki, s desne strane stoji Vilma, nastavnica matematike, koja je u to davno vrijeme bila podstanarka u njihovoj kući. Neupućenome bi se promatraču zasigurno učinilo da su Vilma i tata muž i žena, jer im se tijela spajaju negdje u perspektivi, jure jedno prema drugome (ako ništa - da je fotograf ostavio papir dulje u fiksiru, tijela bi im se i spojila). Mama se doima kao njihova sluškinja, a dijete u prvome planu, to jest ona, bilo je tako nemirno pred objektivom starinskoga foto-aparata da je za povijest ostala samo mrlja. Te godine, koju je obilježila zdjela kestena na stolu, odlučili su urediti kuću: kupiti "viseću kuhinju", sudoper i luster, te obojiti zidove i "drvenariju". Mama je novac za uređenje zaradila šivajući posteljinu susjedima u Novome Mestu. Međutim, san o preuređenju kuće na selu ubrzo se rasplinio: tata je rekao da Vilmi hitno treba novac, tobože, mora urediti obiteljsku grobnicu, i kao prijatelji moraju joj posuditi. Tako je slika skromne kuće još dugo treperila u njenim očima kao nešto što treba dovršiti. Ti kesteni na stolu i crno-bijeli ambijent zajedničkoga života. Vilma je poslije tajanstveno nestala. Zajedno s novcem. Druga slika došla je znatno kasnije. Negdje sredinom gimnazijskoga školovanja.

Vladala je neka neobična moda bježanja iz roditeljskoga doma i ona je pobjegla u tu skromnu ladanjsku kuću, koja se još uvijek nije preuredila po maminoj želji. Pobjegla je s nekim bubnjarom i mislila kako će s njim otvoriti radionicu za proizvodnju nakita. I čak je izračunala koliko će morati napraviti pojaseva, naušnica i narukvica da plate put do Nepala. Bubnjar je, naime, bio opsjednut idejom putovanja u Nepal. Međutim, ubrzo je netko došao po njega, otac ili stariji brat, i on se izgubio iz njenog života. Poslije su se jednom sreli, na ulici, i to posve slučajno: pohvalio se da je dobio posao u Cankarjevoj založbi. Smiješno. Ubrzo je svoju skromnu kuću na selu nazvala "kućom propasti". Jer, držala je, sve najbolje zamisli u doticaju s tom gomilom cigli raspadale su se kao mjehuri od sapunice. Poslije je došao i Marijan... Julki se na trenutak učinilo da se zapetljala u nečiju priču s junacima koji trgaju komadić po komadić vlastitoga tkiva. Osvijestila je svoj put prema zlokobnoj kući, utrku s glasom iz telefonske slušalice...

Žena iz lifta! – prošlo je Kalisti kroz glavu. Žena iz lifta. Da. Srele su se u liftu... Zapamtila je taj lik, jer ga je dugo gledala u zrcalu. Upao joj je u oči bijeli plastični broš u obliku zreloga javorovoga lista. Podsjetio ju je na amblem jednoga kanadskog sveučilišta. Pa onda taj karirani kostim, kao podloga za amblem... *Dear professor Krpan* – započinjalo je pismo. Ne, radije ne! Kalista se toga nije htjela sjetiti, jer bi joj se vjerojatno predočilo kao propuštena životna prilika. A radi se o molbi da preuzme mjesto koje nikako nisu uspijevali popuniti odgovarajućom osobom. Pisao joj je Sigismund Minelli, kurator zbirke slavističkih knjiga pri Odsjeku za suvremene europske jezike i književnosti. Iz njegovog je pisma, kratkog i vrlo službenog, izlazio je duh nekakvoga izazova, nade, pomisli da nova i nepoznata sredina iz njenoga bića može izvući golemu istraživačku energiju. No, ona nije smogla hrabrosti za tako nešto. Nije pismo čak niti pročitala do kraja. I gle sad, žena-javorov list zatreperila je usnama kao da šalje stidljivi osmijeh. "Srele smo se na svečanoj proslavi osamstote obljetnice grada Rige, sjećate se? Govorila sam na otvorenju izložbe vizualnih umjetnosti *Metropolis-Riga* u Velikoj dvorani Riške burze" – izvukle su joj se iz pamćenja neke riječi iz njihovoga razgovora, ravnomjerno poslagane u zraku kao nizovi kockica na ženinom kostimu. Ali ne! – prekinula se. Ta žena je lopov! Ja nikada u životu nisam bila u Rigi! A vjerojatno niti ona!

Muškarac koji je pričao kako je zavukao ruku u džep kaputa nekakvoga Drjančenka pomaknuo se u dubinu sobe.

Ovdje negdje mora biti moj novčanik! – zaključila je Kalista i nalaktila se na dovratnik.

Kad je nakon nekog vremena – duljeg ili kraćeg, svejedno – otvorio oči, Evald je razabrao da je još uvijek zavaljen u mirise i glasove noćnoga putovanja u prošlost i budućnost. Dječaci koji su se smjestili sučelice kao da su bez prestanka vrebali njegovu pozornost. Bio je tu, dakako, i muškarac sa crvenom kapom na kojoj je pisalo *nike*. Na koljenima je držao mlohavu putnu torbu, iz koje su izlazili mirisi teške hrane. U Rusiji su tako izgledali provincijski učitelji za vrijeme *zastoja*, ljudi koji su iz malih gradova unutrašnjosti u putnim torbama donosili kruške, jabuke i što im je već raslo oko kuće, u Moskvu ili Piter, i onda bi stali na ugao neke prometne ulice i nudili robu na prodaju. Tako je i ovaj nepoznati čovjek u sebi imao nešto učiteljsko, pronicljivo: Evald je to primijetio po strahu koji se pojavio na licu ciganskih dječaka kad je ušao u odjeljak. Možda je od toga i njega nehotice uhvatila neugoda. Stoga nije imao volje dalje razvijati misli. Naslonio je glavu na meki jastučić i opustio se. Osjetio je kako mu kroz kičmu prolaze odjeci žestokoga kloparanja kotača, riječi, glazba, stihovi, koji su se naposljetku slijevali u dobro znane *Podmoskovnye večera*:

Ne slišny v sadu daže šorohi,
Vse zdes' zamerlo do utra.
Esli b znali vy, kak mne dorogi
Podmoskovnye večera.

Rečka dvižetsja i ne dvižetsja,
Vsja iz lunnogo serebra.
Pesnja slyšitsja i ne slyšitsja
V eti tihie večera...

Ovo može biti i "kuća spasa"... – razmišljala je Julka. Barem za neko vrijeme. Dok ne nestanu opsesivni glasovi iz prošlosti. A i sve je vjerojatno isto kao i kad je zadnji put bila tamo, devedeset i neke. Devedeset i prve, eto. Kad je u Sloveniji bio rat. Došla je dan nakon što su na televiziji prikazali zapaljenu kamionsku prikolicu kod Ormoža i uplašene fotoreportere koji su na cesti za Ptuj slikali tenkove... Da, da, došla je sva u strahu da će morati živjeti i raditi negdje daleko od svoje povijesti... recimo, u Kanadi, Americi, Italiji, Francuskoj, Njemačkoj ili Austriji. I doživjela je povratak u kuću koju je simbolizirala zdjela pečenih kestena na stolu kao svojevrsnu kaznu za sanjarenje o velikoj svjetskoj karijeri. Sanjarila je, naime, da je uspješna poput nezaboravne Jelice Bašić, kojoj se na svakom znanstvenom simpoziju dogodila po jedna velika, velika ljubav. Ta žena, Jelica, u Bruxellesu je, primjerice, upoznala čovjeka koji joj je kupio prsten s golemim dijamantom. Nekog bogatog bankara iz

Tadžikistana. Sve bi, vjerojatno, završilo tako da je on odvede sa sobom u Dušanbe ili odakle već jest, možda u neko selo na rijeci Amu-Darji. Ako ni zbog čega, a ono da vidi njegovu čudesnu zbirku perzijskih gazela. Međutim, Jelica je priču prekinula u najnapetijem trenutku i nakon toga je pri svakom spomenu bankareva imena iz svojih velikih plavih očiju ispuštala dijamant u čašu žućkastoga pjenušca. Negdje u glavi smislila je i pjesmu o nesretnoj ljubavi, koju bi onda netko uglazbio. Tako se, korak po korak, primicala vječnosti. A ona, Julka? Je li se ona primicala vječnosti? Ne. Ona se, kako bi rekla nesretna Maja Poletika, vječnosti približava s druge strane.

- Da, da - učinilo joj se da čuje glas žene koja je nekoć bila njezina prijateljica. - Ti se vječnosti približavaš s druge strane.

- Kako?

- Kako? Pa sjeti se samo prilike koja ti se pružila po završetku studija njemačkoga jezika i jugoslavistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Što si napravila? Odbila si mjesto asistenta u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti. U onom poznatom institutu. Govorila si da se ne želiš zatvoriti među prašnjave knjige. Umjesto znanstvenice postala si turistički vodič. Vodila si turiste iz Bavorske u Crnu Goru. Sjećaš se? Isprva ti je bilo zabavno stalno putovati, jer su se pričali vicevi i pjevale raspojasane pjesme, a kasnije su ti počeli ići na živce oni nadobudni iz prvih redova autobusa. Stalno su postavljali nekakva pitanja: te, kad se prvi put pojavljuje ime Crna Gora, pa koji su bili prvi stanovnici, pa kad je vladao kralj Agron, onda kako se zove talijanski skladatelj koji je u operi *Balkanska carica* obradio crnogorski sadržaj, zatim kad je živio Njegoš, pa što je to zograf i kad je Podgorica preimenovana u Titograd. Jednom si čak pjevala *Lili Marleen*, sjećaš se? Zamalo si dobila otkaz zbog te provokacije. Vozač autobusa rekao je da si bila pijana i to te spasilo. No, u turizmu nisi dugo ostala. Došla si u Karlovac, grad na četiri rijeke, u kojemu je tvoja majka provela ranu mladost, i zaposlila se u biblioteci *Ivan Goran Kovačić*. Je l' tako?

- Da - potvrdila je Julka. - Vodila sam Studijski odjel na drugom katu.

- Tamo si sređivala tekuću periodiku i vodila program književnih večeri *Petkom u pet* - nastavio je zamišljeni glas Maje Poletike. - Činilo ti se da je to posao koji bi mogla raditi cijeli život. Dojam ti se osobito pojačao kad si jednog popodneva, dok si prelistavala novi broj nekog časopisa za književnost i društvena pitanja, pojavio visoki muškarac guste, crne brade i plavih očiju, u svjetlosmeđim hlačama *levi's*, kupljenima u nekom boljem dućanu u Trstu, s naočalama *ray ban*, kakve je nosio glumac Jack Nicholson u filmu *Easy Rider*.

Čovjek se isprva zbunjeno ogledavao po loše osvijetljenome prostoru za čitanje, a onda je hrabro prišao velikome stolu, gdje su korisnici ostavljali članske iskaznice, i predstavio se:

- Ja sam Marijan Spevec, pjesnik rodom iz ovoga kraja...

Julka mu je pružila ruku i ponudila da sjedne. Pjesnik se sa zadovoljstvom zavalio u meki naslonjač presvučen crnim skajem. Julka se nasmiješila i nehotice bacila pogled na vrh visokoga prozora: tamo se pokazalo plavo nebo i raskošna duga. Spevec je isto tako pogledao gore i onda se raspričao kako duge poput ove karlovačke postoje jedino u Brazilu, gdje je do nedavno živio, i možda u još ponekoj latinoameričkoj državi s puno sunca i kiše. Dok je slušala zanimljiva zapažanja o odnosu zemlje i neba, vatre i vode, Julki je negdje u dubini pamćenja treperilo da joj je taj čovjek odnekud poznat, to lice s bujnom bradom, kosa, naočale, pa čak i hlače, ili ju je jednostavno podsjetio na neki lik iz mašte, sliku muškarca kakvoga je jednom željela sresti. Ta brada, ta kosa, naočale, hm... A on je zaneseno gledao u nebo i govorio da je duga glasnik sretnih događaja, da je ona zapravo obrnuta slika sunca na rasutoj kopreni kiše. Već trenutak kasnije Julka je osvijestila drukčiji razgovor s njim: dogovarali su se da u "njenoj" knjižnici održi literarnu večer, da se predstavi kao čovjek čija je domovina poezija, stvaralac čije se ime s velikim poštovanjem izgovara u obje Amerike, osobito u Brazilu, kojega su mistične duge zbližile s Karlovcem. Dalje je išlo kao u holivudskim filmovima o stvaranju zvijezda: prvo je o njemu napisala kraći tekst u "Karlovačkom glasonoši", zatim ga je intervjuirala za popularnu radio-emisiju *Portreti i profili* te mu je na kraju priredila književnu večer. Nastup je, s obzirom na važnost gosta, izravno prenosila lokalna radio-postaja, a među posjetiteljima su, u prvim redovima, koji su inače zjapili prazni, sjedili predsjednik Skupštine Zajednice općina, načelnik Odjela za društvene djelatnosti gradske uprave, mjesni dopisnik Tanjuga i prvak države u stolnom tenisu. Julka je govorila o Spevecovoj veličini, o tome da nomen est omen, o ponosu, naposljetku, koji osjeća njegova domovina zbog njegova uspjeha. Na kraju je neki pjevač amater uglazbio neke njegove stihove i izveo ih pred razdraganom publikom. U biblioteci se još dugo nakon toga osjećao dah nekakvog čudnog probuđenog proljeća, treperenja u zraku i "uzvišene bolesti", kako je o inspiraciji govorio ruski pjesnik Boris Pasternak. Prigodna večera obavljena je u hotelu *Korana*, za stolom s puno svijeća i cvijeća. Kad je sve bilo gotovo, negdje u gluho doba noći, pjesnik ju je otpratio kući na Baniju. A ona ga je poslije pozvala na piće i tako je simbolički poručila da se ne želi rastati od njega. Ostao je kod nje do jutra.

- O kakvom to novčaniku pričate? - ljutito je upitala Olga Savitzky. - Pijani ste, kolegice! Kako vas nije stid?! Zar ne vidite koliko je sati?

Olga Savitzky ispružila je ruku na kojoj je bio zmijoliki sat.

- Dobro, dobro - preko Kalistinih je obraza prošao val neugode. - Pa ja samo pitam, ništa više...

- A je li? - vikala je mršava sijeda žena, iz čijih su kockastih uzoraka frcale iskre. - Samo pitate? U gluho doba noći ulazite u sobu nepoznatih ljudi i ometate ih u učenome razgovoru?!

- Čekajte, ja... - pokušala se sabrati Kalista.

Na stubištu su se začuli odlučni koraci i ubrzo je iz mraka izronio recepcionar. Bio je to čovjek koji je zvao nekakvoga Željka i zamolio ga da nađe nekoga tko će popraviti monitor na računalu.

- Što se događa? - upitao je čovjek. Bio je krupan i od trčanja se uznojio.

Olga Savitzky slavodobitno se smješkala. Bilo je tiho i čulo se kako se s desne strane polako otvaraju vrata: u kocki treperavoga svjetla pojavila se glava žene srednjih godina. Lice joj je bilo blijedo i napeto poput maske, i činilo se da bi moglo odletjeti kad ne bi bilo debelih usana koje su ga vukle prema tlu. Žena je bila u bijeloj spavaćici na sitne plave cvjetice. Jedna od onih što godinama marljivo pohode sve simpozije, ali ih na kraju nitko ne zapamti.

- Uzeli su mi novčanik! - uzbuđeno je rekla Kalista.

- Tko vam je uzeo novčanik?! - Olga se izazovno nalaktila na vrata i zlobno zaškiljila. - Pijani ste!

- Molim?! - Kalista je bijesno zgužvala vjetrovku. - Ja pijana?!

Olga Savitzky je ustuknula.

- Čekajte... - recepcionar je stao između dvije žene i raširio ruke.

Kalista je htjela nešto reći, ali je u zadnji čas odustala.

- Pa vidite da bunca! - usiljeno se nasmiješila Olga. - Izmislila je novčanik. Izmislila!

Pozovite hitnu pomoć da je otpremi u ludnicu!

- Trenutak, molim - recepcionar se sad našao u gustoj masi bijesa koja se prelijevala čas lijevo čas desno. - Stanite!... Gospođa je danas zaista tražila novčanik - rekao je i pokazao prstom na Kalistu.

- Eto, vidite! - zamalo radosno vrisnula je Kalista i uputila pogled pun zahvalnosti dobrome recepcionaru.

No, stvar se time nije riješila. Nekako istodobno svi pogledi zalijepili su se za spodobu u bijeloj spavaćici do poda. To je mogla biti Maria Strauss iz Ulma. Da, sigurno je bila Maria Strauss. Kalista je zapamtila da je imala uvodni referat na simpoziju *Kršćanstvo i slavenske kulture*. Negdje 1990. godine. No, možda i nije tako. Međutim, nakon toliko godina povlačenja po znanstvenim skupovima čovjeku se čini da svi blijedi i beživotni ljudi imaju uvodne referate. Jer se, tobože, ničim ne bave doli kopanjem po prašnjavim i smrdljivim knjigama. Ova je baš taj tip, tip koji se smjerno smješka i u svemu podržava onoga koji vodi glavnu riječ. Kalista se uhvatila kako je svu pozornost usmjerila na tu prozirnu ženu. Samo je čekala trenutak kad će ova reći: pa mene je Olga Savitzky vidjela na otvorenju izložbe vizualnih umjetnosti *Metropolis-Riga* u Velikoj dvorani Riške burze, gdje je govorila o globalizaciji. I onda: rekla mi je da piše knjigu o poetici elektronske pošte pa me zamolila da joj pošaljem sažetak svojega referata. Možda, eto, možda to ipak nije Maria Strauss iz Ulma, nego neka plašljiva profesorica iz Vaduza, kojoj je zaboravila ime, ali svakako je i ta bila na proslavi osamstote obljetnice grada Rige i sigurno je gledala Olgu Savitzky kako govori na otvorenju izložbe vizualnih umjetnosti *Metropolis-Riga* u Velikoj dvorani Riške burze. I svakako će u ovom sporu stati na stranu Olge Savitzky.

- Svi ste poludjeli! - Olgin se bijes naglo pretvorio u suhe suze koje su pokušavale prodrijeti na oči. Žena se potom okrenula, otvorila vrata toliko da se može uvući u sobu i onda se izgubila u mraku. Vrata su za njom bučno udarila.

Recepcionar je ravnodušno slegnuo ramenima. Spodoba u spavaćici do poda dala je nekakav čudan znak kapkom lijevoga oka. Kalista je spustila pogled: crvena vjetrovka, koju je grčevito stiskala u ruci, pala je na pod. To je, dakle, znak.

Glazba koju je Evald čuo bila je tako opojna da mu se u jednome trenutku učinilo da raste, da postaje velik, najveći. Svečano obilježavanje jubileja Univerziteta drušby narodov imeni

Patrisa Lumumby. Na sveučilištu, koje je proizvodilo visokokvalificirane inženjere, liječnike, pravnike i profesore za zemlje Azije, Afrike i Latinske Amerike, trebalo je snimiti različite ljude, razdragan kolektiv, pobjedu naprednih ideja i parole *Da zdravstvu et kul'turnoe i naučnog sotrudništvo Sovetskogo Sojuza so stranami Azii, Afriki, Bližnegu i Srednegu Vostoka i Latinskoj Ameriki!* Sjećao se da je u najnapetijem trenutku jedan govornik objasnio da je Patrice Lumumba istaknuti predstavnik nacionalno-oslobodilačkog pokreta Afrike, junak prijateljskoga kongoanskoga naroda i premijer-ministar Republike Kongo, koji je dao život u borbi za slobodu i neovisnost svoje zemlje. Evaldova je škola, kao najbolja na natjecanju iz marksizma-lenjinizma, imala čast prisustvovati ovom važnom događaju. Vidjelo se da je to i učenicima i nastavnicima bilo neobično značajno: svi su za tu prigodu nabavili novu odjeću. Lidija Iljinična, za koju se pričalo da je ljubavnica starog Anastasa Mikojana, nosila je talijanski kostim kupljen od švercera na željezničkome kolodvoru za dvije mjesečne plaće, Leonid Kozlovski imao je odijelo kupljeno od snimatelja jedne zapadnonjemačke filmske ekipe, Miša Grečko nosio je na prsima očevu udarničku značku. Jedino je Anastasija Belomlinska, nastavnica matematike i voditeljica uspješne šahovske sekcije, došla u uobičajenoj odjeći: imala je, naime, bijelu bluzicu i nekakvi pleteni kostim tamne boje. Evald ju je nakon onog događaja u školskome foto-laboratoriju gledao drugim očima. Kao da se pri pomisli na nju stvara oblik, cijeli jedan život... Kao da se živa slika na dnu trbuha polako razlijeva na sve strane. I na toj svečanosti ga je, kao i svojedobno u školskome laboratoriju, sa svih strana pritiskao mrak i nepodnošljivo uzbuđenje, a kad je osjetio poznatu ostru bol u desnoj podlaktici, došlo mu je da vrisne:

- Anastasija! Anastasija Mihajlovnaaaa!

Ona je isto tako znala da je on tu, na svečanosti koju su došli ovjekovječiti mladi fotografi Sergeja Aleksandroviča. Slavni mladi fotografi! Evald Borisovič je na natjecanju časopisa "Komsomolec" osvojio drugo mjesto, odmah iza Vasje Klimontoviča, sina pomoćnika glavnoga urednika. Sad ju je taj drugonagrađeni mladi fotograf ponovno ugledao u masi koja se tiskala s lijeve strane, ali ona ga nije registrirala jer ga je u presudnome trenutku zastrla masa s lijeve strane. Ispred nje su plutale gomile plećatih muškaraca u tamnim odijelima, masa šutljivih ljudi koji su komunicirali jedva uočljivim trzajem obrve. "Organy". Njemu je pak njen lik dvaput bljesnuo u valu koji se povlačio prema izlazu, i kad je pomislio da je to kraj, ona se iznenada našla samo nekoliko metara dalje od njega. Tajanstveno se smješkala i mamila ga, no koliko god bila snažna njegova želja da je ponovno vidi i sve objasni, toliko ga je silina različitih osjećaja, često proturječnih, uznemiravala. Pa da: zašto je došla? Što hoće? Njena znamenita šahovska sekcija sad je na Svesaveznom turniru u Nižnem

Novgorodu, rodnome gradu glasovitoga matematičara Nikolaja Ivanoviča Lobačevskog (1792.-1856.), i možda osvaja nagrade. A on tu ne može razgovarati o onome u školskom foto-laboratoriju, ne može joj reći da je pobjegao od njenoga poljupca zato što ga je bolno ubola njena značka. Bol je bila toliko snažna da ju je kroz plač molio da prestane. Rekao je da će joj za uzvrat donijeti kostim koji je slavna glumica Vera Komisarževska nosila u ulozi Hede u predstavi *Hedda Gabler*, na tekst Henrika Ibsena, predstavi koji je 1906. godine režirao veliki Vsevolod Mejerholjd. Ona želi taj kostim, zaključio je. I zato je došla na svečanost ovoga glupoga sveučilišta. Ona želi kostim Hedde Gabler i za uzvrat će ga naučiti nekim stvarima. Ali, tko će dočekati kraj te svečanosti?! Tko? Možda ipak... Evo, na kraju zbor dočasnika Crnomorske flote pjeva *Podmoskovske večeri*, i to ga ispunjava neopisivom srećom. *Hedda Gabler*, žena koja ubija, pošla mu je u susret...

Marijan je kod Julke ostao nekoliko dana. Dovoljno da se sve dogovore: kao prvo, savjetovao joj je da ostavi posao u biblioteci i upiše poslijediplomski studij iz teorije književnosti u Ljubljani. Tamo se mogla dobiti nekakva stipendija, a i veze sa svijetom su puno bolje nego na hrvatskim sveučilištima. I onda se to, zahvaljujući njemu, ostvarilo. Dobila je stipendiju i čak su je primili na jedan međunarodni projekt, na *Futurizem*. Marijan je pisao pjesme koje ona jest i nije razumjela. Bili su to stihovi za koje je bila sigurna da ih je već negdje čitala, ili barem čula. Ili je to samo odjek ideje da su sva djela odavno napisana, a mi, eto, samo izvlačimo komadiće rukopisa i pokušavamo stvoriti neku novu kombinaciju. Marijanu se pak svidjelo što je Julka postala ambiciozna, što se počela prijavljivati za različite stipendije u svijetu i što su joj uvaženi kolege slali svoje tek objavljene knjige. Dobila je, recimo, *Giving offense* J.W. Coetzeea, *Metaphors of Genre* Fishelova, *French Literary Theory Today* i druge. Život kao da se preselio negdje drugdje, kao da se, zapravo, odjednom rasuo po cijelome svijetu. Julki je u jednome trenutku bila sigurna da više ne živi u Ljubljani, nego na e-mail adresi julka.rauber@uni-lj.si. Kuću u Hrvatskoj, na rijeci Dobri, gdje je s roditeljima i tetom Vilmom jela kestene, Marijan je namjeravao pretvoriti u međunarodni pjesnički centar, točku u kojoj bi se na ovaj ili onaj način družili Les Murray, Tess Gallagher, Leonard Cohen i Bob Dylan. On je to nazvao mjestom gdje se ljudske civilizacije slijevaju u jedinstveno vrijeme sadašnje, kao u poeziji Osipa Mandeljštama... Bili su to najljepši trenuci za Julku, ta sanjarenja o Poeziji kao stvarnom prebivalištu, o pjesničkom centru... a onda je Marijan jednoga jutra poslom otišao u Ljubljanu i u dvorištu se pojavio rasklimani *ford* plave boje, iz kojega je bojažljivo izašla mlađa žena s torbom.

- Ima li koga? – povikala je prodornim glasom. Taj glas se Julki učinio poznat, ali kako im nitko od seljana nije dolazio u goste, pomislila je da se radi o sugestiji sličnosti. Stala je iza plastične zavjese u kuhinji i znatiželjno se zagledala u neočekivanu gošću. Bila je to nepoznata žena, tamnokosa, srednje visine: očito je zalutala. Ili je to beračica gljiva koja već dugo parkira stari auto u njihovome dvorištu, ali, kako prije nikoga nije bilo, zbunila se. Možda je tu vodila neki tajni život, razmišljala je Julka. Možda se sastajala s nekim i sad joj se sve poremetilo: novi mirisi, novi smjerovi zračnih struja, nove boje. Hoće li opet zazvati? Julka se jedva čujno nakašljala, umirila je zavjesu, koja se pomaknula, te je polako izašla u dvorište. Automobil se pokazao stariji nego što je u prvi tren pomislila: imao je riječke registarske pločice i nekoliko naljepnica susjednih država: *A, SLO, I* te, dakako, *HR*. *HR* se stisnula ispod uskih stražnjih svjetala. Sigurno su Cigani, zaključila je potom Julka, došli su za blagdane, a možda je i sajam, pa žele auto ostaviti na sigurnome. Ili su se već toliko udomaćili u dvorištu da ga koriste kao svoje skladište. Možda će još dovesti i veće stvari, vrtuljak, na primjer, pa juke-box, kiosk s pivom...

Nepoznata žena zastala je kao ukopana i podigla tanke crte obrva.

- Julka?

To je glas Maje Poletike – dosjetila se naposljetku Julka. Grupa *San* i olovne sedamdesete. Pa da! Čak je i frizura ostala ista: kratka crna kosa, dječjački podignuta na šišku, baš onakva kakvu je prije puno godina nosila jedna popularna talijanska pjevačica. Julka se sjetila i mnogih djevojčica iz osnovne škole, koje su oponašale tu dječjačku zvijezdu, sjetila se kako je voljela biti u njihovome društvu, jer je imala osjećaj da se sastaje s originalom, svojom zvijezdom.

- Maja Poletika?

Zagrlile su se. Julki je bilo drago što se ovako neočekivano vraća u djetinjstvo, no oštra crta vonja, koja se probila odnekud iz Maje, presjekla joj je raznježenost.

- Otkud ti? – upitala je.

- Otkud? Pa eto, već godinama ovamo dolazim brati ljekovito bilje. I uvijek ostavim auto u ovome dvorištu, a sad vidim... sve uređeno, oprani prozori, zavjese, pod šljivom plastični stol i stolci... Shvatila sam da se nešto dogodilo...

- Zar nisi znala da je ovo moja kuća? – začudila se Julka. - Ovdje smo snimali davne

sedamdeset i...

- Da, znala sam čija je to kuća, u tome i jest stvar! - dok je govorila iz ustiju su joj prskale sićušne kapljice, koje su na pozadini sunčevih zraka ličile na iskre u negativu.

- Znala si?

- Znala sam, da, ali sam mislila da ste potpuno odustali od kuće, da ste kuću prodali... Vidjela sam da u selu ima još barem deset ovakvih napuštenih kuća.

- Dobro, pa daj sjedni na trenutak - rekla je Julka i uputila je prema stolu ispod šljive. Na obzoru su se skupljali sivi oblaci i trebalo se zapravo skloniti pod krov, no unutra je bio takav nered da joj to Julka nije mogla predložiti. Po kuhinjskome se podu još u jutro prolila kava i nitko to nije počistio. U kupaonici se tamna plijesan uhvatila po zidovima.

- Samo na trenutak - klimnula je Maja i pomalo umorno sjela za stol.

Zatim su obje šutjele. Tišinu je, međutim, prekinuo nezreli plod koji je s jedne od umornih grana bučno pao na površinu stola. Ping!

- Nismo se vidjele... koliko ono? - započela je Maja nesigurno. - Da, nismo se vidjele dugo, jako dugo. Eto, čak ne znam niti što si studirala i gdje radiš. Sjećam se samo da si u ono vrijeme maštala o kazališnoj akademiji... Bila si sigurna da će te primiti na glumu i da ćeš postati velika zvijezda...

- To smo mislili svi iz grupe *San...* to, da će nas primiti na akademiju i da ćemo postati slavni glumci - trpkoo se nasmiješila Julka.

- Zato smo valjda tako glupo i završili...

- Pa nismo - usprotivila se Julka. - Ja sam završila njemački jezik i jugoslavenske književnosti. Ono što se nekad zvalo jugoslavistikom. Ne mislim da sam napravila nešto glupo...

- Vidiš, ja sam oduvijek željela studirati književnost. Imala sam smisla za to. Uvijek sam točno znala što je pisac htio reći.

Julka je zbunjeno pročistila grlo. Zapravo ju je ljutilo kako ljudi doživljuju književnost: doživljuju je, naime, kao vreću iz koje unedogled mogu izvlačiti priče. Književnost je način upotrebe jezika, a ne priča o životu. Jezik literature, kako kažu znameniti teoretičari Wellek i

Warren, organiziraju i zgušnjavaju sredstva svakodnevnoga jezika, a ponekad ga i nasilno mijenjaju. Mnoga je sredstva pisac našao uobličena i preduobličena skrivenom djelatnošću niza naraštaja. No, svako umjetničko djelo nameće svojoj građi nekakav poredak, organizaciju i jedinstvo. Ovakva razmišljanja dala su joj strogi izraz i ona se ubrzo trgnula:

- Može rakijica?

- Neću odbiti! - vragolasto se nasmiješila Maja i odložila torbu na slobodan stolac. Julka je uzela bocu koju je Marijan otvorio prije tjedan dana.

- A roditelji su ti još uvijek u Novom Mestu? - upitala je Maja.

- Ne. Kupili su imanje kod Žalca, u Celjskoj dolini.

- A, tako.

Onda se Julka raspričala kako se zapravo sve čudno razvijalo.

- Čudno, čudno - potvrdila je Maja umorno. - Cijela stvar izgledala mi je drukčije. Mislila sam da su ti se roditelji rastali nakon one afere, afere mislim, kad se otkrilo da tvoj otac ima vanbračnu kćer s poznatom mađarskom glumicom. Nekako istodobno si, koliko se sjećam, pokušala samoubojstvo trovanjem, jer si saznala da si trudna s Bartolom, a da je onaj tvoj bubnjar, s kojim si svojedobno htjela putovati u Nepal, ispao ambiciozni pisac koji te iskoristio kao model za jedan negativni lik u svom glupom romanu. Mislila sam da si studirala sedam godina i da ovaj tvoj čovjek s kojim živiš nije nikakav pjesnik nego običan besposličar, manijak koji noću plaši zaljubljene parove na parkiralištu...

Boca koja je stajala ispred Maje odjednom se našla prazna.

Bio je to vjerojatno treptaj, pomislila je Kalista kad je shvatila da sjedi za stolom, u sobi koja miriše na smočnicu punu zrelih plodova. Ovdje bi negdje trebalo stajati i ormar s jabukama, no ormara nije bilo, jer su stvari stajale na nekakvoj polici u zidu. Zapravo, nikakvoga voća u ovome malom prostoru nije bilo: tek je na širokoj prozorskoj dasci, ispod koje se skrivao tamni radijator, stajala prazna plastična boca od gaziranoga soka. I šarena reklama, napola poderana, za bombone s voćnim punjenjem na vratima kupaonice. Kalista je među uznojenim prstima gnječila ovratnik crvene vjetrovke. Sučelice joj je sjedila je blijeda žena neodredljivih godina, s debelim usnama koje su na napetoj površini lica visjele tako nakazno

da čovjek jednostavno nije mogao odvojiti pogled od te kompozicije. Stalno je, naime, očekivao da će se nešto pomaknuti i učiniti prizor normalnim. Cvjetići na spavaćici su se pod udarom jačega svjetla doimali poput uredno složenih zrnaca maka. Bila je to Maria Strauss iz Ulma.

- Ispričat ću vam sve što sam sinoć čula - rekla je Maria tihim glasom i još se malo nagnula prema Kalisti. - Onaj čovjek, kojega možda niste vidjeli, sad se zove Arthur Bond Thompson i profesor je staroslavenske književnosti na sveučilištu u Londonu.

Kalistu je oblilo vrelo crvenilo.

- Da, da, znam...

Znala je što sad slijedi: čovjek je trebao dobiti kristalnu vazu, ali je ispalo tako i tako. Glupo. Svi su žalosni zbog onoga što se dogodilo. Kalista je skupila snage i naglo ustala od stola.

- Čekajte - žena ju je uhvatila za ruku i povukla natrag. - Zanimat će vas. Taj čovjek se, naime, nekad zvao Artur Iljič Bondi i bio je voditelj projekta izdavanja devetosveščane književne enciklopedije pri Sovjetskoj akademiji znanosti. U Moskvi, dakako. No, istodobno je pisao i nekakve članke za časopise koji su izlazili u samizdatu, pa su ga vlasti, kad se to saznalo, proglasile disidentom. Sličnu sudbinu doživio je i pokojni Andrej Sinjavski, književnik koji je pisao pod pseudonimom Abram Terc. Čuli ste za njega? Andrijuša je pak nastradao zbog potpore pravozaštitnika. Svojedobno se o tome dosta pisalo u zapadnome tisku. No, da ne duljim: Artur je ubrzo emigrirao u Englesku i odmah je dobio mjesto profesora na sveučilištu...

Kalista se blago nasmiješila.

- A Olga Savitzky je povjesničarka umjetnosti - tihim, jednoličnim glasom nastavila je žena. - Napisala je tekst za katalog retrospektivne izložbe estonskoga slikara Ulo Soostera. Vjerojatno ste čitali da ta velika izložba, pod naslovom *Forme vremena*, obilazi Srednju Europu...

Kalista je širom otvorila oči: ova je skroz luda! Što to priča?! Zatim se nakašljala, stisnula crvenu vjetrovku, sad već navlaženu od znoja, i vjerojatno hotimice udarila koljenom u stol. Bio je to prosvjed zbog otezanja: zašto ne kaže što je to čula? Ili je čula isto što i ona, Kalista, to jest da je on, taj Artur, njoj, toj Olgi, predavao književnost dok je još bio student. Ona je pak bila najbolja u literarnoj sekciji *Puškin*. U veljači 1960. godine pokrenuo je časopis

“Sintaksis” u samizdatu. Tamo je objavljena njena pjesma *Ljubav*, koju su svi hvalili, a u Teatru na Taganke on je zavukao ruku u džep nekakvoga Drjančenka... Eto. Pa to možda zna cijeli hotel! Kalista se umirila, pritajila dah. U jednoj od soba na katu zazvonio je sat – oštro i nervozno, kao da netko reže kamen.

- Maria... - zaustila je Kalista.

- Lilo - rekla je žena. - Zovem se Lilo.

Još su se dugo, dugo u Evaldovoj svijesti miješali različiti ljudski glasovi, visoki, niski, razumljivi, nerazumljivi, nervozni, sipljivi, duboki i prskavi. I lica, što su se pojavljivala, bila su različita: tamnoputa, žuta, crvena, blijeda. Od misli pak koje su se provlačile tim prostorom nije zapamtio ništa, a zapravo ga nije niti zanimalo što se govorilo, jer je došao zbog Anastasije Mihajlovne Belomlinske. Zbog onoga dogovora. Istina, puno je i strastveno razmišljao o zgodi u školskome laboratoriju, ali je i zaključio da u tome nema ničeg sramotnog: pa i drugi dječaci imaju nešto nesavršeno. Nitko od njegovih vršnjaka nije baš Vladimir Visocki. Jedan ima kokošja prsa, drugi more bubuljica, treći je slabokrvan i tako dalje. S vremenom će nedostaci nestati. Ili će izgledati kao nešto drugo. Na primjer, dobar povod za priču. Tako je jednom Dima rekao da mu se *taj prvi put* činilo da će propasti u zemlju od stida dok se nervozno svlačio pred nastavnicom marksizma-lenjinizma, no ona mu je objasnila da ima krivi pristup stvarnosti. Pa sjeti se samo Aleksandre Kollontaj, rekla je, žene koja je na originalan način tumačila Engelsove i Bebelove ideje u Rusiji. Čitao si njen rad *Društveni temelji feminizma* iz 1909. godine. Iz tog teksta svakako treba iščitavati i njen literarni opus, poglavito roman *Velika ljubav*, u kojemu je uspješno spojila revolucionarni zanos 20-ih godina i aktualnu političku zbilju. Čim je to izgovorila, rekao je Dima, odmah mi je postalo lakše. Pomislio sam da je naš sastanak političko pitanje i da ne smijem skrenuti s linije zacrtane o posljednjoj partijskoj rezoluciji. Radi se, dakako, o rezoluciji pod naslovom *O radu s kreativnom mladeži*, koja u stanovitom smislu proširuje Brežnjevlev govor na XXV. kongresu Komunističke partije Sovjetskog Saveza, a tiče se političkoga odgoja i profesionalnoga usavršavanja mladih umjetnika. A Anastasija Belomlinska je govorila o tome kako je u ravnini kroz jednu točku izvan pravca moguće povući više crta koje ne presijecaju zadani pravac. Drugim riječima, može se svašta raditi a da se ne oskvrne osnovna partijska linija. I na toj ideološkoj podlozi ju je vidio golu, vidio je dvije obješene dojke sa suhim bradavicama nalik na ono mamino cvijeće s greškom, koje su svake godine dobivali iz kazališta i uvijek naivno vjerovali da će se u njihovoj posudi rascvjetati, ali je ono redovito

istrunulo i tužno palo na vlažnu zemlju. To cvijeće su jednom sestra i on, zajedno s drugim pionirima, bacali na kolonu crnih *čajki* s najvišim partijskim rukovodiocima. I to je bilo svojevrsno skretanje, ali opet u skladu s osnovnom linijom. No, dobro, Anastasija Belomlinska je ispod tog cvijeća s greškom imala pupak, na čijem je rubu bio tamnosmeđi madež, izraslina nalik na djetesce zagledano u tajanstvenu špilju. I okrugli trbuščić, prošaran nekakvim neobičnim borama, iza kojih se prostirala šikara ili, bolje rečeno, korov. Na jednoj takvoj livadi, pravoj, u selu Kurajevka, smještenome dolje, na jugu RSFSR, kao dječak je lovio ptice, s pomoću mljackavoga ljepila koje se stavljalo na grančicu. Uh, koje ludilo! – odjednom mu je počelo zujati u glavi. Koje ludilo! Strašno! Stvarnost je tako okrutna, neprestano donosi naplavine kraja svijeta, zaborava i mraka. Zadah mračnih dubina. Strah od krivih koraka. Zato je najbolje baviti se tekstovima, proučavati vremena kojih nema, ljude kojih nema i smisla kojega nikada neće biti.

Kako je moguće? Kako je to moguće? – u Julki je cijelo prijetopne odzvanjalo samo to pitanje. Kako je to moguće? Je li to posljedica posvemašnje izolacije u vremenu i prostoru? Ili nečiji urok? Pa sve je doslovce popucalo i uzajamno se ispremiješalo. Sve: kesteni s Marijanom, Bartol sa snom, biblioteka sa Celjskom dolinom, Maja s... Maja ni sa čim. Pojavila se tako neočekivano, u mjestu koje je prostorno i vremenski izvan svega i svačega. Trebalo je više kontaktirati s ljudima, razmišljala je, pa do ovoga ne bi došlo. Sve bi izgledalo logično i očekivano, za sve bi se znao uzrok i posljedica. Ovako... ništa nije na svome mjestu! Boravište joj je u Hrvatskoj, radno mjesto u Sloveniji a ljudi s kojima profesionalno surađuje – u Austriji, Švedskoj, Portugalu. I što je najgore od svega, Karlovac je tako blizu. Tako blizu.

Nakon ovakvih teških razmišljanja jednostavno je morala otići u grad. U Karlovac. Ma koliko je ostali, važniji poslovi zadržavali uz kompjutor. Parkirala je u središtu, uz *Karlovačku banku*, i već na prvim koracima naišla na Hortenziju Malnar, negdašnju kolegicu iz biblioteke. Hortenzija je vodila psa na uzici, bijelu pudlicu. Čekala je muža koji je obavljao neke poslove u banci. Julka je odmah započela razgovor o Maji.

– Maja Poletika? Ah! – odmahнула je rukom krupna žena. – Znaš i sama da se svašta priča.

– Što to: svašta? – zanimalo je Julku.

– Pa, doslovce svašta, eto – uzvratila je Hortenzija neodređeno i Julki se učinilo da time želi izbjeći svaki razgovor na tu temu.

- Mislim...

- Čuj, ono: jedni kažu jedno, drugi kažu drugo. Pa ti vidi!

- Mene zanima što ti misliš - pomalo je navaljivala Julka.

Hortenzija je povukla psa bliže i rekla da si ne želi kvariti dan. Ovo se moglo i doslovno shvatiti: bilo je sunčano, ugodno za šetnju, ali su se na udaljenim obzorima gomilali debeli bijeli oblaci. Hortenzija je sigurno imala neku priču koja bi završila u kiši iz tih oblaka. Neko vrijeme su šutjele i promatrale rijeku prolaznika koja se slijevala u veliku robnu kuću. No, kad je Hortenzija nehotice zijevnula, razgovor je krenuo dalje. Ali, ne više o Maji iz davnih dana, nego o drugim stvarima. Žena s nemirnom pudlicom pričala je kako je prvo vrijeme nakon odlaska iz karlovačke biblioteke radila kao urednica internoga glasila jedne velike tvrtke u središtu Zagreba. Posao je bio dobro plaćen, ali ju je ubrzo prestalo veseliti: išlo joj je na živce što mora pisati samo o količini prodane robe, o ljudima koji dolaze i odlaze iz poduzeća, o novim propisima u trgovini i slično, a ne o onome što bi je više zanimalo: o novim knjigama, gostovanjima popularnih autora i televizijskim serijama. Zato je tražila da joj pronađu novo radno mjesto. I ubrzo su je premjestili među prevodioce. Tu je obavljala korespondenciju sa stranim partnerima. Međutim, ovdje je bilo još gore: bilo je upravo zatupljujuće, jer joj se činilo da neprestano piše iste dopise, samo što je to jednom činila na engleskom, a drugi put na njemačkom jeziku. Zato je na kraju otišla iz poznate firme i zaposlila se kao tajnica kod uspješnoga poduzetnika. Taj čovjek je njen muž i oni sad zajedno vode veliku turističku agenciju. Julka se zahvalila na lijepoj priči i krenula dalje. Dok je prolazila polupraznim šetalištem pogled joj se zaustavio na obzoru, koji je izvirio između dvije raskošne krošnje kestena: nebo je bilo čisto, svjetloplavo, bez trunke oblaka. Tu negdje sreća je i Martina: čovjek je stajao pred izlogom neugledne knjižare i čitao plakat. Ili je nešto razmišljao gledajući svoj odraz u prljavome staklu. Julka je odmah spomenula Maju.

- Što je? - zbunila se. - Zašto se smješkaš?

- Ništa - Martin je tajanstveno slegnuo ramenima.

- Smiješ se, vidim.

- Smijem se. A što, zar bih trebao plakati? - zatreptao je ispod debelih okvira okruglih naočala.

- Ne šalim se, eto. Molim te da mi nešto kažeš o Maji - zamalo uvrijeđeno rekla je Julka

Rauber. I netremice ga je gledala kao da pazi da mu ponovno ne pobjegne kakav neumjesan smijeh. Čovjek se naposljetku uozbiljio i nakašljao.

- Ne znam ništa posebno - rekao je. - Pričalo se da je htjela studirati glumu ili književnost, ali je na kraju završila na vanjskoj trgovini. Ne znam je li diplomirala, ali sjećam se da je neko vrijeme radila u komercijali *Jugoturbine*. Zajedno s mojom prvom ženom Gordanom. A kasnije ne znam, propila se ili tako nešto...

Martin očito nije imao namjeru dalje razvlačiti priču o nesretnoj Maji, jer kad se odnekud pojavio bučni motorist pred kojim su se prolaznici sklonili u veže, jednostavno je nestao u jednoj od malih trgovina u nizu.

Rudi je naišao u trenutku kad je počela razmišljati o drugim stvarima. O prolaznosti života. Ta neočekivana i teška tema vjerojatno je utjecala na odluku da popriča s Rudijem. Rudi je, naime, bio čovjek koji se ubrajao u kategoriju gnjavatora, jer nije imao osjećaj za vrijeme. Mogao je satima stajati na ulici i razgovarati o svemu i svačemu, žaliti se na svoju *generaciju, koja nije imala ideja*. Sve bi bilo drukčije, govorio je i sad, da se pojavio netko poduzetan, energičan i ustrajan, čovjek s idejama koji bi okupio ljude na nekom poslu. Tada se ono znamenito društvo s *Korane* ne bi raspalo, nego bi i dalje izazivalo zavist sugrađana. Pa šezdeset i devete godine su čak tri člana klape dobila nagradu za najbolju masku: Vinko je osvojio putovanje za dvije osobe u Dubrovnik, Damir stolnu svjetiljku a Vera bocu francuskoga šampanjca! Danas se čak niti ne priređuju takvi maskenbali. Cijeli svijet se raspao i izgubio. Evo, Krsto Marinić, nekad ekonomist u *Velebitu*, danas prodaje mađarsku kozmetiku na tržnici. A bio je tako dobar dečko, sportaš! Ili Ana Herceg, nekadašnja *Miss gradske plaže*, službenica u Komunalnom poduzeću, danas je u prijevremenoj mirovini. Bero Koch, "karlovački Cliff Richard", kruh zarađuje svirajući po seoskim svadbama, Maja Poletika, glumica, skuplja ljekovito bilje... Na spomen Maje Julka nije niti trepnula, a nije ni pokušavala zaustaviti Rudiju u nabranjanju neobičnih ljudskih sudbina: čovjek je bio gluh. Zato je toliko i pričao. Srećom pak je u jednom trenutku počeo puhati vjetar i ona mu je dala znak da se treba maknuti uskovitlanoj prašini. Na spomen vjetra Julka je otvorila oči: bila je u vlaku, sjedila čelom naslonjena na zamagljeno staklo i osjećala svježinu što dopire iz pukotina. Koliko dugo je ovako sjedila? Dvadeset godina? Cijeli život? Film koji joj se odvrtio došao je do kraja.

Lilo iz Kopenhagena. Zanimljivo! U svakom slučaju, bilo je to veliko olakšanje za Kalistu. Na

plavoj posjetnici je pisalo da žena radi u Osteuropa institutu (Njalsgade 78,3). Prvotni dojam da je riječ o Mariji Strauss iz Ulma bio je možda prikriveni signal bliskosti. I evo, sad je u šaci gužvala novčanicu od pedeset dolara, s likom bradatoga Granta, koji ju je neodoljivo podsjećao na svekra u mladosti, pa je mogla požuriti na autobusni kolodvor. A što se tiče novčanika i dokumenata, nakon svih ovih ludila moguće je samo jedno: da je to ostalo kod kuće. Na stolu ili u drugoj torbi. I primijetila bi to vjerojatno da je sama plaćala kartu za vlak. Ali, nije. To je obavila njena asistentica Ljerka, koja je u ovom trenutku na putu za Dublin. Ljerka odlazi na Trinity College, bit će nekoliko mjeseci lektor. Tako je to. Treba požuriti kući! Kući!

Koliko je vremena prošlo otkako je u vlaku i kad će napokon stići Zagreb? Evald je grubo prekinuo nizanje sjećanja na svoje prve ljubavne pustolovine. Slike iz prošlosti treperile su mi samo zato da ne zaspim, zaključio je i pogledao svoje suputnike. Svi su bili na broju: i mali Cigani i tajanstveni muškarac sa crvenom kapom na kojoj je pisalo *nike*. Muškarac je vjerojatno prolazio iste nevolje odrastanja kao i on, a ciganske dječake iskušenja tek čekaju. Jedino je šteta što se neki zanimljivi prizori ne mogu iznijeti iz glave i prikazati drugima, nego moraju ostati ispod maske intelektualne zgroženosti nad životom. Da je ovo putovanje žanr, literatura, svijet iz mašte, posve sigurno bi na kraju ispala neobična knjiga ljudskih strahova. Atlas crva. Muškarac sa crvenom kapom saznao bi, primjerice, kako je onog istog dana i na onome istome mjestu, iza zastora *Podmoskovskih večeri*, Anastasija Mihajlovna Belomlinska ubila Sergeja Aleksandroviča, ali ne očevim pištoljem *makarov*, nego predstavom koju je puno kasnije, takoreći nedavno, izvela pred publikom. Uzela je, oh, Bože, koja nezaboravna scena!, uzela je bocu votke *stoličnaja* i promuklim glasom izgovorila da je to kraj, da je njihovo dijete, to jest pisma, poslala poštom njegovoj ženi Tatjani i svome mužu Olegu. Tatjani njegova pisma njoj, Anastasiji, a Olegu svoja pisma njemu, Sergeju. Da ljudi vide. Možda će ih zanimati. A možda i neće. Možda bi ih više zanimala priča o Margariti, studentici slikarstva iz Baranoviča, mjesta koje je opjevao nevjerojatni futurist Igor Severjanin? Ili možda oboje znaju za Evalda? Onoga dječaka koji nikad nije naučio igrati šah? Možda bi ih zanimalo kako je taj mali upoznao svoju suprugu Polinu Fjodorovnu? Evo, priča je tu: dao je oglas u zidne novine Filološkog fakulteta da skuplja značke socijalističkih zemalja i recepte za jela iz srednjovjekovnih dvoraca. Polina Fjodorovna je imala jednu od najvećih zbirki značaka, cijeli tematski niz pod naslovom *Industrijalizacija*. Ah, ne, ne, sad se zapetljalo, zapetljalo! No, dobro, Polina je bila tu i zanimalo ju je zašto skuplja i recepte iz srednjega vijeka, a on joj je objasnio da ga privlači smijeh, srednjovjekovna kultura smijeha,

koja je izronila s radovima znamenitoga Mihaila Bahtina. U obitelji Ščapov njegovala se priča da je djed davnih 20-ih godina posjećivao kružok *Heljfernak* Ivana Mihajloviča Andrejevskog, gdje je Bahtin držao predavanja. Djed je rekao da je slavni znanstvenik nastupao nenametljivo i tiho, da se nikada nije uvlačio u rasprave. Uvijek je zašutio čim je završio svoju temu. Bahtin. Da. No, možda njih zanimaju sasvim druge stvari? Evald je ponešto splasnio u svom stvaralačkom zanosu. Literatura bi prije zanimala Razumovskog, Potapovu i Rinda, koji su iz Osijeka dobili nekakve nerazumljive titlove, sažetke dijaloga, tako nešto, i sad se čudom čude što je to. No, pri pomisli da Sankt Peterburg i društvo koje je skupljalo razbacane papire oko faxesa, sasvim se razbudio. Evald je bio u vlaku i pred očima mu se razmotavala crna vrpca prolaznja s hirovito nabacanim svijetlim točkama.

- Kartu molim! - nepoznati glas iz blizine trgnuo je Julku iz razmišljanja koje ne neprestano vrludalo između jave i sna. U rastresitome mraku najprije su izronili oštri rubovi kondukterove kape, a onda i beskrvno svjetlo na nestabilnome stropu. Malo-pomalo čovjek je u njenim očima dobio i obrise, lik - ramena, vrat, glavu. Julka je pružila kartu koju je cijelo vrijeme čvrsto držala u rukama.

- Zagreb? - upitao je kondukter blažim tonom. Julka je šutjela. Nije mogla otvoriti usta. Zapravo, nije mogla naći nijedan dio svojega tijela: sve se nekud razletjelo, u mrak, nepostojanje. Kondukter je ustuknuo i krhka žarulja iz hodnika obasjala je komad papira među prstima. Julka se nakašljala. Kondukter je neko vrijeme nepomično stajao, a onda je zakoračio u odjeljak, napipao prekidač negdje na spoju prozirnih ploha, ispod kojih se micao pohabani zastor, i sa stropa je naposljetku bljesnulo svjetlo.

- Zagreb? - ponovio je čovjek u tamnoplavoj odori *Hrvatskih željeznica*.

Julka je kimnula glavom.

- Odabrali ste malo neobičan put - nastavio je kondukter i sumnjičavo je pogledao snenu putnicu.

- Kako to mislite?

- Pa vlak ide samo do Vinkovaca. Morat ćete van i onda na onaj za Zagreb.

- Onda ću na onaj za Zagreb - mirno je rekla Julka.

Kondukter je i dalje držao pogled zalijepljen za njeno lice. Vlak je stao.

- Koja je ovo stanica? - Julka je prstom razmazala sluzavi uzorak na staklu.

- Ernestinovo.

- Ernestinovo?

Kondukter je pokroviteljski klimnuo i natraške se povukao u hodnik. Zatim se brzo okrenuo, otvorio prozor i fućnuo na prste van, u mrak. Trenutak kasnije skinuo je kapu i mahnulo njome. Vlak je polako krenuo. Julka je zijevnula i radoznalo se zagledala u kartu: nije bilo ničeg neobičnog na tom komadiću papira. Čak nije bilo ničeg. Odredište je bilo tako slabo otisnuto da je načas pomislila kako nikud ne putuje. Zatim je polako otvorila torbu i počela tražiti novčanik da spremi kartu, ali su joj se prsti zapetljali u neke čudne stvari koje su pod mlazom agresivnoga svjetla izgledale poput gomile tuđih odbačenih predmeta. Srećom, brzo je napipala poznati pretinac: tamo je bila plastična vrećica, a ispod nje notes. Kraj notesa, s lijeve strane, prepoznala je čekovnu knjižicu i mali predmet od kože. Bio je to novčanik. Kad ga je izvukla - začudila se kako se promijenio: bio je napuhnut i taman, kao da nije njezin. Gledala ga je zbunjeno kao kondukter kartu na kojoj se nije razaznavalo odredište. Možda je to ipak od svjetla? Od nagloga prelaska iz polaganoga u brzo gibanje čestica. Ili jednostavno od drukčijih misli. Otvorila ga je. Ne, to ipak nije bila njena stvar. U ovom novčaniku bile su fotografije muškarca i djece, u bojama koje su se prelijevale u ljubičasto. To je bilo u prozirnrom plastičnom okviru koji se pokaže kad se počne tražiti novac. A u prerezu ispod okvira izvirivala je osobna iskaznica. Julka ju je izvukla. Takva je, dakako, bila i njena, samo što je s ove gledala slika žene okrugla lica, tankih obrva i poluduge tamne kose. Lik koji joj ništa nije govorio. Trgnula se tek kad je prepoznala kombinaciju slova s desne strane: KALISTA KR PAN. Uzela je torbu i brzo istresla stvari na sjedalo: na meku podlogu pali su - ruž, ključevi, dokumenti, notes, plastična vrećica, kemijske olovke, sklopivi kišobran, kutija *andola*, papirnati rupčići i još jedan novčanik. Njen, s njenim tajnama i bez slika iz života. Vlak je još uvijek izlazio iz stanice Ernestinovo. Svjetla su se topila na crnoj pozadini u koju se upio kondukterov zvižduk. Ovo je kraj predstave, pomislila je Julka. Sve stvari našle su se na jednome mjestu. A kako je zapravo počelo?

U autobusu nije bilo puno putnika: na zadnjim sjedalima gužvao se mladi ljubavni par, u sredini, kraj vrata gdje je titrao televizijski ekran sa crno-bijelim filmom bez tona, sjedile su

dvije postarije žene i napeto pratile pokretne slike, a na jednome od slobodnih mjesta iza vozača meškoltio se policajac. Kad su se ugasila svjetla, Kalisti se učinilo da se našla u svemirskom brodu i da putuje prema zvijezdama. Bio je to onaj put o kojem je često neodređeno sanjara, ali nikada nije imala hrabrosti i volje učiniti nešto više. Jedan jedini put stvarno se odlijepila od kućnoga praga i krenula u neizvjesnost: sjela je u brzi vlak Zagreb-Pariz i zajedno sa svojom slučajnom suputnicom, ambicioznom povjesničarkom književnosti, izašla na željezničkome kolodvoru u Genevi. Obje su odsjele u hotelu *Overture* negdje na kraju grada. Suputnica, kojoj je zaboravila ime, bila je opsjednuta željom da se proslavi objavljivanjem zagonetnih rukopisa zaboravljene hrvatske spisateljice Sidonije Pollak-Wilson. Tada je prvi put čula za to literarno ime. Hm. Možda ta Sidonija Pollak-Wilson nikad nije ni postojala, razmišljala je Kalista, jer se u tih nekoliko dana, koliko su provele zajedno u Švicarskoj, nije dogodilo ništa što bi upućivalo na uspjeh pothvata. Ženska, koja se možda zvala Anita a možda i nije, na stolu je držala nekakvu bilježnicu u koju je upisivala snove. Bile su to uglavnom nepovezane rečenice, bez ikakve veze sa stvarnim događajima. Kalista je jednom, u šali, dakako, pridodala i svoj san, nadajući se da će se iz te mračne bilježnice potaknuti neka zbivanja, svađa ili slično, ali nije se dogodilo ništa. Nakon toga sjela je u zrakoplov i otputovala u Dublin, Baile Atha Cliath. Ovaj put ciljano. Na tamošnjem Trinity Collegeu održavalo se savjetovanje koje je organizirala Alberta Hopkins. Alberta ga je takoreći izmislila, jer se morala nekako odužiti za šestomjesečni boravak u Hrvatskoj tijekom kojega joj je Kalista bila mentorica. Bila je to, isto tako, i zgodna prilika da Slavističkoj knjižnici vrati Belostenčev rječnik, s obzirom da slanje poštom nije uvijek pouzdano. Kalisti je u Dublinu vrijeme jako brzo prošlo, prebrzo čak. Muzeji i pivnice proletjeli su joj pred očima poput krajolika motrenog iz jurećega vlaka. Malo više detalja zapamtila je iz posljednjega dana: nju i Christu Agacinsky iz Erfurta, ženu kojoj je Hopkinsova također dugovala gostoprinstvo i, čini se, zimske rukavice, šef Slavistike odveo je na ručak u college, u sobu koju profesori zovu Commons. Svi nazočni imali su toge, a neposredno prije ručka obavljena je i molitva, Grace. I sad su na tom crnilu Trinityja izrasle goleme osječke zvijezde... Kalista je osjetila kako tone u nešto meko, meko poput sna...

Crna, crna ploča bila je podloga svijesti na koju je Evald marljivo ispisivao svoj životni tekst. Peterburšku verziju, dakako. I sve je bilo jasno. Četvrtak. Plenarna sesija. Tema: slavenska uzajamnost jučer, danas i sutra. Zatim dodjela nagrade najzaslužnijemu slavistu... Ovdje se trgnuo. Peterburški tekst traži dubinu i snopove značenja, a ne plakat, boljševičku agitku. Peterburški tekst traži krajnji smisao. Neke druge vlakove, neko drugo nebo. A vlakovi u

Hrvatskoj kao da se vraćaju u neka prošla vremena. Evo, u Zagrebu dogorijevaju dvadesete godine dvadesetog stoljeća. Istok gubi svaku nadu u oporavak velike ideje o ekspanziji na zapad. Povlače se simboli toga kolonijalizma: burek, ćevap, lepinje... Ili ipak posvuda lebde analogije i duplikati? To se vidjelo već prvoga dana... Čovjek koji je sjedio kraj njega, muškarac s kapom na kojoj je pisalo *nike*, u jednom trenutku mu je klonuo na rame i potpuno razbio koncentraciju. Prvo što mu je palo na pamet jest da se pomakne do prozora i pritisne čelo na zvjezdano nebo, ali više nije bilo slobodnog prostora. Zatim je nekoliko puta duboko uzdahnio i gurnuo ruku u torbicu, što ju je cijelo vrijeme čvrsto stiskao uza se, i počeo je pipati po stvarima. Osjetio je novčanik, kemijsku olovku, dvije spajalice, neke papire... Tada se sjetio i onih opsjena sa skrivanjem novčanika i pred očima su mu bljesnule brojne lampice iz hotelskoga restorana, odbljesci svjetla s metalnoga posuđa, naočala, stakla i ukrasnih letvica. Taj trik je tako proziran! Nauči se na svim mađioničarskim tečajevima. No, što ako je glupi Julkin novčanik ostao u torbici? Evald se promeškoltio. Muškarac kraj njega nešto je promrmljao i nagnuo na drugu stranu. Ciganski dječaci su pogledom stalno nešto vrebali. Pa naravno, čekaju da muškarac konačno zaspi, onda će ga okrasti. Uzet će mu torbu i na prvoj stanici pobjeći van, pomislio je Evald. A vlak će nastaviti dalje kao da se ništa nije dogodilo. Baš kao 1995. godine, kad su putovali na ljetovanje u Mađarsku, na Balaton. Sve je na kraju ispalo jako službeno i učeno, nikome se nije ništa dogodilo, a vlakovi i dalje nesmetano voze iz Srednje u Istočnu Europu. Priča, međutim, ide drukčije: Rind se zaljubio u nekakvu Ibolyu iz Budimpešte, koju je upoznao na znanstvenom skupu u Rennesu. Ibolya i još nekako. Pa je cijela soba, cijeli Odjel Instituta, i Rind, dakle, i Potapova, i Razumovski, svi su putovali u Mađarsku i dobro se proveli. Studijski boravak je platila Mađarska akademija znanosti. Na oproštajnoj večeri Rind je rekao da će sad on izmisliti neki simpozij, koji će, dakako, država platiti te da će se opet svi lijepo provesti. I izmislio je skup *Srednjovjekovna kultura osvajanja*, država je platila putovanje i boravak u Budimpešti, ali kad su došli u Mađarsku – Ibolye nije bilo. Ostala je u Finskoj, gdje je bila na nekoj kraćoj stipendiji, i priključila se nekoj istraživačkoj grupi koju financira UNESCO. Razočarani Rind predložio je da novac koji su dobili za provod ulože u igre na sreću, a da po povratku kući, možda tri-četiri mjeseca kasnije, objave zbornik s nekim prastarim radovima o srednjovjekovlju i da sve zaborave. Što se tiče dobitaka u igrama na sreću – njih, naravno, nije bilo, ali je zato Evaldu sinulo da bi bilo dobro zakupiti site na Russian Netu i započeti unosan posao pod imenom neke lude firme. Da se više ne moraju izmišljati glupi simpoziji i putovanja u zemlje u kojima su svi bili, jeli i pili, i još uvijek im je jezik mokar. Život ionako teče dalje, kao vlak iz Osijeka.

Da, kako je zapravo počelo? – ponovila je Julka Rauber. Ako se uopće može govoriti o početku, jer činilo joj se da je stalno u istoj točki, da se ne miče. Vjerojatno je osjećaj došao od glasa Maje Poletike, koji joj je tako temeljito uzdrmao unutrašnjost. A bilo je mirno popodne, jedan od onih dana kad neočekivano započinju topliji dani. Zazvonio je telefon. Podigla je slušalicu. Dugo je bio muk, a onda joj se glas Maje Poletike zario u utrobu:

– Netko ti treba objasniti da si nitko i ništa...

Tamo, u tamnoj unutrašnjosti, odjeknulo je do boli: “Netko ti treba objasniti da si nitko... Netko ti treba objasniti... Netko...” Kula od karata koju je godinama mukotrpno slagala odjednom se počela rušiti i ona je, da izbjegne strašnu buku, smjesta izjurila van, potražila prvu javnu govornicu i nazvala Doroteju Altman. Dorotejaaa, prskalo je iz nje, ipak dolazim, dolazim, dolazim sutra, bez referata, bez rezervirane sobe, bez cilja, bez nade! Samo da pobjegnem što dalje od prošlosti! Od života, sudbine, od svega! Ali eto, prošlost je jurila za njom, mahnito, nezaustavljivo, najprije do Zagreba, potom do Vinkovaca i na kraju od Vinkovaca do Osijeka. Na osječkom željezničkom kolodvoru uplela se među sudionike slavističkoga kongresa, među glasove koji su se oblikovali na različitim jezicima, u različitim porukama, pokušavajući se sakriti ili barem prikriti, pokušavajući nemoguće – zaustaviti vrijeme, i nespretno je nagazila na Kalistu Krpan, koja je opala i razbila kristalnu vazu za šampiona slavistike. Htjela je pritom reći da je to bio *San*, san, da, ali... Sad, eto, gužva u ruci Kalistin novčanik. I pritom osjeća mučninu koju je nosila sa grupom *San*, sa snom o *Snu*... Zašto je Kalisti podmetnula nogu? Da li zbog onog teksta u časopisu “Naši razgledi”, gdje je prikazala skup o virtualnoj stvarnosti, održan prije dvije godine u Novome Mestu? Da li je stvarno taj tekst uzrok incidentu? Ali, ono nije bilo ništa strašno! Kalista je u tekstu nabrojila neke od sudionika skupa, na primjer Angelcu Tavčar, Milenu Podobnik, Črta Purgara, Eminu Kučkić, Gašpara Vilovića, Jovana Vukomlata, Aleksandru Zečević, Milivoja Žličara, razmjerno nepoznate ljude, a nju, Julku Rauber, autoricu dviju knjiga o njemačko-južnoslavenskim književnim dodirima, uopće nije spomenula... Ne, nije to ništa strašno. Baš naprotiv. Skup je u jednim novinama okarakteriziran kao odveć pretenciozan i visokoparan, takoreći da je pokopan, pa je sreća ne biti doveden u vezu s njim. No, zašto joj je onda podmetnula nogu? Zašto? Pa nije se valjda sjetila one prastare glupe šale s nagradnim izvlačenjem telefonskih pretplatnika? Pa nije valja... Bilo je to jako davno, sedamdeset i neke. Možda još u gimnaziji! U predživotu svakako! Kalista, koja se tada zvala Dragica, nazvala ju je jedne večeri i, puštajući primamljivu glazbu iz 60-ih godina, priopćila da je upravo ona, Julka Rauber, dobitnica velike nagrade – *mercedesa*. Potom ju je zamolila da dođe u Samobor i preuzme auto. Julka se, dakako, odmah uputila po neočekivanu sreću,

međutim, na naznačenoj adresi nije našla poznatu firmu, darovatelja skupocjenoga automobila, nego običnu gostionicu... Ne, nije to bilo tako davno. To je bilo jučer, ono jučer koje cijeli život promiče pred očima kao da nema kraja. Između toga bilo je mnoštvo događaja koji se pojavljuju kao nejasna treperenja. Bilo ih je zapravo toliko da nije imala vremena niti razmišljati o njima. Više ju je veselila spoznaja da se načas oslobodila glasa Maje Poletike, dakle straha i tjeskobe, negoli što neki događaji imaju veze s Kalistom Dragicom Krpan. Tako je i u onoj gužvi na osječkom željezničkom kolodvoru mogla razmišljati o sasvim desetim stvarima, o stvarima koje nemaju veze sa stvarnošću. O tome, recimo, da je Kalisti Krpan napravila dobro djelo. Da joj je na neki način pružila ruku. A Kalista to nije shvatila. Zato joj je i uzela crvenu vjetrovku...

Trebala sam ostaviti neko pismo, razmišljala je Kalista. Neki signal ili misao. Trebala sam, u svakom slučaju, dati do znanja. Ovako... U staklima autobusa odražavalo se crno platno neba s mrvicama zvijezda, u što su se s vremena na vrijeme utkivali smetovi sa zemlje, osvijetljena okna rijetkih kućica uz cestu, slučajne reklame i zalutali automobilski farovi. Na crno-bijelome televizijskom ekranu rasprskavale su se iskrice nekakve radnje, koje su dvije postarije žene gutale kao slike iz života, kao priču. Treperenja su prekidali titlovi: *Učini to*, pa onda *Moraš to učiniti* i tako dalje. Slova su ubrzavala tijekom svjetla i tame. Stvarala se jedna nova priča, zapravo život između prikazanih događaja i potaknutih osjećaja. *Moraš to učiniti*, ponovila je Kalista tekst s ekrana. Doroteji Altman treba napisati pismo i sve joj objasniti. Ali, što je to: sve? – podigla je pogled. Na ekranu su se ponovno kovitlali razni tipovi zvijezda i titl: *Hoću istinu*. No, što je to istina? Je li to slika pisma što ga je namjeravala napisati Doroteji?

“Draga Doroteja, vjerojatno si zbunjena mojim iznenadnim odlaskom iz Osijeka i svime što se proteklih sati događalo na Slavističkome kongresu, pa sam...”

Ne! – odlučno se prekinula Kalista. Nije to baš tako. Cijela priča vrti se oko razbijene vaze, a razbijena vaza je sitnica u odnosu na ono što nitko nije vidio. Kalista je naslonila čelo na zvjezdano staklo. Nakon nekog vremena na ekranu se pojavio blistavi titl: *Hoću istinu*. Hoću istinu, hm. Onda je najbolje sve uplesti, ali tako da se pozornost skrene na one druge. Pa

pismo može početi ovako:

“Doroteja, draga, napis u današnjim novinama nije jedini razlog zbog kojega sam napustila kongres, to jest Osijek. Da budem iskrena, čak niti ne znam što piše u osvrtu na svečano otvorenje...”

Ne! – ljutito je uzdahnula Kalista. Iz mraka autobusa iskočio je novi titl: *Izjasni se već jednom*. Izjasni se već jednom?

“Draga Doroteja, možda zvuči glupo, ali Kongres sam iznenada napustila zbog onog novinskog članka u kojem se govori o... Jednostavno nisam mogla podnijeti toliko lošega materijala, živci su mi krajnje napeti, ne mogu se koncentrirati...”

Ne, dalje nije išlo. Kao da se pojavio neki nevidljivi zid. Ili je nezaustavljivi pljusak bijelih točkica s ekrana sprječavao širenje misli. No, ubrzo se sve ponovno pokrenulo i po dnu televizijske slike provukao se titl: *Ali, to nitko nije vidio*. Starije žene, putnice, pomno su pratile igru crnih i bijelih čestica. U redu, zaključila je Kalista. Neka onda ide bez zadnje rečenice. Ovako:

“Draga Doroteja, možda zvuči glupo i naivno, ali kongres (kongres velikim slovom?) sam iznenada napustila zbog načina na koji su novine interpretirale svečano otvorenje...”

Ali, to nitko nije vidio, treperilo je u tamnom prostoru.

“Ili je sebično i neozbiljno, ne znam... Sigurna sam tek da ne bih mogla podnijeti poglede kolega za vrijeme čitanja referata, poglede pune sažaljenja i osude zbog onoga što se

dogodilo na željezničkom kolodvoru u Osijeku. Vjerojatno ćeš reći da to nije ništa, da postoje i gore stvari, ali meni je to nešto puno dublje od nestašnog pijanstva. Meni je to...”

Tu bi trebalo prijeći na Sir Arthura Bonda Thompsona, zaustavila se Kalista u razmišljanju. Na njegov lik i djelo. Mrak u autobusu prerezao je novi titl: *Dosad je sve bilo dobro*. Aha, onda bi se moglo napisati da ima pojedinaca koji trebaju osjećati još veći sram. Evo, na primjer znameniti Sir Arthur Bond Thompson.

“Slučajno sam se, draga Doroteja, zatekla u sobi kolegice Lilo iz Kopenhagena i saznala da Arthur Bond Thompson nije nikakav britanski kroatist, nego bivši ruski disident. Olga pak Savitzky je pogriješila skup. Umjesto u Essen – došla je u Osijek, to jest Esseker. I da se to nije dogodilo, to jest da nije zabunom došla na Slavistički kongres, mi bismo živjeli u uvjerenju da je Arthur Bond Thompson...”

Ne! – presjekla se Kalista. Nema smisla. Može me pitati što sam radila u sobi kolegice Lilo iz Kopenhagena, a to bi povuklo priču o nestalome novčaniku. A ta priča kao da ne pripada ovome svijetu... Kalista se nakašljala. Sad se na ekranu našao titl: *Dobar zaključak*. Mda, trebala sam s Bracom ići na kiparski simpozij u Labin, pa mi se sve ovo ne bi dogodilo. Sad ispada da je to neka kazna...

Dvije starije žene koje su pratile treperenje na ekranu glasno su se nasmijale.

Kad je prošla stanica na kojoj je vlak samo nakratko stao, Evald se potpuno razbudio i izgubio uzorak misli koji mu se pleo od Osijeka. Sučelice su mu sjedili ciganski dječaci i udarali se rukama: tap! tap! tap! Muškarac koji ih je opomenuo sad je utonuo u dubok san: iz njegovih usta, koja su se razvukla poput vrećice za novac, u pravilnim je razmacima izlazio vonj napola probavljene hrane i jeftinoga alkohola te zvuk glasnoga hrkanja, khrk, khrrrk. Dječaci će sigurno izvesti neki trik, zaključio je Evald. Čekaju da i ja zaspim. Onda će obaviti posao zbog kojega su i došli u vlak. Hoće li? Ne, neće! Njihov se naum neće ostvariti. Evald se znakovito nakašljao i izvukao iz torbe debeli notes u koji je, valjda, namjeravao zapisivati najzanimljivija zapažanja na kongresu. Kad je pogledao korice, začudio se kako

ima puno listova. A nisu se vidjeli niti obrisi bizantske kupole "sjeverne Palmire", pogled naime na najstariji dio Sankt Peterburga. Ovaj notes kao da je bio jednobojan. I unutra su bili još nekakvi papiri. Što je to? U odjeljku je bilo mračno, na stropu je beskrvno tinjala plava svjetiljka. Evald je namjestio papire ispod izvora plavoga svjetla, ali su korice i dalje ostale mutne. Svjetiljka na hodniku bila je nešto jača, ali se jako tresla i izgledalo je kao da se raspada. Čak niti kasnije, kad je vlak vozio sporije, ta rasvjeta nije bila od velike pomoći. Čini se da ulazimo u neku stanicu, prebacio se Evald na drugu temu. Odozdo se čulo struganje glatkih metalnih površina, a sa strane su se sve gušće nizale točkice svjetla nekog naseljenog mjesta. Naposljetku je vlak stao u bolnome trzaju i unutrašnjost odjeljka u kojemu je sjedio Evald Šćapov sa svojim suputnicima bljesnula je u svjetlu staničnih lampi. Iz notesa je izletjelo nekakvo pisamce. Evald ga je odmah podigao i počeo čitati:

"Draga Romana,

na žalost, ne mogu doći na kongres u Osijek! Toliko sam se veselila tom događaju da sam, eto, čak uzela i slobodan semestar, ali baš jutros, kad sam konačno trebala srediti vizu, muž je iznenada morao oputovati u Singapore, tako da nije imao tko ostati s Patrickom. Znam, reći ćete da je Pat veliki dečko i da ga je mogao pričuvati netko od moje rodbine ili možda neka studentica, ali Ralph je inzistirao da se žrtvujem, jer smo prošle godine, kad je mali ostao s Alcesteom, kod kuće imali pravi požar. Djeca s posebnim potrebama nipošto ne smiju ostati bez nadzora jednoga od roditelja. Nikad se ne zna kad će nešto puknuti u njihovome organizmu i tako otvoriti novi krug nerješivih pitanja.

Romana, da Vas ne zamaram opisom svojih trenutnih briga: prenesite, molim Vas, mojoj cimerici, gospođi Krpan, da zbog obiteljskih problema neću doći u Osijek. Gospodin za kojega me pitala u jednome e-mailu nije mi poznat, pa prilažem papire o našem sveučilištu, iz kojih će možda nešto saznati. Ako ništa, na kraju je adresa našega administratora kojemu može uputiti konkretno pitanje.

Čujem, draga prijateljice, da ste se prijavili na kongres u Lisabonu 2007. godine. Ja još dvojim, jer mi je kalendar krcat simpozijima: početkom 2004. u Oslu će se održati skup o perspektivama prevođenja, u svibnju iste godine u Katowicama je konferencija o pokretnome tekstu, u prosincu se pak u Baselu planira simpozij na temu pornografija i književnost, u veljači 2005. San Francisco je domaćin savjetovanja o informatičkoj revoluciji i kreativnome društvu, već u ožujku bugarski Šumen nudi skup o globalizaciji zbilje, u

studenom, još uvijek 2005., u Stockholmu će se održati konferencija s temom autobiografija i refleksija, zatim, 2006., Minsk organizira nekakvu tradiciju i viziju budućnosti, pa onda Casablanca planira sudbinu ideologija i pokreta, zatim opet dolazi Basel sa šutnjom i tišinom... no, da ne nabrajam dalje, znate i sami.

Koristim dobrotu gospodina Slanskog koji sa svojim orkestrom ide na gostovanje po Hrvatskoj da Vam pošaljem i mali dar: ručni sat s ugraviranom posvetom. Tekst je na maorskom i izražava zahvalnost za preporuku koju ste mi napisali prije dvije godine. Bila mi je to najdraža stipendija u životu.

Vaša odana

Millicent Gavrilovich.”

Sata, dakako, nije bilo, a papiri su se razvukli na sve strane. Prije negoli je bacio pogled na stranice, Evald je pogledom preletio ciganske dječake: sva trojica napeto su gledala van, prostor ispred zgrade željezničke stanice i peron na kojemu je stajao vlak. Najveći Cigančić u jednom je trenutku nešto kratko šapnuo onom srednjemu i činilo se da će nakon toga izaći iz odjeljka, no samo je trznuo glavom i ponovno se zagledao van. Htio je muškarcu zgrabiti iz ruke torbu i pobjeći, pomislio je Evald. Ali, očito je vani previše ljudi pa nije siguran da bi operacija uspjela. Njegov susjed s kapom na kojoj je pisalo *nike* blaženo je hrcalo u ritmu udaha i izdaha te se grčevito hvatao za putnu torbu. Ne, ovi mali huligani neće samo tako pustiti svoj plijen, razmišljao je ruski znanstvenik. Previše su uložili u putovanje. Zato bi ih trebalo nekako omesti. Ali, kako? Ako vikne: pazi, Cigani!, susjed će od straha pustiti torbu, a ovi će je uhvatiti i istrčati van, gdje ih sigurno čeka stariji rođak. U torbi je sigurno veliki novac. Možda dolari.

Ciganski su se dječaci, međutim, vrlo brzo smirili. Ako je suditi prema njihovim reakcijama – vani se nije zbivalo ništa. Na uskome prostoru između zgrade željezničke stanice i prvoga perona stajao je prometnik, s palicom u ruci, i nezainteresirano gledao u točku koja se u zraku spajala s nečim tajanstvenim iz vlaka.

– Što čekamo? – uznemireno se oglasio srednji ciganski dječak.

Najmanje dijete, očišćano na nulu, kratko je uzvratilo na romskome jeziku. Onda se opet sve umirilo i Evald je izvukao papire koji su nosili zaglavlje *University of Melbourne*. Ispod toga

je pisalo *Faculty of Arts*. Radilo se o nekoliko listova koji su opisivali Melbourne – zemljopisni položaj, povijest, kulturne znamenitosti i zanimljiva događanja. Iza toga bio je list sa zaglavljem Department of English, Creative Writing. Onda opće informacije o predavačima. Na popisu je, recimo, nekakva Joan, koja je diplomirala književnost na sveučilištu Murdoch. Ona je zadužena za prozu. Linda, diplomandica sveučilišta New South Wales, držala je poeziju. Chester, akademik, bio je glavni za dramu, a stari profesor King sa sveučilišta Melbourne, vodio je filmski i televizijski scenarij. Na sljedećemu papiru bila je literatura za ispit, nakon toga se govorilo o školarini, i Evald je sa zaprepaštenjem primio brojke: australski državljani trebaju platiti između sedam i trideset tisuća dolara, a stranci između petnaest i trideset jedne tisuće dolara godišnje. Na kraju je navedeno i ime osobe za kontakt: Antonio Boscovic, Faculty of Arts office. Old Arts Building. The University of Melbourne. Victoria 3010, Australia. Ah, ništa, obični papiri, zaključio je Evald i zgužvao ih.

Vani, na peronu nepoznate stanice, odjednom je postalo živo: iz trošne zgrade, u čijim su mutnim prozorima plivala osvijetljena okna zaustavljenoga vlaka, izašla je povećća grupa mladića sa zastavom, pokušavajući razvući neku pjesmu.

Sve je zapravo ispala hrpa nesporazuma ili, točnije, brdo na koje se popela Julka da bi odatle motrila male i nevažne fenomene na dnu. Maja Poletika skrenula je zbog nesretne ljubavi s Bartolom, Marijan je našao nekakav unosan posao u Kanadi, a Kalista vjerojatno ima problema s identitetom. Ah, Kalista! Kakvo glupo ime za osobu koja je došla na svijet kao Dragica. Da je u Osijek stigla kao Dragica – vjerojatno se ne bi ništa dogodilo. Ovako je sve to jako čudno... Pa ta crvena vjetrovka... Dragica je sigurno ne bi uzela. Kalista očito bi. Kao Doktor Jekyll i Mister Hyde. Dok je vlak jednolično rezao mrak prema svome odredištu, u odjeljku se polako i nekako krišom stvorio kondukter. Smješkao se.

– Dosadno, ha? – upitao je nakon kraće šutnje.

Julka je lagano zatitrala usnama. Zatim je okrenula glavu prema oknu u kojemu su vrvjeli odrazi svjetala.

– Samo da ovaj vlak nije tako spor... – nastavio je kondukter, malo se pogurio i onda zagledao u tamni kvadrat stakla.

Julka nije ništa odgovorila. Željela je što prije stići do Vinkovaca i tu uhvatiti vlak ili autobus za dalje. U odjeljku je ugodno mirisalo na fini sapun ili cvjetni parfem i kondukter je

zbunjeno zastao. Osjećao se kao plivač u snu: nemoćan, zarobljen u nepoznatoj tvari i bez ideje kako da se izvuče na površinu. Julka je čula kako se naposljetku zavalio u meko sjedalo te kako je skinuo torbu i uzdahnuo. A osjetila je i kako je njegov pogled prolazio kroz nju.

- Mda - nakašljao se kondukter. - Dosadno. Gdje god dođem, nitko neće divanit... A vi? Mislim, putujete li često na ovoj relaciji?

Julka je niječno odmahнула glavom.

- Nego?

Dok je čekao odgovor, vidio je kako je kroz vagon prošao mladi muškarac.

- Ah... - pokušala se angažirati Julka, no primijetila je da joj broš u obliku javorova lista stoji malo ukrivo pa se prebacila na drugu temu.

- Mislim, je l' idete poslovno ili...

- Poslovno, poslovno! - uzvratila je Julka i škrto se nasmiješila. Pomislila je kako će je sad prestati ispitivati, jer izgleda dovoljno čudno za njemu znane profesije.

- Aha - klimnuo je kondukter.

Julka se sjetila kako su joj ovakva putovanja vlakom oduvijek bila jako naporna upravo zbog nametljivih pitanja nepoznatih suputnika. Čovjek je u vlaku zarobljenik raznih situacija. I uvijek se pita: što je zapravo prostor vlaka? Je li to polazište ili odredište? Je li on definiran ljudima, stvarima ili osjećajima? Ne, nikad na to pitanje nije znala naći pravi odgovor. Jer, jednom su joj misli bile vezane za kuću (ideja polazišta), drugi put za fakultet (ideja odredišta). Polazište bi trebalo biti i odredište, pa bi se prostor između te dvije točke ukinuo. Jednostavno se ne bi putovalo, ne bi se sjedilo u kavezu i trpjelo pljuskanje pitanjima gdje čovjek radi. Jer, kad je kod kuće (smjer fakultet) - čovjek onda radi u budućnosti, a kad je na fakultetu (smjer kuća) - onda radi u prošlosti. Radi se uvijek u vremenima. Subjektivnim vremenima. Kao sad, na primjer: sad putuje prema kući svojega djetinjstva, dakle, prema prošlosti.

- Kod kuće, znači, radite? - pomalo začuđeno upitao je kondukter. - Ah, da, znao sam jednu ženu koja je isto tako radila kod kuće. Zvala se Manda. Možda ste čuli za nju?

Julka se nasmiješila. Bilo bi najbolje zažmiriti, pomislila je. Izvući se iz svih vremena, i

prošlih i budućih. Subjektivnih i objektivnih. No, prije negoli je oprezno sklopila oči, primijetila je prolazak neke osobe kroz vlak.

- Ma da, tko bi sve znao... - rekao je kondukter i primaknuo se bliže Julki. - Ja više niti u svom selu ne poznajem sve ljude. Stalno dolaze neki novi, nepoznati, a odlaze poznati, nestaju, zaboravljaju se. A čovjek jednostavno nema vremena pratiti sve promjene. Zaokupljen je vlastitim brigama, dolascima i odlascima.

Julka je osjetila prodoran zadah češnjaka. Pravila se da spava. Kondukter se neko vrijeme vrpoltio, a onda je ustao, glasno zijevnuo i uputio se prema kraju hodnika. Za njim se vukao i vonj češnjaka. No, mljackanje potplata po plastičnome podu naglo se prekinulo. Julka je začula nepoznati muški glas:

- Hoćeš li pustiti ženu na miru?! Što si se zalijepio?!

- Tko se zalijepio?

- Pa ti, ne valjda ja!

- Ma idi u... - viknuo je kondukter i zakoračio prema čovjeku koji je stajao nekoliko metara dalje. Nepoznati je skočio, zgrabio željezničkoga službenika za ovratnik te ga počeo tresti:

- Kome ti to psuješ, ha?! - viknuo je u bijesu. - Je l' meni? Meni, ha?!

Nastalo je komešanje i Julka je u jednom trenutku vidjela goleme šake na kojima su izbile tamne žile. Zažmirila je. Ubrzo je vlak počeo kočiti i cijela kompozicija je zacviljela na stanici koja se upravo kupala u musavome zvuku s razglasa. "Ppuuttnniiččkii vvllaakk iizz Oossiijeekkaa zaa Vviinnkkoovccee ssttiiggaaoo nnaa pprrvvii kkoolloossiijeekk. Ppoollaazzii ooddmmaahh. Ppuuttnniiččkii vvllaakk iizz Oossiijeekkaa zaa Vviinnkkoovccee ssttiiggaaoo nnaa pprrvvii kkoolloossiijeekk. Ppoollaazzii ooddmmaahh..." Julka je hrabro otvorila oči.

- Gospođo, ovdje mi je auto.

Julka je prepoznala glas s hodnika: bio je to muškarac koji se naguravao s priprostim kondukterom. Stajao je u prolazu između sjedala i držao njenu putnu torbu u ruci.

Autobus je sada bio u potpunome mraku. Ekran je presahnuo, dvije starije žene su povukle

svoje glasove. Jedini treptaj života stizao je s neba, kao sjaj zvijezda, čiji su odjek predstavljale zagonetne lampice na upravljačkoj površini. U gustoj tišini kao da su misli dobile nevidljiva krila, pojavljivale su se figure kretanja, figure osjećaja, slike. Kad jednoga dana znanost uspije prenijeti rad misli na golemi ekran, vožnja autobusom postat će predstava za vlastitu savjest. Kalista se vraća svojim slikama, svojoj kući. Stići će, ako sve bude u redu, za nekoliko sati, dakle rano ujutro. Stići će tri dana prerano. Pitanje koje se postavlja s tim u svezi jest: hoće li koga zateći kod kuće? Braco i Filip su prije njenoga odlaska otputovali u Labin, a Adriana se vratila sa Svjetskog nogometnog prvenstva za žene i trebala bi se odmarati nakon napornih dana. No, čudno je, razmišljala je Kalista, da se nitko ne javlja. Ni jučer ni prekjučer mobitel nije bio uključen. Što to znači? Adriana se ljuti na mamu? Ako se ljuti, onda – zbog čega? Zbog crvene vjetrovke? Da, dijete se ljuti zbog crvene vjetrovke. Baš glupo. A u prvi tren se činilo kao da je to vjetrovka Millicent Gavrilovich, koja se pod prilično nejasnim okolnostima pojavila u sobi, ali sad je jasno da je taj odjevni predmet Adrianin i da je cijela gužva u hotelu bila potpuno nepotrebna. No, s druge strane, da nije bilo gužve ne bi saznala niti veliku tajnu, dakle, ne bi saznala da je Sir Arthur Bond Thompson zapravo ruski disident i da je Olga Savitzky pogriješila simpozij. Još uvijek bi se mogla vratiti natrag i u velikom stilu pročitati referat na kongresu. Mogla bi. Ionako nikud nije otišla... Izvukla je iz torbice mobitel i pritisnula neku tipku. Ekran se osvijetlio i pojavile su se brojke. Zatim su izronile i ispružene ruke, logotip proizvođača telefona, finske kompanije *Nokia*. Pritisnula je izbornik, pronašla Adrianino ime i opet pritisnula. Po slabome drhtanju osjetila je da telefon zvoni, jednom, dvaput, i onda se uključuje automatska sekretarica: *Korisnik trenutno nije dostupan*. Korisnik trenutno nije dostupan! Tako dakle! Uzela sam Adrianinu crvenu vjetrovku i ona sad ne želi sa mnom razgovarati. Uvrijeđena je. Što dalje? Braco i Filip vraćaju se tek sutra. No, možda je to i dobro, razmišljala je. Zato što mogu otputovati u neki nepoznati grad i tri dana uživati kao netko drugi. Mogu, primjerice, otići u Varaždin i tamo potražiti Branku, Branku... no, nije važno, jednu Branku s kojom sam studirala. Priča se da sad radi u gradskoj knjižnici *Metel Ožegović*.

Mladići na peronu razvukli su zastavu nekog nogometnog kluba i nazdravljali pivom zbunjenim putnicima u vlaku. Cigančići su živahno šaptali pogledavajući čas van, mladiće sa zastavom, čas unutra, mračni odjeljak. I kad se činilo da će se mali putnici smiriti, najveći je poskočio, grubo odgurnuo ispružene noge muškarca koji je spavao i pojurio van iz odjeljka. Poskočila su i ostala dvojica, jednako neočekivano i jednako grubo odgurnula spavača. Evald

se trgnuo: ne, oni ne idu van, čovjeka će okraći iz hodnika. Na tu pomisao navela su ga poluotvorena vrata od pleksiglasa, iza kojih je bilo tajanstveno tamno i tiho. U zraku se osjećala napetost. Postao sam smetnja, pomislio je Evald. Osim toga, pijani mladići cijelo vrijeme gledaju samo naš odjeljak. Zašto bulje? Koga traže? Što žele? Negdje pri dnu hodnika čuli su se uzbuđeni glasovi. Vjerojatno je netko pušio pa je konduktar objašnjavao da nije dopušteno zagađivati zrak. Ili je kontrolor naišao na slijepe putnike. Cigančići su izašli van. Znali su da vlak još neće krenuti. A možda i hoće, pa to nije važno. Kroz neko vrijeme glasovi su utihnuli i po hodniku su se čuli užurbani koraci. Mljakanja gumenih potplata. A onda, nakon kraće tišine, na vratima se pojavio sav zadihan Cigančić.

– Molim vas, gospodine! – vikao je plačljivim glasom i pokazao rukom prema dnu hodnika. – Molim vas, vrata su nam se zaglavila! Ne možemo ih otvoriti!

Evald je nesigurno ustao. Muškarac do njega otvorio je oči. Čak je i zijevnuo. Teško, kao da roni na velikoj dubini.

– Molim vas! – nastavio je Cigančić i još jednom je rukom pokazao prema mračnoj perspektivi hodnika.

Evald je shvatio da je molba upućena njemu pa se izvukao iz odjeljka. Nakon dva koraka zastao je: pomislio je da su ciganski dječaci možda u dosluhu s muškarcem koji je sjedio do njega, jer su u jednom trenutku čak i imali nekakvu komunikaciju. Oni su svakako u dogovoru, zaključio je Evald. Sad će me dječaci izvući van, tobože zbog zaglavljanih vrata, a on, čovjek s kapom, skočit će, pokupiti stvari i na drugu stranu izjuriti van. A možda i ovi sa zastavom sudjeluju u spektaklu... Možda privlače pozornost putnika kako bi Cigančići i njihov mentor s *nike* kapom što kvalitetnije obavili posao... A možda je i vlakovođa upleten u pljačku... Ili se pod krinkom razbojstva odigrava neka druga predstava, nešto što će ući u povijest kao *događaj*? Možda se ponavlja zadaća iz 1971. godine? Zadaća koja je vjerojatno ujakovom greškom završila neuspjehom. Ujak je, naime, spomenute godine poslao oklopni vlak jugoslavenskim pučistima, ali je na željezničkoj stanici Ogulin došlo do neke zbrke i puč protiv Tita je propao. Posljedice zbrke snosila je Jovanka Broz. Ima neke simbolike u toj kapi *nike*, ima nešto generalsko u njoj, zaključio je. No, možda je strah pretjeran? Kad je bacio pogled na putnu torbu, uvjerio se da je ona i dalje čvrsto svezana za metalne rešetke. Muškarac pak nije pokazivao nikakve želje za ustajanjem niti bilo kakvom aktivnošću: utonuo je duboko u sjedište i od ugodne nemoći čak je otpustio stisak prstiju te mu je torba, koju je držao na koljenima, skliznula na pod. Ili su sjene u prostoru bile takve da je sve izgledalo rastegnuto, labavo i odmaknuto. Ohrabren tom spoznajom, Evald je naglo ustao i

otisnuo se u hodnik. Nakon dva koraka osvrnuo se i vidio da se usnuli muškarac doista ne miče. Za to vrijeme ciganski je dječčić nestrpljivo skakutao na jednoj nozi u uskome hodniku i pokušavao otvoriti vrata. Druga dvojica njegovih prijatelja stajala su na željeznoj ploči koja povezuje vagone i napeto pratila razvoj događaja.

- Pa dobro - obratio se Evald ovoj dvojici na platformi - zašto ne izađete na druga vrata? Što ste navalili baš na ova koja se ne daju otvoriti?

- Ne može se preko - uzvratio je najstariji.

- Zašto se ne može?

- Zaključano je.

- A ova vrata? - pokazao je prstom prema izlazu s desne strane. Tada je ispod kvake spazio rukom pisanu obavijest *Pazi, neispravna vrata*.

- Treba samo jače gurnuti - rekao je najstariji Cigan.

Evald je svom snagom pritisnuo vrata i ona su se otvorila. U vagon se ulila pjesma pijanih mladića sa stanice.

- Evo!

Dječaci su veselo pohitali van. Trenutak kasnije vlak je polako krenuo i Evald je povukao vrata prema sebi, no plastična boca, koja se zaglavila u mehanizmu držača, nije dopustila da se ona potpuno zatvore. Najjednostavnije mu se činilo zahvatiti vrhom cipele zgužvanu bocu i spretno je izbaciti van. No, prije negoli je to izveo, bacio je pogled na prostor ispred stanične zgrade koji se sve više sužavao u tamnu točku: Cigančići su mu veselo mahali na rastanku. Mahnuo je i on njima. Zatim je gurnuo vrh cipele u meku plastiku, koju je htio izbaciti iz klupka žica u vratima, ali je cipela, kad ju je htio povući natrag, ostala zaglavljena između vrata i platforme. Evald je nervozno povukao vrata prema sebi: plastična boca je krcnula i dnom odgurnula cipelu u mrak. Začuo se tup udarac, kao kad grančica žilavoga grma neočekivano upadne među žbice kotača brdskoga bicikla.

Grozdovi svjetla odavno su ispali čak i iz ukoso postavljenoga retrovizora. Posvuda je stezala crna boja. Julka nije znala koliko dugo se vozila ravnom cestom. I nije joj bilo jasno kako je

bez otpora ušla u automobil potpuno nepoznatoga muškarca. Pa ona je osjećala neugodu čak i kad se vozila s ljudima koje je poznavala, s kojima je radila ili ih susretala u samoposluživanju iza ugla. Bojala se da se ne dogodi nešto nepredviđeno, neočekivano i neobično, kao onog proljetnog dana godine... no, nije važno. Vraćala se kući s predavanja i nepromišljeno je stopirala kod Savskog mosta u Zagrebu. Ili možda čak nije niti stopirala, nego se slučajno zatekla na mjestu gdje siromašni studenti hvataju brz i besplatan prijevoz do kuće. Recimo da je pratila nekog poznatog ili je jednostavno htjela vidjeti mjesto o kojemu je čula bezbroj zanimljivih priča. No, dogodilo se da je iz bujice automobila što teku prema Rijeci izašao neki običan auto. I onda stao. Unutra je bio neki mladić, šutljiv i pristojan, kojemu u prvi tren, zbog čudnoga rasporeda svjetla i sjene, nije uspjela vidjeti lice. On ju je, dok je otvarala vrata, upozorio da ide starom cestom do Karlovca. Julka tim riječima nije pridavala nikakvu pozornost, jer su mnogi njeni znanci u Zagreb radije išli uskom i vijugavom cestom nego modernim auto-putom. Auto-put je bio nekako hladan, pust i bezličan, ograđen žičanom ogradom, a stara cesta je prolazila kroz mjesta i sela, pratile su je niske kućice, ograde, autobusna stajališta, gostionice s janjetinom na ražnju, milicijske ophodnje, biciklisti, školska djeca, kokoši i patke te druge atrakcije.

Ljeti se pak uz rubove auto-puta vidjela samo spaljena trava i nejasni smečkasti krajolik koji je predstavljao goleme komplekse davno zapuštenoga poljoprivrednoga zemljišta. Na ubitačno ravnome asfaltu za vrijeme vožnje su se stvarale slike vode, jezera, potoka i lokvi. Uz malo mašte mogla se zamisliti i divovska suza. Bili su to učinci fatamorgane, vrste zrcaljenja u zraku zbog kojega nastaju slike vode na vatrenoj površini. Julka je sjela u auto nepoznatoga vozača i zagledala se naprijed, u redove kuća koji su se uhvatili za cestu kao željezne iglice za magnet. Mladić je šutio, nije je ispitivao kamo ide i zašto se odlučila na auto-stop, cijelo vrijeme je uredno slijedio bijelu crtu, koja je cestu čvrsto držala na zavojima i prijevojima, dok ju je na ravnim dionicama pustila da se prelijeva preko isprekidanih crta. Nakon nekog vremena mladić kao da se sažalio pa ju je pitao što studira. Njemački i jugoslavistiku, rekla je. Njemački? – začudio se. Da, klimnula je. Njemački, dobro. Znae, meni je od svih njihovih pisaca najdraži Schiller. Ma nemojte! A koji Schiller? – upitala je Julka. Onaj koji je napisao *Razbojnik*. Cijeli tekst znam napamet, rekao je. Na njemačkome, dakako. Znam napamet čak i Schubartovu pripovijetku *Nešto o povijesti ljudskog srca*, koja je Schillera nadahnula za taj slavni dramski tekst. I onda su opet dugo šutjeli. Iza njih su neprimjetno ostali Rakov Potok i Jastrebarsko. Kad se počeo približavati Karlovac nepoznati je mladić rekao da će na trenutak skrenuti na jedno mjesto u šumi, jer mora obaviti važan posao. Mrak, koji se dugo odgađao zbog raskošnog, krvavog zalaska sunca iza brda, sad se naglo spustio među prastare hrastove. Auto je skrenuo na loš put i Julka je osjetila strah.

Baš toga dana na predavanju iz narodne književnosti profesor je govorio o tome kako su stari Slaveni štovali hrast kao sveto drvo, povezano s likom gromovnika Peruna. Tada je osvijestila i da je za cijelo vrijeme vožnje svirala nježna glazba. Riječi pjesama odjednom su poprimile simboličan smisao, nosile su neke tajne poruke, slutnje. *I've just got to get a message to you... hold on, hold on... one more hour and my life will be...* Hoće li se dogoditi nešto strašno? – pitala se Julka. *You're in between twenty and thirty... a very desirable age... your body is firm and inviting...* Što ću kasnije pričati prijateljicama? Da je mladić stao negdje duboko u tamnoj šumi i naredio mi da se svučem. Poslušala sam ga. I onda? Ne! – odjednom ju je prošla jeza. Ne!!! Je li vrisnula ili nije, ne sjeća se, samo je čula kako joj je smireno rekao da izađe van. S mjesta na koje su stigli vidjela se velika površina vode, baš kao oni miraži na auto-cesti Zagreb-Karlovac. Zatim je polako izašla iz auta i pomislila kako u okolnom grmlju čuči muškarac i namješta teleobjektiv za skoriju foto-predstavu. Ako je to istina, onda je najbolje potrčati prema jezeru, prema ribnjaku, i pokušati nekoga dozvati. Sigurno je u blizini neki radnik ili tko već pazi na šarane. U najgorem slučaju, čovjek može skočiti u vodu i utopiti se. Stajala je u hrpi suhoga lišća i osjetila kako joj nove cipele polako tonu u meku podlogu. Bilo je začuđujuće mirno, puno nekakvih prigušenih šumova, glasanja sove i struganja tajanstvenih sitnih životinja. Čula je kako joj dah s mukom traži prolaz kroz začepljene nosnice. Išlo je teško, kao da nešto smeta, kao da netko drži tajanstvenu prepreku. Blizina još jednog bića bila je više nego očita. Osjetila ju je kao gromoglasnu tišinu. Možda bi sve ostalo na uobičajenim formama straha da se nije naglo okrenula i dotaknula obrazom nešto tvrdo i vlažno. Aaa! – vrisnula je i htjela je potrčati prema površini vode u kojoj su se zrcalila nekakva mutna svjetla, ali nije imala snage ni za što. Čak niti za novi krik, slabiji i kraći. Ne boj se, rekao je mladić. To je konj. Običan konj, koji vuče vagončice oko ribnjaka. Pa vidjeli ste valjda tisuću puta kako se ovdje lovi riba. Govorio joj je vi. Ubrzo je začula i karakteristično konjsko rzanje. Nakon nekoliko trenutaka mladić je tiho ušao u auto, uključio motor, grčevito stisnuo gas i izgubio se... Priča, eto, koju nikome ne bi trebalo pričati. Jer nema pouke niti skrivenu šifru. Nema ništa. Čak ni pravi početak i kraj. Julka se ponovno našla u autu s potpuno nepoznatim muškarcem, slušala je glazbu čiji smisao nije mogla uhvatiti i pomišljala da možda ipak podsvjesno priželjkuje neke pustolovine... *The continent of Atlantis was an island which lay before the great flood in the area we now call the Atlantic Ocean... So great an area of land that from western shores those beautiful sailors journeyed to the South and the North Americas with ease...* Riječi su je opčinjavale, kao nekad kad je bila ustreptala studentica zaljubljena u Bartola, opsjednuta željom da s njime sveže svoj privatni i umjetnički život, opsjednuta slikama toga čovjeka kao velikoga redatelja, apsolutno kazališnoga čovjeka, nekim čudnim, vrlo čudnim slikama... *In*

their ships with painted sails to the East Africa was a neighbour across a short strait of sea miles... Pa onda sjećanja na Dubrovnik, na ljeto kad nije pridavala dovoljno pozornosti činjenici da on pije i da je u pijanstvu često vrijeđa, kao na primjer, na tiskovnoj konferenciji po završetku Ljetnih igara, kad ju je nazvao "običnom glupačom" i prorekao da će joj "najveći životni uspjeh biti ako smota kakvog bijednika iz provincijske amaterske družine". Te riječi su je, dakako, pogodile, ali ne odmah nego s vremenom, tako da se polako hladila od Bartola i snova o "životu u umjetnosti". Sad se pak pokazalo da je to bila jedna svijetla točka iz koje se razlilo mnogo lijepih stvari. I ta glazba, te zvijezde, misli, zrak, sve ju se poticalo da priča, priča, da priča o svemu što se negdje na obzoru stapa s iskricama običnoga života... Njen suputnik kao da je sve to razumio, zato joj se učinio pouzdanim vodičem kroza zvjezdano polje. Ali, opet, Julku je u toj ugodu ipak pohodilo važno pitanje: gdje smo? Kako idemo? Kad je trenutak kasnije otvorila oči, vidjela je da je počelo svitati. Cesta je u perspektivi sve gušće obrasla kućama i sve je jače grcala u asfaltu. Postalo je jasno da nepoznati čovjek nije imao nikakvih loših namjera, nije bio tip manijaka. Koji trenutak kasnije pojavili su se obrisi hrvatske metropole, zgrada *Medike*, *Opelov* servis, benzinska crpka poznate austrijske kompanije...

- I, gdje ćemo stati? - upitala je nesigurno.

Muškarac se nasmijao krajičkom usana i posve usredotočio na vožnju. Bio joj je čak i privlačan: imao je zelenoplave oči, kosu boje meda, uredno počesljanu te pune usne na kojima se sjajila groždana mast.

- Gdje ćemo stati? - ponovio je i vragolasto podigao guste svjetlosmeđe obrve. No, u tom zaigranom titraju Julka je naslutila neku skrivenu priču.

- Ah - rekla je oprezno - izašla bih negdje u blizini željezničkog kolodvora, ako nemate ništa protiv. U sedam imam vlak za Rijeku.

Muškarac je svim silama nastojao održati prijašnju opuštenost.

- A sad je koliko? Šest i deset? Ne, sat mi nije točan. Šest je.

- Mislim, ako vam je usput...

- Dobro. Skrenut ćemo ovdje - muškarac je lagano klimnuo glavom prema naprijed. - Pa možemo na kavu u pothodnik. Oboma će nam, mislim, dobro doći...

Kad je autobus stigao pred rampu zagrebačkoga Autobusnog kolodvora, Kalista je bacila pogled na sat: aha, tek za sat i pol ide sljedeći autobus, jer su karte za onaj u sedam sigurno rasprodane. I sjetila se kako je njena znanica, nastavnica solfeggia u Glazbenoj školi, dvaput zakasnila na posao zato što nije na vrijeme, to jest dan ranije, kupila kartu za Karlovac. Ali, ona ne ide u Karlovac, jer je tamo nitko ne očekuje. Braco i Filip su u Labinu, a Adriana je vjerojatno negdje s dečkom. Mobitel joj je, naime, isključen. Što znači da ne želi kontakt. Ne želi, dakle, niti susret. Valjda je to iracionalizam, onaj dobro poznati iracionalizam. Svi to nosimo još iz djetinjstva. Tako niti ona nije voljela određene tipove kontakata: nije voljela, primjerice, da je teta Vera pita voli li više tatu ili mamu. Tog pitanja se najviše bojala. Teta je bila mamina sestra i jasan odgovor na njeno glupo pitanje stvorio bi neravnotežu snaga u kući. Zato što tata nije imao sestru. Nije voljela ni da joj stric Kruno čestita rođendan, jer je uvijek smrdio na češnjak. Isto tako nije voljela ni da joj prijatelji iz dvorišta dolaze u posjetu kad su roditelji kod kuće. Tada bi se stvorila neravnoteža tajni: roditelji su znali jednu verziju događaja, a prijatelji drugu. Pa su onda jedni druge ispitivali – što ovo, što ono... Ako je prijevremeni povratak kući kontakt koji se ne smije dogoditi, kamo bi onda mogla otići na tri dana? Ono s Brankom i Varaždinom nije ozbiljno. Možda Branka već godinama nije tamo. Ili barem nije u gradskoj knjižnici *Metel Ožegović*. Pa ne može doći tek tako u poznati barokni grad i pitati na ulici za Branku koja je možda bibliotekarica. A možda i nije. Prije bi vrijedilo nazvati Miru u Sisak i pitati je u kakvom stanju je garsonijera što su je kupili prije tri ili četiri godine. Ako je još uvijek prazna, odnosno ako se sin nije vratio sa studija u Americi, onda bi se mogla tu skloniti na tri dana i čak napisati članak za zbornik u čast jednog poznatog teoretičara književnosti. Poslije bi se vratila kući kao da se ništa nije dogodilo.

Na ulici je vladala velika živost: nasuprot nepokretnosti koja ju je pratila posljednjih sati, mislima koje su se plele kao vuneni sladoled, ulica je jurila i vrištala. Desna strana je zajedno s tramvajskom prugom i trima prometnim trakama širokoga kolnika grabila prema znaku koji je upućivao na centar grada. Taj dio je bio plavo-siv od dugoljastih tramvajskih vagona, živice koja je dijelila prugu od ceste te krovova zgrada u daljini. Lijeva strana, dakle, dio ulice na kojemu je stajala Kalista, jurio je prema dolje, prema južnim predgrađima grada, prema vratima metropole. Tu se pak siva boja miješala sa crnom, s tamnim potokom koji su stvorili pješaci u prolaženju. Spomenute dvije crte dodirivale su se u plavoj zmiji tramvaja. Dok je tako stajala i gledala život u bujanju, iz nekog mračnog zakutka izvukao se slikoviti kolporter i zamahnuo joj svežnjem novina pred očima:

- Najnovije vijesti! Najnovije vijesti!

Kalisti se učinilo da su se u tom poviku složili svi zahuktali dijelovi grada u jednu masu i prijetee se uputili prema njoj. Najnovije vijesti! Što, najnovije vijesti?! Slavistički kongres u Osijeku! Slavistički kongres u Osijeku! Skandal! Skandal! Autobusni kolodvor, mjesto koje joj se uvijek činilo kao koridor za propuhe, odjednom je postao zagušljiv i težak. To je Osijek došao za njom, Osijek sa svojim čuvenim komarcima, slavističkim kongresom i krhotinama vaze na podu željezničkoga kolodvora...

Posve se razdanilo kad je vlak počeo sitno preskakivati brojne spletove tračnica na ulazu u kolodvor. Evald je naposljetku shvatio da je vrijeme za igru isteklo i da treba odlučiti što će i kako će. Skinuo je cipelu i zaključio kako bi za kaznu trebao ići bos. I kako za kaznu ne bi trebao putovati u Rijeku, grad u kojemu je njegov negdašnji idol Al Capone proveo ranu mladost, nego u Zagreb. To će mu potpuno poremetiti planove, ali ga i naučiti nekim stvarima u životu. No, bilo kako bilo, valja zadržati hladnokrvnost i praviti se kao da se ništa posebno nije dogodilo. Pa mnogim su se ljudima događale razne nezgode u životu: Dostojevski je, primjerice, prokockao cijeli imetak u Baden-Badenu. A njemu, Evaldu Šćapovu, samo je ispala cipela iz vlaka. Pa dobro. Ispala mu je cipela iz vlaka. Stjecaj okolnosti. Uzet će tenisice i izaći na Glavnome kolodvoru u Zagrebu. Vlak ovdje po redu vožnje ionako treba stajati sat vremena. A za sat vremena se svašta može obaviti. Može se čak i nastaviti put, ako se, recimo, smisli neko čudo. Ako se ne smisli, ništa. U svakom slučaju, nazvat će Andreja Viničenka, službenika u *Aeroflotu*, i zamoliti ga da mu pomogne u nevolji, to jest da mu posudi neke svoje stare cipele ili ga primi k sebi na dvije noći, do polaska zrakoplova za Moskvu. Andrej sad živi sa zaručnicom, Ninom Lavrovom. To, dakako, nije nevažna činjenica, jer nije isto biti s nekim i živjeti sam. Kad je Andrej bio u Krakowu onda su noćima obilazili lokale i do besvijesti se opijali poljskom votkom. Sigurno se sjeća kako mu je držao glavu nad školjkom dok je povraćao u toaletu hotela *Europejski*... Da, bio je to pravi spektakl! Nagnuo se nad rupu i počeo dozivati djeda, koji je negdje u sibirskoj zabiti imao kuću sa zahodom na kraju hodnika. Jednom je, valjda je bio dijete, pokušavao obaviti nuždu u drvenom nužniku čija je cijev izlazila dolje u dvorište, te se zagledao kroz cijev i ugledao vuka koji je dolje nestrpljivo čekao plijen. I u tom krakovskom hotelu *Europejski*, čije talijanske balkone s ulične strane rese slapovi raznobojnoga cvijeća, sigurno je vidio vuka pa je dozivao djeda: "Djede, javi se! Znam da si tamo!". Sjeća li se Andrej Viničenko susreta s vlastitim djetinjstvom u poljskome hotelu? Sjeća se, ali život mu je u međuvremenu postavio nove okvire. Ako se sad i nađu, neće biti nikakvih predstava. Izaći će utroje u kakav restoran i to je sve. Bit će to kazna za neodgovoran odnos prema kongresu,

pa i više od toga, kako bi rekla besmrtna Potapova.

Dok su čekali kavu zavaljeni u meke naslonjače, Julka i Jozo, kako je nazvala nepoznatoga muškarca, sve su češće gubili nit razgovora. Sve je pogrešno, razmišljala je Julka, baš sve, kad se ovaj kafić u pothodniku Glavnoga željezničkoga kolodvora u Zagrebu došao kao cilj putovanja. Za nju, naime. A za neznanca? Neznancu je neznancu: tko zna tko je i što hoće. A možda neće ništa. Čovjek je djelovao izgubljeno. Neprestano je pogledom tražio konobaricu, koja je bezvoljno izvlačila vrećice šećera iz velike kutije na polici, pokušavao se smješkat i pričati o stvarima koje ljudima padaju na pamet kad se nađu u neugodnim situacijama. Cijelo vrijeme glumi nezainteresiranost, razmišljala je Julka. Sigurno je lopov. Sigurno je neki prevarant, a manijak nije. Kad se sagnem ili okrenem na drugu stranu, zgrabit će torbu i nestati. Kao kavalir Jelice Bašić, onaj gospodin koji joj je u Bruxellesu kupio prsten s golemim dijamantom, i onda joj ga, kad ju je pratio na vlak, ukrao. I to na lukav način: ona je bila u odjeljku, naslonila se na prozor i neprestano širila prste diveći se dragulju. A on se smješkao, smješkao i u petnaestak sekundi, neposredno pred polazak vlaka, rekao:

- Čekaj, kakva je to točka?

Jelica se zbunila: kakva točka? Pa sve je bilo tako glatko, nikakve mrlje ni točke, ništa, samo žig poznate draguljarske firme. Skinula je prsten i pružila mu ga. On je zabrinuto gledao i gledao, a kad je odjeknuo signal za polazak toliko se zanio pretraživanjem da nije mogao maknuti pogled sa zlatne površine. Jelica je počela histerično vikati i mahati rukama da požuri, no on je i dalje zaneseno stajao na peronu i tobože tražio neku tajanstvenu točku na golemome dijamantu... Kasnije, kad mu se s nekog europskog kolodvora htjela javiti na telefon naznačen za kitnjastoj posjetnici, s druge strane žice javio se ugodan ženski glas belgijske pošte, automatska sekretarica, i na nekoliko jezika objasnila da je dobila "nepostojeći broj".

- Ah! - uzdahnuo je suputnik. - Kako je stvarnost zapravo bogata! Ne okružuju nas samo predmeti i njihova imena, nego i cijele priče...

- Mda - iznenađeno je potvrdila Julka.

Sad je shvatila da je čovjek s kojim je rano ujutro stigla u Zagreb vjerojatno neki nadobudni literat koji je želi iskoristiti da mu napiše predgovor ili pogovor djelu. Nekom debelom romanu, činilo joj se. Dok ga je gledala bila je sigurna da ga odnekuda zna: možda s

okruglog stola o budućnosti narodnih knjižnica u zemljama tranzicije, koji je prije mjesec dana održan u Novinarskome domu u Zagrebu? Je l' to onaj dosadni učitelj iz Severina na Kupi, koji je tvrdio da će se općim umreživanjem izgubiti domaći ugođaj i specifičnost malih biblioteka? Ili je to neki novinar, koji osluškuje glas naroda, pa ga često susreće u samoposluživanju iza ugla? Ako je ambiciozni pisac, ako zatraži prokleti predgovor ili pogovor, reći će da ne može nikome ništa pisati jer upravo odlazi na odmor, a možda i u novi, bolji, život.

- Ŭlo... - prozborio je.

Julku je oblilo toplo rumenilo: Julo... Zna moje ime! Pa, tko je to? Je l' to netko iz osnovne škole? Ili možda brat neke školske kolegice iz gimnazije?

- Ŭlo... Ŭlo... - ponavljao je muškarac tiho, sve tiše, i tajanstveno vrtio ključeve od auta oko kažiprsta. Julia, o Julo, auto, hmm... Na pamet su joj padale razne nedovršene priče iz prošlosti. Zaboga, tko je to?!

- Ŭlo Sooster - tiho je izgovorio muškarac.

Soo, močvara, prošlo joj je kroz glavu. Julka se zbunila: ne, to nema nikakve veze s njom. Muškarac ju je netremice gledao u oči kao da pretražuje dno neke tajanstvene močvare. Kad je naposljetku trepnuo, blagi osmijeh je nestao s njegova lica.

- Neki nesporazum? - upitala je..

- Forme vremena - muškarac je zadržao ozbiljan izraz.

Julka se nasmiješila.

- Forme vremena i prostora.

Čovjek se nije dao obeshrabriti.

- A da niste sa sobom donijelu neku ribu? - upitao je.

- Ribu?

- Aha. Baltičku ribu.

Julka se potpuno izgubila u tajanstvenim znakovima.

- No, mislim na izložbu Ŭlo Sostera - muškarac se na tren pokušao nasmiješiti. - Niste li je priređivali?

- Ne - uzvratila je Julka. - Čak niti ne znam tko je to.

- Ne znate tko je Ŭlo Soster?

- Ne - potvrdila je Julka sa stanovitim olakšanjem.

Konobarica je donijela dvije šalice i nečujno ih spustila na stol. Prostor je ispunio miris kave. Muškarac će ustati, ispričati se i nestati. Na tu pomisao Julki je ruka nehotice poletjela prema torbici. Tamo su bila dva novčanika.

Kad se Kalista pojavila na vratima kafića pogled joj se zalijepio za stol gdje su u u bljedome isparavanju vrele tekućine treperila lica muškarca i žene. I odmah se prisjetila jedne vesele zgode iz kasnih studentskih dana kad je nakon nekakve vesele proslave, pospana i umorna, prvim jutarnjim vlakom krenula kući u Karlovac. Bilo je kasno proljeće, vrijeme već načeto vrućinama, i ona se, da potpuno ne klone, naslonila na prozor i gledala van. Stanice su se redale jedna za drugom, s nekim svojim mirisima i zvukovima, Remetinec, Hrvatski Leskovac, Horvati, Zdenčina... U Zdenčini je bila spuštena crveno-bijela rampa, jer željeznička stanica presijeca lokalnu cestu. Tu su uvijek silazili neki majstori s torbama i ponosno ulazili u prometni ured. U Domagovićima su putnike čekali bicikli naslonjeni na staničnu zgradu, a u potoku Volovčica veselo su se praćakale uhranjene bijele guske. I dok je vlak tako na putu od Zagreba prema Karlovcu otkrivao zanimljivosti željezničkih postaja čas s lijeve čas s desne strane pruge, Kalista se uhvatila kako gleda ženu koja stoji na pošljunčanome peronu i pogledom prati putnike. Žena se zvala Ružica Blažević i stanovala je u njejoj ulici. Svako popodne čekala je muža i onda su se zajedno vraćali kući. Ona je, naime, radila u jednom krojačkom salonu blizu stanice, a on je radio u Zagrebu i s posla je dolazio vlakom u pola pet. I gledala je Kalista Ružicu, Ružica joj se nasmiješila i čak mahnula, a onda je istrčala van, jer joj se činilo da su svi već izašli i da će vlak uskoro nastaviti iz Karlovca dalje. Međutim, to nije bio Karlovac, nego Domagovići. Ružica se nekim poslom našla na toj željezničkoj stanici i čekala je vlak za Zagreb. Sad je Kalista u kafiću spazila Julku.

- Čudo! - rekla je i spustila prtljagu.

- Kalista! - trgnula se Julka. - Otkud ti?

- Pa eto... - uzdahnula je i sjela za stol. Muškarac je zavrtio ključeve od auta, neodređeno klimnuo i ustao. Htio je nešto reći, ali je odustao i polako se uputio prema izlazu.

- Koje ludilo od putovanja! - rekla je Julka i brzo povukla gutljaj rijetke kave. - Išla sam vlakom do Vinkovaca a onda ovim užasnim cestama...

Kalista se nije udubljivala u priču: pogled joj je klizio po staklenoj plohi iza koje se gubio lik Julkinoga sugovornika. Na kraju se čovjek potpuno stopio sa sivilom prolaznika u pothodniku i nestao u treperenju umjetne rasvjete.

- Pokušavam dobiti Adrianu... Čini se da ima isključen aparat.

Kalista je nervozno pritiskala jedva vidljive tipke na mobitelu.

- Pa, nazovi je na ovaj normalni...

- Ah, ni taj telefon ne radi. Isključen je - rekla je Kalista. - Filip je nešto petljao s priključcima i evo, već tjedan dana čekamo majstora. Znaš, ne bih gnjavila, ali moj ključ je kod Adriane. Ona je svoj izgubila.

- Pitaj susjede, možda ti oni mogu pomoći...

- Susjedi su u Engleskoj. Otišli su u posjetu kćeri koja se udaje za Talijana. A Bracina sestra ima upalu pluća, eto. Sve se urotilo protiv mene.

- Ne razumijem u čemu je problem - Julka je preko volje srknula iz šalice. - Što je? Nemaš ključa? Zapravo ne možeš kući?

- Ma ne - uzdahnula je Kalista. - Adriana se ljuti na mene. A Braco i Filip su u Labinu.

- Čekaj! Ako sam dobro shvatila - ipak ne možeš kući.

Kalista je klimnula glavom.

- Ah, ništa, odi onda sa mnom - rekla je Julka. - Niti ja ne idem kući. Mislim, ne idem tamo gdje živim nego u onu staru kuću u Novigradu. Na neki način u tvoje susjedstvo. Ha?

- Pa, ne znam...

- Bit će to prilika da malo pretrešemo naše živote, da se prisjetimo prošlih dana - nastavila je Julka. - Nismo se pošteno ispričale od tvog postdiplomskog, dakle, dvadesetak godina. U međuvremenu se svašta dogodilo...

- U međuvremenu se svašta dogodilo - zamišljeno je potvrdila Kalista.

- Hajdemo.

Julka je ustala.

- Čekaj, a onaj tvoj?

- Koji moj?

- Pa onaj muškarac koji je sjedio za stolom kad sam ušla - Kalista je prstom lagano dodirnula šalicu s tamnom tekućinom, na čijoj je površini, sasvim uz rub, plivao lanac svjetlosmeđih mjehurića.

Julka je neko vrijeme šutjela.

- Nije on nikakav moj... Taj čovjek me dovezao iz Vinkovaca. Potpuno nepoznata osoba, vjeruj. Mda, ostavio je kavu i sigurno više neće doći. Baš čudno. No, popij ti. Šteta je da ostane.

Zatim je zavukla ruku u torbicu i počela tražiti novčanik.

- Idemo, ha?

Vlak je dugo kočio i cvilio, i na kraju se zaustavio na pustome peronu. Hodnik se nakon toga napunio ljudima koji su polako išli prema izlazu. Muškarac s kapom *nike* protrljao je oči i nešto promrmljao, a onda se licem zabio u meki naslon sjedišta i duboko udahnuo.

- Zagreb - rekao je Evald.

- Mhm...

Evald je htio suputnika uhvatiti za rame i prodrmati, ali je zastao: ostavit ću stvari u odjeljku i idem telefonirati. Suputnik baš nije pouzdan čuvar, ali u putnoj torbi ionako nema nekih osobito vrijednih stvari. Telefon se, kako je primijetio dok je vlak ulazio na svoje mjesto,

nalazio na jednome od stupova u nizu. Obložen svjetlosmeđim plastičnim štitnikom. Možda i ne bi trebalo toliko brinuti za stvari. Ipak ima dosta ljudi: neki su na peronu, neki su ostali u vlaku, tu je i strojovođa, pa pregledač kola, prometnik, čistačica... Mogao bi otići skroz do zgrade kolodvora i kupiti sendvič. Ništa se ne bi dogodilo. Stigao bi i do kioska s razglednicama, tamo dalje, gdje se prvi peron spaja s malim parkom i željeznička stanica ulazi u gradski krajolik. Trebalo bi pisati Polininim roditeljima, Fjodoru i Lukerji. Neka vide kako im je zet značajan čovjek. Zapravo, bilo bi najbolje ponijeti stvari sa sobom. Evald je uzeo putnu torbu, a papire koje je prebirao na jednoj od stanica, pokušao je zagurati u pretinac gdje je prije bila ona nesretna boca votke. Ali, patentni se zatvarač nije dao povući do kraja pa je izvukao listove van. Malo dalje bila je kutija za otpatke. Iz nje su virili papiri kojih se uspio riješiti: pismo nekakve Millicent Gavrilovich nekakvoj Romani i prospekt s naslovom *University of Melbourne*. Pa dobro, pomislio je, bacit ću to negdje vani. I strpao je papire u duboki džep vjetrovke. Zatim je tiho zatvorio vrata odjeljka i uputio se prema prvome izlazu. Zagreb! Zagreb je mirisao na kovačnicu, tešku industriju, revoluciju. Novi život! – pulsiralo mu je u junačkim prsima.

Telefonska kartica imala je otisnut znak Slavističkoga kongresa u Osijeku i moglo se razgovarati sat vremena. No, bit će dovoljno i nekoliko minuta, zaključio je Evald. Tek da se kaže ono bitno. Kad je došao do telefonskoga aparata, zaštićenoga smiješnom svjetlosmeđom plastikom u obliku frizerske haube, pomislio je na papire koje je nosio u džepu: treba ih baciti. Da, ali u blizini nije bilo kante za otpatke. S desne strane se nalazio golemi pano s rasporedom perona i kolosjeka, a s lijeve je stajala grupa studenata i stalno se naguravala. Evald je papire gurnuo dublje u džep, nakašljao se i uzeo u ruku slušalicu. Začuo se signal, potom i ženski glas. Lavrova, rekao je u sebi Evald. Lavrova. To je Lavrova.

- Andrej je na poslu? – upitao je. – Mogu li dobiti njegov broj?

- Žao mi je – uzvratila je žena. – Andrej danas ne ide na posao. Na simpoziju je o sigurnosti zračnoga prometa.

- Ja sam Evald Borisovič Ščapov. Iz Pitera. Andrjuša zna...

- Žao mi je, gospodine. Vaše ime mi ništa ne govori – suho je rekla sugovornica.

- Razumijem, ali ja...

- Slušajte, prošli tjedan je na vrata došao čovjek koji je tvrdio da je bliski rođak moga muža, pa smo morali zvati policiju...

Oženio se Ninom Lavrovom, zaključio je Evald i spustio slušalicu. Nekako s treskom.

- Evo, niti sama ne znam kako si me navukla da idem s tobom u Novigrad – rekla je Kalista i kažiprstom razmazala po zamagljenome staklu vagona. Kroz vlažnu se rupicu ubrzo pokazala jednolična zelena crta koju su povremeno presijecali sivi kvadratići kuća i velikih kamiona.

- Zapravo smo obje trebale biti u Osijeku i čekati svoj nastup. Ja sutra, a ti?

- I ja – odsutno je rekla Kalista.

- Ipak nisam stigla napisati referat – priznala je Julka. Učinilo joj se da je to dobar uvod u prekid razgovora na nezgodnu temu. A bilo je tu i nešto pokajanja za podmetnutu nogu u zgradi osječkoga željezničkog kolodvora. Taj čin je, htjela to priznati ili ne, umnogome utjecao na njen povratak, jer je iz svih njihovih susreta u hotelu, osobito iz glupe predstave u restoranu, kad je popila onaj *sprite* u mraku, izbijalo prokleta pitanje: Zašto? Doista, zašto? Zašto? A da se ne spominje ona strahota sa crvenom vjetrovkom. Kalista je sad imala na sebi traperice i gornji dio plave trenirke. Tako smo zapravo cijeli život komunicirale – izbjegavajući neugodu. Neugodu koja se dogodila jednom davno u gimnaziji...

- Niti meni zvijezde nisu bile sklone – jedva čujno promrmrljala je Kalista. – Od prvog trenutka sve je krenulo naopako.

- Mislim da je bilo loše organizirano.

- Da?

- Pa da – klimnula je Julka.

- Hm, možda.

Kalista više nije imala snage za razgovor. Jedva primjetno se nasmiješila, potom je izvukla mobilni. Ah, kako je sve ovo užasno glupo! Kako je sve to zapravo materijal za psihijatra! Ali, kako se vratiti na zdravo tkivo? Gdje ono počinje? Niti Julka, vidi se, nema previše snage za dalje: polako je hvata san. Misli su joj se razbježale. Mda. Onda je osvijestila da u ruci drži mobilni. Nekoliko trenutaka je gledala tajanstvene brojke i slova, kao da se čudi na što je spala komunikacija među ljudima. Na šifre u svemiru, naime. U ovo vrijeme Adriana spava i

neće čuti signal pristiglih poruka. Ali, ionako je već odustala, predala se. Odavno. Odavno! Možda je vrijeme za promjene?

Opet sam zaboravio baciti papire, Evald se osvrnuo za čistačem koji je polako gurao kolica s otpacima prema zgradi kolodvora. Na peronu je čekao vlak za Rijeku. Idem na more, pomislio je. Valjalo bi naći bolji odjeljak: onaj čovjek s kapom *nike* proizvodi neugodu, kao da se u njemu sabiru neki tajni tokovi života. Dok je prolazio kroz vagone, od zadnjega prema prvome, primijetio je da se vlak prilično popunio i da neće biti lako pronaći zgodno mjesto za nastavak putovanja, mjesto na kojemu će nesmetano zavući ruku u torbu, napipati knjigu s dolarskim novčanicama i sanjariti. No, s tim novcem se ne može puno toga učiniti. Može se, recimo, pet dana boraviti u nekom skromnijem hotelu, s polupansionom. A za sto dolara, koji nisu uplaćeni kao kotizacija, mogu se kupiti sitniji darovi. Kolja Stasov je prije petnaest godina izveo čuda za sto dolara. Ali, to su bila drukčija, bolja vremena! Institut je bio veći, a i značio je nešto u svijetu. Tada se nije tako putovalo, a i kad se odlazilo u inozemstvo – išlo se mahom u socijalističke zemlje. Bio je početak studenog, dan ili dva prije praznika Velike listopada socijalističke revolucije, a ravnatelj je dobio orden Lenjina sa crvenom zvijezdom, o čemu je izvijestila i "Literaturnaja gazeta". Odlučeno je da se taj dan ne radi, nego da se vrijeme posveti idejno-političkim problemima. Drug Bljum, partijski sekretar, otišao je po službenoj dužnosti na svečano uručivanje odličja, i tako su ostali sami. Rind, Stasov i on. Stasov je bio nepristupačan, zatvoren čovjek, ali kad je malo popio počeo je pričati kako je u Zagrebu proveo najzanimljivije dane svog života. Štoviše, doživljaji koje je imao mogli bi poslužiti kao građa za obiman roman. Slušatelji su, da priča bude efektnija, ugasili svjetlo i pritajili disanje. I onda je Kolja pričao kako je u Hrvatsku došao na manifestaciju pod naslovom Zagrebački književni susreti. Prvih su se dana čitali referati o slobodi stvaralaštva, a predzadnji dan upriličen je izlet u Varaždin. Varaždin je grad na sjeveru Hrvatske, objasnio je, spominje ga i Sovjetska enciklopedija. Poznat je po baroknim građevinama i prekrasno uređenome groblju. Sudionicima literarnoga susreta pokazane su znamenitosti, Vijećnica, Palača zaklade Zakmardi i Palača Sermage. U Starom gradu pak smješten je muzej, koji čuva predmete iz neolitika, uglavnom razne posude s vrpčastim ukrasom, zatim ostatke iz rimskog doba, kao što je sarkofag Julija Viktorija Kvadrata te, dakako, metalni novac ali i crkvene stvari iz novijega doba. U muzeju se nalazi i spomen-soba Vatroslava Jagića, znamenitoga slavista koji je osamdesetih godina XIX. stoljeća predavao i na Peterburškome sveučilištu. Navečer je priređena svečana večera u hotelu. Posluženi su specijaliteti sjeverozapadne hrvatske, štrukli i bučnica, izredale su se kićene

zdravice i Kolja je nakon nekog vremena osjetio da mu se okreće cijela dvorana – stol, tanjuri, čaše, ljudi, njihove riječi. I odmah je izjurio van da mu ne pozli. Kad je izašao i stao pod raskošno zvjezdano nebo, nehotice se upitao što bi trebalo učiniti da mu život postane bolji. Tema slobode stvaralaštva razotkrila mu se u drukčijem, neočekivanom obliku. Nije to više bila partijska rezolucija iz 1982. godine *O kreativnome povezivanju književno-umjetničkih časopisa s praksom komunističke izgradnje*, koja nikad nije u cijelosti publicirana, ali je zato žestoko udarila po svim onim piscima koji su netočno, negativno, prikazivali kolektivizaciju na selu. U dokumentu se tražio rad na pozitivnome junaku, na opisu situacija koje odgojno djeluju na čitatelja. Pisac je, drugim riječima, imao slobodu izbora intenziteta pozitivnosti sovjetskoga života. Ova druga sloboda mu je pred oči donijela nečiji opis Beča, stihove s prizorima životne radosti, posebno pogled na grad noću, glavni grad Austrije kakvim ga je doživio Leonid Davidov, nekad poznati disident, čovjek koji je 1980. godine napustio Sovjetski Savez. Leonid mu je bio najbolji prijatelj. Beč je bio izložen u pismu, poslanom po Eleni Kozlovskoj, kazališnoj glumici, i govorio je kako je slobodu (Slobodu!) upoznao kao mrak iz kojega je odjednom bljesnulo tisuće svjetala. Tako je i Kolji varaždinski mrak zasjao kao obećanje novoga života. Onako pijan skočio je u njega i potonuo na dno. Kasnije su ga tražili, pozvana je čak i specijalna policijska jedinica, a on je spavao u nekom grmu i bilo mu je neugodno izaći pred oči ljubaznoga domaćina. Ili, još strašnije, konzula, koji je specijalno zbog njega došao iz Zagreba u crnoj *volgi* s CC pločicama. U grmu je ostao cijeli dan, a kad se smračilo preko nekog brda se uputio u smjeru Zapada. I dok je tako hvatao rub bijele, pošljunčane ceste, zaustavio se omanji kombi i ljubazni mlađi par ponudio se da ga odveze do Ljubljane. Kolja je pristao. Već su ga boljele noge od hodanja, iako nije prešao više od tri-četiri kilometra. Ljudi su u početku šutjeli i smješkali se, a onda su počeli zapitkivati kamo ide, odakle je došao i što radi. Bila su to ona glupa pitanja s kojima se nepoznati suputnici u vlaku prilijepe za čovjeka željna mira i tišine. Kolja je, da ih se riješi, izmislio kako je otet negdje na mađarskoj granici te sad ide na policiju. No, dobro, priča je na kraju završila u novinama, Kolja je osvanuo u slovenskom “Delu” kao veliki junak, a neka nezavisna televizijska ekipa iz Francuske, koja se u to vrijeme slučajno zatekla u Ljubljani, čak je snimila i dokumentarac o njemu. *Kolya* se zvao. U Institutu je bio mrak i dok je Stasov tako pričao Evaldu se činilo da se i njemu odnekud smiješe svjetla slobode, slava i novac. Sad, doduše, ne može odigrati ulogu otetoga Rusa, ali može nešto drugo. Može reći da je tajanstveni potomak ruske carske obitelji Romanov. O njima se već dugo ništa nije pisalo, eto. Vlak je neprimjetno klizio ravnicom u koju su se povremeno zalijetali rijetki šumarci. U odjeljku su, njemu nasuprot, sjedila dva mladića s kratkom zelenom kosom i zadovoljno žmirkala uz glazbu koja im je kroz male crne slušalice dolazila iz walkmana.

- Što je ovo? - ustala je Kalista i uhvatila se prstima za staklo koje se nije dalo spustiti. - Stanica?

S obje strane vagona vidjeli su se voćnjaci, traktori zaustavljeni ispred spuštenih brklji, mačke koje dežuraju uz mišje rupe u polju. O tim vrijednim mačkama mogao bi se napisati cijeli esej, razmišljala je. I onda se sjetila kako je jednom davno, nekih 70-ih godina, dok je još radila kao urednica u velikom izdavačkom poduzeću u Zagrebu, sanjara o životu kao umjetničkom postupku. Kao, sve je neka igra, sve ima neko drugo značenje. I dok je vlak polako oplahivao pospane stanice, ona je sastavljala oglede o stvarima koje su joj se iznenada našle u vidokrugu. Esej o vodi. Esej o vrtu. Esej o psu čuvaru. Esej o prolaženju. Sad više nije imala snage za umjetničku djelatnost.

Julka je hinila da spava. Dok je Kalista u jednom trenutku otišla na WC, ustala je i zagurala joj novčanik u putnu torbu. Onda se vratila u pozu krhkoga sna, pitala se je li stvar gurnula dovoljno duboko a da ova ne posumnja da ga je sad stavila. Nekako je odveć uočljivo, napadno. Ali, s druge strane, nije se baš niti žalila da joj nešto fali.

- Strašno - rekla je Kalista trljajući mokre ruke. - Toliki smrad, nečistoća...

Julka je otvorila oči i nasmiješila se. Na trenutak joj se učinilo da putuje u točku u kojoj će se izgladiti svi nesporazumi s Kalistom. U staru roditeljsku kuću. U Novigrad. Bože, koliko dugo nije bila u Novigradu! Cijeli jedan život! Sad će sve nekako krenuti ispočetka. Možda prije toga Kalista zavuče svoje mokre ruke u torbu i otkrije novčanik. Stvar koja joj je ovih dana zagorčila život i prije vremena je otjerala iz Osijeka. I onda će baciti značajan pogled na nju, Julku, ali neće ništa reći. Uzdahnut će kao da poručuje: jednoj velikoj igri je došao kraj.

- Pa... je l' ti žao što se ovako završilo s kongresom? - bojažljivo je upitala Julka.

- Ma... - Kalista je odsutno trljala ruke i pokušavala se pogledom uhvatiti za jureći krajolik. - Ionako to bilježim kao izgubljeno vrijeme. A tekst za zbornik ću predati kasnije i sve će izgledati kao da sam i prisustvovala kongresu...

- Tako nekako i ja gledam na stvar - rekla je Julka.

- Nekad su slavistički kongresi bili veliki događaj... Danas je ljude praktički trebalo moliti da dođu. Jer, čovjek nema zbog koga doći. Nema više velikih zvijezda. Nema škola ni pokreta.

Kao prije, kad si rekla Jakobson – cijeli je slavistički svijet došao slušati Jakobsona. A sad su mogli doći vidjeti jedino Kaukkonena, zato što Finska prvi put šalje predstavnika na jedan takav skup. I to čovjeka koji je nekoć bio slavni glazbenik.

- Kaukkonen – zatreptala je Julka – Kaukkonen...

- Što? Nisi ga vidjela?

- Kaukkonena? Ne!

- Pa ne znam kako bih ti ga opisala... – rekla je Kalista. – Visok, blijed... ne znam, kao onaj Jackson na novčanici od dvadeset dolara.

- Hm, a kako to da ga nisam zapazila?

- Ne znam – nasmijala se Kalista. – Zbilja ne znam, vjeruj mi.

- A što je najgore, ne znam niti kako izgleda spomenuti Jackson s novčanice od dvadeset dolara.

- E, to ti slučajno mogu pokazati! – Kalista je ustala, zgrabila torbu s prečke za prtljagu i grubo je spustila na sjedište.

Julka je osjetila navalu crvenila u obraze. U istom trenutku začuli su se i teški koraci u hodniku te glas konduktera:

- Karlovac! Tko nastavlja za Rijeku, molim neka prijeđe u autobus na stanici, jer se iza Karlovca izvode radovi na pruzi... Karlovac! Karlovaaac!

U vagonu, koji je dotad mirno vijugao ravničarskom prugom, odjednom je živnulo: začuli su se glasovi, šuškanje, struganje i lupanje. Potok života počeo se silovito izljevati van.

Karlovac je uvijek bio isti. Tu čovjeka jednostavno nešto priveže za prošlost, Ne za stara proćelja, legende i značajne događaje, nego za vlastitu prošlost koja iskrsava na svakom koraku. To je možda zato što je grad okružen brdima, pa svaka kretnja odjekuje u prostoru, vraća se kao nekakva priča. Kalista se sjetila kako je kao studentica prolazila kroz pothodnik ispod brze ceste i razmišljala kako nikada neće završiti fakultet. Svi će se uspjeti otrgnuti, samo ja neću. I doista. Svi su nakon položenog završnog ispita otišli daleko od zgrade

fakulteta, jedino je ona ostala kao njegova djelatnica i svaki novi dan nova je potvrda tog nezavršetka. Sjetila se kako je pokušala pobjeći od rodnoga grada, ali ni u tome nije uspjela. Dodatno ju je privezao Braco, za kojega se udala zato što su svi govorili da je "dobra partija". Što je najljepše, pokazalo se da je doista i bio najbolja životna investicija. Kao novinar bio je vrlo cijenjen i tražen, pa čak i kad su propale novine koje je uređivao. Lako je pronašao drugi posao, a nju su ljudi prihvaćali kao da se ništa nije dogodilo. To je u malim sredinama pravo čudo. Male sredine ne trpe velike ljude, a one osrednje pak, kad se negdje poskliznu, nemilosrdno zgaze. Dobar primjer je glumica Brigita Radić, njena vršnjakinja, koja je napravila sjajnu međunarodnu karijeru. Radila je s najpoznatijim filmskim redateljima i glumcima, dvaput su je nominirali za *Oscara*, novine svako malo pišu o njenim sjajnim ulogama. Evo, čak i najnoviji broj talijanskoga izdanja "Elle" ima veliku reportažu o njoj: *A scuola di stile*. Tekst govori o njenoj novoj kući u Normandiji, remek-djelu ladanjske arhitekture. U Yportu. Mjestu okruženome brdima, kao Karlovac. Ali nju ljudi nikada nisu prihvatili...

- Nešto si se zamislila - oprezno je rekla Julka. - Ipak ideš kući?

- Ma ne! - odlučno se usprotivila Kalista. - Nema teorije! Za kuću sam još uvijek na kongresu!

Julki je tada neočekivano pao na pamet nepoznat čovjek koji ju je dovezao do Zagreba i onda se izgubio. Tko je to bio? Jesu li neznanci njen usud? Sjetila se itajanstvene Vilme, nastavnice matematike, koja je nestala s njihovim novcem, pa onog bubnjara što je htio putovati u Nepal, pa strica Ivicu koji im je utorkom i petkom dolazio na ručak... Da, stric Ivica! Bio je to običan probisvijet, ništarija, koji se kod njih počeo pojavljivati otkako su se jednom tata i mama posvađali i dugo nisu razgovarali. A on je dolazio, lijepo obučen, uvijek s leptir-mašnom i namirisan, prvo bi natrgao cvijeća u parku ispred pošte i onda kiticu u velikom stilu predao mami, a potom bi tati ispričao takve pikanterije iz života političara da su svi ostali bez daha. Njegovi dolasci na ručak bili su veliki doživljaj. Nakon nekoliko godina smrtno je stradao pod kotačima kamiona, i to ispred pošte, gdje je trgao cvijeće za mamu. Tada se ispostavilo da je bio beskućnik i pijanac, koji je iz gradskoga kazališta posudio odijelo i onda obilazio bolje obitelji kao njihov dalji rođak. Taj stric Ivica, za kojega je tata mislio da je mamin bratić, a mama da je sin tatinog polubrata, čak je imao računa dolaziti na ručak u kazališnome odijelu, jer je, osim ukusnoga obroka, često dobivao darove: mama mu je za ono divno cvijeće davala novac, a tata svoje tijesne cipele ili novi ribički pribor. Jozo, kako je nazvala vozača s kojim je stigla u Zagreb, nije tražio ništa. Najzanimljivije je to što je

sad imala osjećaj da je i dalje uz nju, iako ga ne vidi.

- Samo mi je još to trebalo! - promrmljao je Evald i umorno se izvukao na peron. - Sabotaža!... Tako je jednom Marfa Maksimovna putovala iz Moskve u Kijev. Vlak je stao malo prije Brjanska, jer su tobože radnici popravljali prugu. Svi putnici izašli su na peron male željezničke postaje gdje ih je trebao prihvatiti autobus. I onda... Ma ne! K vragu i Marfa Maksimovna! Pa svakome se može dogoditi na naletu na razbojнике. Taj priča se sad neće ponoviti ovdje, jer je već realizirana. A pisalo se i u novinama. U "Pravdi". Bila je to jedna od prvih vijesti takvoga tipa u sovjetskome tisku. Čitatelji su bili šokirani, poslali su redakciji na stotine pisama u kojima su tvrdili da se slučaj s orobljavanjem putnika nije mogao dogoditi na području Sovjetskog Saveza, s obzirom da se takve stvari događaju isključivo na trulome Zapadu. "Evo, pogledajte bilo koje američke ili engleske novine" - pisao je neki ogorčeni profesor - "sve vrvi od prometnih nesreća, paleži, pljački trgovina i ubojstava. Tamo se to događa svakodnevno. A naše novine nikada nisu objavile vijest o sudaru automobila, uličnome prepadu ili havariji elektrane. Prema tome, kod nas se nikada ništa takvoga nije niti dogodilo! Pravda je, čini se, ovaj put zakazala. Štoviše, može se reći da od sada *pravdy - net!*". Karlovac je nešto drugo. Podsjeća na jedan grad u Mađarskoj... Szeged? Veszprém? Hm, taj stil, prostor u koji se uselilo prošlo vrijeme... Ili su to samo prisjećanja genre-radova rumunjskoga slikara Károly Szatmáryja? Pa, kamo se uputio? Zar će i on jednoga dana u mraku pričati svoje dogodovštine znatiželjnim slušateljima? U prostranoj čekaonici, gdje se prema stropu dizao zadah davno ispijenih konjaka, spazio je telefon. Isti onakav kao na zagrebačkome kolodvoru. Eto, pa bi se ponovno mogao javiti Andreju. Čovjek je vjerojatno ustao i moći će normalno pričati. Ali, trenutak! Gdje je autobus u koji treba ući da bi se nastavio put za Rijeku? Grozdovi putnika lijepili su se u crtu koja je poput bujice ulazila u otvor na kraju dugačke zgrade stanice. Na kolosjecima je stajalo nekoliko putničkih kompozicija bez lokomotive. U daljini se vidjela baraka željezničke radionice. Mirisalo je na ugljen. Između prvog i drugog kolosjeka ležala je hrpa metalnih obloga za kočnice. Prizor ga je podsjećao na vremena dobrovoljnoga rada subotom, kad je zajedno s drugovima ustajao u zoru i vlakom odlazio u jedno prigradsko naselje na ispomoć u izgradnji velikoga sportsko-rekreacijskoga centra za mladež. Ista takva stanica. Kao da je netko zaustavio kadrove iz filmskih žurnala Dzige Vertova. Gola istina protiv "oružja u rukama kapitalista". *Tri pjesme o Lenjinu*. Kino-oko. Dakle, valja ići uz taj sovjetski krajolik i onda potražiti izlaz na kraju zgrade. A sad Andrej! Evald je spustio putnu torbu na pod. Kraj telefonskoga je aparata tapkalo nekoliko ljudi. Putnici su još uvijek izlazili iz vlaka, neki su

dugo i nespretno spuštali velike kovčege s kotačićima. Muškarci kraj telefona sporo su se micali. Kao da su svi razgovarali s istim, lijenim, sugovornikom. I kao da su se pritom morali izmjenjivati. Kad bi prvi završio razgovor – dao je slušalicu drugome, drugi – trećemu, treći – četvrtome, četvrti – prvome i tako u krug. Kad su se počeli smijati, opet svi, Evald je zaključio se da neće tako brzo dokopati aparata i da je najbolje uputiti se prema natpisu *Izlaz* na kraju dugačke kolodvorske zgrade. Cipele nisu važne. Ionako su svi nosili tenisice. Andrej ionako ima novi život: ima ženu, možda i dijete, sudjeluje u javnome životu. Postaje važna osoba. No, što je s predživotom? Je li ga zaboravio ili još uvijek prebire po sličicama iz davnih dana? Vjerojatno ga je zaboravio. To jest, prisilio se da ga zaboravi. Inače bi toj svojoj ženi objasnio da žive u inozemstvu upravo zahvaljujući njemu, Evaldu Borisoviču Ščapovu, i ta žena bi ga radosno pozvala da dođe k njima, ne bi mu izgovorila ono glupo:

– Žao mi je, gospodine. Vaše ime mi ništa ne govori.

Govorilo bi joj, govorilo, itekako, da je Andrej častan čovjek, odnosno normalan, i da se promatra u skladu s povijesno-političkim prilikama svoje zemlje. Ovako ispada da povijest počinje od trenutka njihova dolaska u Hrvatsku... Onda je ponovno bacio pogled prema telefonskom aparatu. Dokoni muškarci još uvijek su se cerekali. Sad je shvatio da su pijani i da ne mogu pogoditi nečiji broj. Na peronu je bilo sve manje ljudi. Evald se sjetio autobusa. Valja stići. No, putnici su još uvijek izlazili iz vlaka. Neki su čak svratili na piće u obližnji buffet. Sve će na kraju završiti u autobusu. Andrej Viničenko! Opet je bljesnuo nesretni Andrej Viničenko! Andruša! Pa on nikada ne bi dospio u inozemstvo da nije bilo njega, Evalda Ščapova. To jest, da nije bilo Anastasije Mihajlovne Belomlinske, nastavnice matematike. Kad se sjetio Anastasije, pred očima mu se stvorila njena naga pojava, u polumraku prostrane sobe komunalnoga stana na Isaakijevskome trgu, potočići vina koji teku po vreloj koži... Ovo je jedna šestina svjetskoga kopna, zapamti po istoimenom filmu Dzige Vertova. *Jedna šestina*, govorila je nestvarno dubokim glasom, kao da iz nje progovara Lenjin osobno, i pokazivala se na slabome svjetlu. I onda je objašnjavala čemu služi koji dio tijela. Ruka je, primjerice, izvor radnje, ali i kontakta s Bogom. Lakat kao dio ruke središte je Svemira, zato što je beskrajno dalek od ustiju. To je razmak između čovjeka i Stvoritelja u kojemu počiva duh. Zato se i oblikovala poslovica: "Ustima se nikad ne uspijeva dohvatiti lakat". Između zanimljivih rečenica Anastasija Mihajlovna vješto je umetala pitanja:

– Kako je tvoja mama nabavila kostim Hede iz Ibsenova komada?

Pa je onda nogu opisivala kao organ koji hoda i tako stvara društvene veze. Središte noge je stopalo: ono regulira brzinu i smjerove kretanja.

- Imate li kod kuće koji Mejerholdov rukopis?

Prsa su pak neosvojiva tvrđava u kojoj obitava srce. Iz srca izlaze svi mogući životni darovi. Radost!

- Je li tvoja mama kontaktirala s glumcem Mišom Čehovom?

I sve je to zapisivala na nekakve papiriće tvrdeći da energiju riječi s pomoću formula pretvara u brojeve, brojeve pak u slike a slike šalje u Svemir. Međutim, zabilješke nisu nestajale u praznome prostoru, nego su dospijevale u ruke Ivana Viničenka, zvanoga Pukovnik Janka, dakle, kod visokoga časnika Službe državne sigurnosti ili kraće KGB. Viničenko je bio zadužen za kulturu, muzejsko-galerijsku djelatnost i scenske umjetnosti. Pozornost je koncentrirao na Evaldovu mamu, koja se, prema anonimnoj dojavi s terena, nekako previše oduševljavala pojedinim djelima skandinavske književnosti. Jednom je Ivan Viničenko kući došao pijan - najbolji prijatelj imao je rođendan i častio je *samogonom*, domaćom rakijom, koja je bila napravljena s previše kemije. Onako pijan naletio je na Andreja i društvo, koje se upravo uputilo u cirkus. Andrej je u prolazu zatražio još koji rubalj, da se nađe, a dobro raspoloženi otac smjesta je gurnuo ruku u džep i izvukao zelenkastosivu novčanicu od tri rubalja, s pogledom na Kremlj, i nekoliko papirića. Andrej je zgrabio novac i izjurio iz stana. Dok je silazio stubama primijetio je da na dlanu ima neke tajanstvene papiriće. Bile su to tatine radne bilješke. Neupućenome čovjeku te kratke priče djelovale bi nesuvislo, jer su i događaji i osobe šifrirani. Nastavnica Anastasija Mihajlovna Belomlinska, primjerice, pojavljivala se pod kodnim imenom Dalila. Evald Borisovič Ščapov, bio je Žigolo, njegova majka pak Sarah, a otac - Cvetajev. Sva ta imena imala su, dakako, i neki drugi smisao, a ne samo prikrivanje pravoga identiteta. To je Andreju pomoglo da shvati o kome je riječ. Sarah je upućivalo na Sarah Bernhardt i kazalište, Cvetajev se odnosi na Ivana Cvetajeva, oca znamenite pjesnikinje Marine, koji je osnovao muzej. Andrej je papiriće sakrio u prvi svezak Lenjinovih sabranih djela (izdanje *Gospolitizdata* iz pedeset i neke) u nakani da ucijeni oca za devedeset rubalja, koliko mu je trebalo da kupi prave talijanske traperice od *žulika* s Kurskoga kolodvora. Međutim, sutradan je u susjedstvu eksplodirala trafo-stanica, tako da je plan morao odložiti. Novine, kao što se moglo i očekivati, o toj sabotaži nisu donijele niti retka: najveća senzacija bio je progon masona u Irkutsku, a i o tome se pisalo vrlo kratko i općenito. Ubrzo je otac otišao u invalidsku mirovinu, a nakon toga stigla je i perestrojka. Život je krenuo nekim drugim tokom. Jednoga dana Evald i Andrej slučajno su se sreli kod bukinista: mladi Viničenko donio je na prodaju Lenjinova sabrana djela, a Evald ih je baš tražio za jednoga kolegu koji se bavio poviješću

političkoga tiska. I tako riječ po riječ Evald je saznao da Andrej ne može napredovati u *Aeroflotu* zato što mu je otac bio visokorangirani časnik Državne sigurnosti, zloglasnoga KGB-a. A nije mogao dobiti ni rusku putovnicu, stalno se nešto odugovlačilo. Onda je Evald naišao na te smiješne bilješke iz vremena Brežnjevljeva *zastaja* i predao ih svome rođaku Orestu koji koordinira rad međunarodnih predstavništava ruskih zrakoplovnih kompanija i uvjerio ga da je Andrejev otac Ivan Viničenko, zvan Pukovnik Janka, zapravo bio protiv sovjetskoga represivnoga aparata, jer je, eto, marljivo dostavljao šifrirane zapisnike svojih kolega kagebeovaca žrtvama progona. I pokazao mu je one smiješne papiriće s bilješkama o Belomlinskoj, mami, tati i sebi, koje je stari Viničenko u stanju teškoga pijanstva gurnuo sinu u ruke misleći da su novčanice. Andrej je iz Službe prodaje karata u domaćem prometu ubrzo poslan u Budimpeštu. Postao je šef predstavništva *Aeroflota* i dobio je stan u atraktivnome dijelu grada. Ispred zgrade ima zelenilo, a pedesetak metara dalje je *Magyar Nemzeti Múzeum*. Nije to kraj priče, nego početak. Andrej Viničenko najprije je, u znak zahvalnosti, pozvao Šćapova k sebi u goste, ali Evald nije mogao putovati u inozemstvo zbog poslova koje je upravo prihvatio. Na kraju su se dogovorili da će ispostaviti nekoliko fiktivnih računa za avionske karte na ime Rindova "simpozija" i tako barem djelomično uzvratiti za uslugu. Nakon tih računa Andrej se neko vrijeme nije javljao. Vjerojatno se bojao neke interne kontrole. Međutim, onda se opet javio, ali ne iz Budimpešte nego iz Zagreba. Pisao je kako je prešao na istu dužnost u glavnome gradu Hrvatske i kako je upoznao ljepoticu Ninu Lavrovu, bivšu asistenticu na Institutu za međunarodne odnose u Moskvi, koja je u Zagrebu radila za UNHCR i kako, eto, oboje uživaju u više nego zanimljivoj hrvatskoj kuhinji. Možda je namjerno tražio premještaj u Zagreb, pomislio je Evald, samo da prekine s praksom izdavanja fiktivnih računa. No, računi su povezani sa crvenokosim Rindom, koji se u Budimpešti htio zabavljati sa svojom Ibolyom. A njemu, Evaldu Šćapovu, on duguje život na Zapadu. Prema tome... Evald se nehotice okrenuo. Oni veseli ljudi što su se bučno gurali oko telefona izgubili su se s posljednjim krpicama putnika na izlazu iz kolodvorske zgrade. Vrijedi li pokušati još jednom? Da? Evald je gurnuo telefonsku karticu sa znakom slavističkoga kongresa u prorez plave metalne kutije. Ubrzo je iz slušalice počelo pulsirati: ti tititi ti titi. Ima li uopće smisla vraćati se u Zagreb? Nema. Ali, Andrej mu sad može dati neke korisne savjete oko smještaja u Rijeci. Možda ima kakvog prijatelja kod kojega bi mogao besplatno odsjesti? Recimo, šefa predstavništva *Sudoimporta* ili neke druge velike brodarske kompanije... No, kad je otipkao broj – kroz rupice crne plastične slušalice javio se jednolični signal zauzetosti.

Dok su prolazile pothodnikom ispod brze gradske ceste Kalista je odlučila još jednom pritisnuti Adrianin broj. Sad je već ustala, dolazile su joj nejasne slike iz kuće, možda sjedi za stolom i pije kavu. Ili ve već izašla. U svakom slučaju, mobitel je sigurno uključen. Ima jedno društvo što se svako jutro sastaje na Foginovom kupalištu i onda svi zajedno trče uz Koranu. Možda je već s njima? Ako je pak dečko kod nje – onda nije izašla. Taj dečko je još uvijek tajna, nije službeno predstavljen obitelji. Filip kaže da je to već treći ove godine. Ili čak četvrti. No, nije važno. Prije tridesetak godina je i ona, Kalista, imala sličnih problema. Hodala je s Damirom, čije je prezime, dakako, u međuvremenu zaboravila, simpatičnim dečkom koji je sanjao o karijeri filmskoga snimatelja. Mnogi su mladići toga vremena željeli postati snimatelji. Nadahnuli su ih poznati fotografi poput Davida Baileya. Taj Damir je jednom došao k njoj kad su tata i mama otišli na svadbu. Začudo, svaki put kad bi se sjetila te priče, pojavile bi se tek blijede slike, kao da je otopina sjećanja napravljena s pomoću prejakoga razrjeđivača pa su lica i tijela potonula u crnilo. A nije bilo ničeg lošeg. Ona se htjela prijaviti za *Djevojku godine* na natječaju što ga je pokrenuo popularni omladinski list i slikati se u dvodjelnom kupaćem kostimu. Kupila je crni kostim, da izgleda vitkija. Počela se razodijevati. Dio po dio odjeće. A onda se odjednom na vratima pojavila mama – zaboravila je, veli, naočale. Kalista nikad neće zaboraviti osjećaj koji ju je pohodio od mamina hladnoga pogleda: mama je došla u *trećem licu*, kao osoba koja nema veze s njenim životom. Žestoko je pozvonila, zatim je dugo bez riječi stajala pred vratima, kao da je došla u tuđu kuću, nakon toga je promrmljala da je zaboravila po naočale i zamolila da joj se donesu one metalizirane iz spavaće sobe. Za čitanje. I nije htjela ući, tobože, da ne smeta. Samo naočale. U njenom je pogledu bilo sve ono o čemu kao majka i kći nikada nisu razgovarale. Sad bi se to ponovilo. Adriana i ona bi se bez riječi zgrabile pred vratima. Zbog nogometa, zbog klateži koja se kod njih skuplja, zbog mnogih drugih stvari... Sigurno je da bi ih to obje ubilo.

– Što si se zamislila? – upitala je Julka.

Kalista se trgnula.

– Ovdje se svaki dan napravi nešto novo – rekla je Julka. – Ako dulje vrijeme ne dolaziš, potpuno izgubiš orijentaciju. Doslovce preko noći niču nove zgradurine, grade se i pregrađuju ulice, i tako...

– Da, da, vidim da autobusna stanica više nije tu – Kalista se polako okrenula prema širokome raskršću u koje je utjecala brza gradska cesta. – Zbilja sam se zbunila.

Zastale su i otpuhnule.

- Možda bi bilo najbolje uzeti taksi - rekla je Julka. - Novigrad nije tako daleko. Samo nekoliko kilometara, koliko se sjećam.

- Onda se moramo vratiti na željezničku stanicu.

- Ah, ništa! Vratit ćemo se na željezničku stanicu i uzeti taksi - uzdahnula je Julka i okrenula se.

Dok su se vraćale prema dugačkoj zgradi kolodvora nosila ih je struja zraka od automobilske kolone. Na prostranome parkiralištu između brze ceste i željezničke pruge automobili su se polako odljepljivali od svojih mjesta. U njihove bijelom bojom obilježene kućice ulazili su kamiončić dostave kruha i kombi dimnjačarskoga poduzeća. Kalista se sjetila kako u studentsko doba nikad nije voljela ići istim putem na željezničku stanicu: ako bi došla iz staroga dijela grada, kroz pothodnik, onda se obvezatno vraćala zaobilazno, brzom gradskom cestom preko mosta do tržnice. I obratno. No, najviše je voljela ići malim i krivudavim uličicama, punim lokvi i odbačenih automobila, u kojima je noću odjekivao lavež pasa čuvara, televizijske vijesti ili pokoja pijana psovka. Ponekad bi u kasnijim satima proletio i kakav prestrašeni šišmiš. Tih davnih dana mračni zakuci prigradskih uličica izvlačili su joj loše raspoloženje, neku neobičnu tugu, jer joj se činilo da kroz trošne prizemnice i srušene plotove izlaze duhovi i mame prolaznike u svoj zatvoren svijet. Prolazeći tim putem osjećala je nadmoć s kakvom gledatelji primaju najveće tragedije u kazalištu.

- Spava ti se? - začula je Julkin glas.

- Ma ne - nasmiješila se Kalista. - Malo sam maštala. Odjednom su mi se pred očima stvorile neke slike, Karlovac otprije trideset, pedeset pa i sto godina, neki životkoji sam živjela i koji nisam živjela.

- To je od umora - rekla je Julka. - I meni se to zna dogoditi. Evo, na primjer, stalno imam osjećaj da me gleda neki gospodin, neki čovjek koji me dovezao u Zagreb i onda se odjednom izgubio... Razumiješ, čini mi se kao da nosim nečije zalijepljene oči. I pred oči mi je došao onaj Rus iz Osijeka, Evald Ščapov, koji nas je zabavljao u restoranu onim mađioničarskim trikovima...

Julka je pokazala rukom prema čovjeku koji je izašao iz stanične zgrade i zbunjeno se zagledavao u pločice na autobusima što su stajali na parkiralištu.

- Zbilja, isti Šćapov – potvrdila je Kalista. – Isti Šćapov!

Onda se nasmiješila u mahnula rukom. Čovjek kraj autobusa mahnuo je i njoj.

- Šćapov! Nevjerojatno!

- Zbilja! – tiho je rekla Julka. – Šćapov!

Ostavila je putnu torbu na asfaltnom putu i krenula prema njemu. A onda su se svi troje našli ispred luksuznog bijelog *mercedesa* s oznakom *TAXI*. Kalista je slično uzbuđenje osjećala prije odlaska na maturalno putovanje u Francusku. Tako joj se nije išlo, makar je glavni cilj bio blještavi Pariz, i cijelim bićem je priželjkivala neko čudo koje će je spasiti putovanja. Cijelo vrijeme imala je dojam da je netko prati, da je gleda iz gomile, štoviše, da se nekom nevidljivom, tankom niti drži za nju i ona zbog toga ne smije učiniti nikakvu naglu kretnju, da nešto ne pokvari... Ili je možda zrak bio pun uzbuđenja i nervoze od tate, koji joj je nosio tešku putnu torbu do autobusa. Tata je neprestano kašljucao, pitao je li uzela ovo ili ono, provjeravao dokumente, ogledavao se, izvlačio iz džepa sat i spremao ga natrag... A onda, kad je zeleni autobus zaplovio širokom cestom, odjednom je vidjela ono što prije nije mogla uloviti: ljudi su, nestajući s njenoga obzora, smanjujući se u točkicu, u treptaj oka, otkrivali da zapravo nose neku drugu povezanost, da je vezanost za nju bila slučajna, čisto optička. Shvatila je da je otac bio nervozan zbog Ljerke, svoje tajnice, koja mu je došla reći da je trudna s njim i da će to svima obznaniti...

Kalista je odlučila da neće dalje gledati grad koji joj cijeli život utiskuje pogrešne pečate. Možda je tako i sada na djelu neka svinjarija. Možda je netko gleda kako se vozi u taksiju. Recimo, Adriana. Kao što je ona gledala svoju mamu Katicu kako s nekakvom čudnom grupom ljudi stoji na željezničkoj stanici u Karlovcu. Mama je dan ranije otišla na nagradni izlet revije "Studio" u dolinu Trente, a ona se s razredom uputila na nekakvu predstavu u Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu. I dok su na kolodvoru čekali vlak, ona je slučajno krajičkom oka uhvatila grupu ljudi koji su nosili hrvatski grb na rukavu. Među njima bila je i njena mama. Mama, koja je dan ranije uredno izašla iz kuće, izljubila se s njima i rekla da je vrlo uzbuđena što je njen kupon s točnim odgovorom na nagradno pitanje izvučen među tisućama drugih. Eto, a sad je bila na posve neočekivanome mjestu, među ljudima za koje se nikad nije saznalo tko su i kamo su se zaputili. Doduše, pričalo se da je tih dana trebao biti izveden državni udar i da su Rusi poslali oklopni vlak u Ogulin. No, tko zna je li to istina. Tko zna jesu li Jovanka Broz i Đoko Jovanić doista namjeravali svrgnuti Tita... I tko zna što se sad zbiva na ovome mjestu, u Karlovcu, dakle, na raskršću brze ceste i odvojaka za autobusni

kolodvor i tržnicu, u trenutku dok taksi čeka zeleno svjetlo na semaforu. Tko zna, ah, nitko, nitko ništa ne zna, krhko je znanje! Možda će se jednom, za dvadeset ili trideset godina, slučajno saznati da se baš na ovome mjestu, na raskršću, događalo nešto sudbonosno, nešto što nitko nije vidio a opet je bitno utjecalo na tijek kasnijega života. Taksist je tiho fućkao kroza zube, a kad se upalilo zeleno svjetlo, upitao je:

- Vi ste sigurno rodом iz ovoga kraja, pa idete malo k svojim.

Julka i Evald nešto su nerazgovjetno šaptali na zadnjem sjedištu, a netko od njih dvoje je i gurnuo je oštro koljeno u naslon Kalistina sjedišta. Taksist je uključio radio. Začulo se krčanje. Isključio je.

- Posljednjih godina dosta ljudi iz inozemstva dolazi u stari kraj. Ostanu tjedan-dva pa se vrate. Uglavnom tu, Draganići, Krašić... U Novigrad nikoga nisam vozio. Ne znam, možda je netko i dolazio, ali ja nikoga, velim, nisam vozio.

- Idemo zapravo poslom - Kalista je teškom mukom odlijepila usne.

- A, tako - taksist je veselo podigao obrve. - Da, čuo sam preko radija da su tamo počeli obnavljati stari grad. No, bilo je i vrijeme da se nešto učini. Vidite kako stranci ljubomorno čuvaju svaki kamenčić na svome tlu, svemu pridaju veliku važnost i pažnju, a mi se prema svojoj baštini odnosimo kao divljaci.

Mercedes je prešao još jedno raskršće i onda se našao na ravnoj cesti.

Soba u kojoj se probudio Evald nakon tvrdoga sna dugo nije bila zračena: shvatio je to po težini i ustajalosti koje je osjećao iz pravca police s knjigama: otuda kao da su se isparavali tuđi životi, tuđe životne priče. Sličan doživljaj imao je i Razumovski, kad je prije nekoliko godina odsjeo u stanu svoje pariške znanice. Pričao je kako se jednom probudio u sobi punoj prastarih knjiga, raznih izdanja na gotici, sa zlatnim slovima. Kako nikoga nije bilo u stanu, knjige su bile upućene na njega. Imao je čudan osjećaj da je tu još netko, ali ništa određeno nije mogao predočiti. Kasnije je te svoje dojmove izložio nekom kolegi iz Rumunjske i ovaj mu je ispričao cijelu priču o Chantal i njenom nesretnom mužu Antanasu Sproegeu iz Tallina, piscu koji je maštao o svjetskoj slavi i ispisivao nekakav tajanstveni tekst života. Pisao je na njemačkome, na gotici, iz straha da domaći uhode ne otkriju tajnu njegovih redaka. Čovjek je na kraju tragično završio, dakako, ali istina o životu nije otkrivena.

Chantal Antanasovu sobu iznajmljuje kolegama filozofima koji poslom dolaze u Pariz i svatko ubrzo stvori nekakvu priču o Sproegeovu duhu. Evald je zaključio kako je tog Sproegea otkrio ovdje. Ustajali zrak, blijedo svjetlo i umor možda su učinak duha. Ili razgovor? U jednoj od obližnjih prostorija, vjerojatno u kuhinji, netko je tiho razgovarao. Glasovi su se mrvili, nije se moglo razabrati o čemu je riječ. Nije se moglo odrediti niti da li su glasovi muški ili ženski, da li se ljudi svađaju ili vesele. Možda su to samo žene, razmišljao je. Zatim je ustao, odmaknuo zavjese i otvorio jedno krilo prozora. Od svjetla, koje se uvuklo u sobu, predmeti su odjednom dobili drukčiji izgled. Postali su oni od jučer – putna torba, tenisice, papiri koje je zaboravio baciti. Odmah se sjetio i zašto je tu – sutra svi troje idu u obližnji grad, u kupovinu, gdje će on nabaviti nove cipele, a onda on nastavlja put za Rijeku. Ili – kako već ispadne. Razgovor u kuhinji naglo se prekinuo, začuli su se koraci, udaljeni razgovor i šum automobilskega motora. Kad se Evald dogegao do prozora, našao je samo tragove dima automobilskega izgaranja na obzoru.

Kakav krajolik, kakva tišina! – ushićeno je prošaptala Kalista kad je s jednoga od brežuljaka, na koji se popela u šetnji, ugledala rijeku kako vijuga. Šteta što ovo nije bolje iskorišteno, prebacila je zatim pogled na mrežu uskih, uredno asfaltiranih cestica koje kao da su u podnožju uzvisina oku nudile bokore sočnih travnjaka, šumaraka i obrađenih polja. Ovdje bi se mogli urediti tereni za elitne sportove, golf i jahanje na primjer, i cijeli bi kraj odjednom dobio na važnosti. Ovako je ovo vjerojatno mjesto za odmor ljudi koji preko tjedna žive u gradu. Novčanik koji je držala u ruci bio je netaknut: sve je bilo u svojim pretincima: osobna iskaznica, *visa* kreditna kartica, telefonska kartica, naljepnica za fakultetsko parkiralište, nekoliko kovanica od jedne i pet kuna, povratna karta za vlak i nekoliko novčanica od sto kuna. Sve je bilo na mjestu. Novčanik je bio u putnoj torbi sa strane. Baš čudno. Čudno je zapravo što se našao kad je došao onaj Rus, Evald Šćapov. On je sigurno čarobnjak. Veliki čarobnjak! Mora to svakako javiti Lilo. Pokušat će ponovno nazvati. Prvi put je signal mobitela bio slab, a sad su sve crtice s desne strane ekrana dosezale do vrha.

- Lilo - rekla je kad ju je recepcionar spojio s odgovarajućim brojem. - Čujte, našla sam novčanik. Bio je u torbi. Zamislite, u torbi. Mislite li da je to Evaldovo maslo, ha?

Kroz rupice na gornjemu dijelu aparata čulo se pucketanje.

- Lilo, čujete li?... Dakle, moram vam reći da je sve ono što ste gledali bilo glupo, užasno glupo! Ne znam što mi je bilo da optužim poštovanoga profesora Bonda za krađu... Mislim,

Artura Iljiča Bondija.

U aparatu je i dalje pucketalo, ali slabije. Kalista je mogla razabrati glas s druge strane veze. Zabavljajući se tim nadmetanjem čovjeka i tehnike, primijetila je da je polako stigla do vrha blage uzvisine kojom završava neravan teren i došla do ostataka negdašnjega drvoreda koji je vodio u stari frankopanski grad. Bila je tu i cesta, asfaltna, koja je točno pred ulazom u dvorac naglo skretala lijevo. Prije nekoliko desetljeća ovaj put bio je posut pijeskom, a stari grad, danas bezlična ruševina, nekad je imao dvije kule sa strane i prozore sa strane. Bez okvira, doduše. Kalista se sjetila kako je prvi put došla ovamo s mamom i njenom prijateljicom. Došle su biciklima, po bijeloj cestici. Prijateljica je pobjegla od muža i cijelim putem od Karlovca do staroga grada pričala je kako je pokupila stvari u kovčeg dok su muž i sin bili na nogometnoj utakmici. Prije toga im je napravila ručak i ostavila ga na stolu. Govedsku juhu, rižu, pečeno pile, salatu od krastavaca i kompot od ananasa. Na stol je stavila i vazu sa cvijećem *Vergissmeinnicht*. Onda je uzela taj kovčeg i zaključila da odlazi zauvijek i da se više neće osvrutati ni na kakav život. Međutim, kad je došla do zavoja, nešto ju je natjeralo da se okrene i tada je ugledala psa kako tužno cvili za njom. Taj pas se više nije spominjao u priči, nego nekakva teta kod koje je našla privremeni smještaj. Pojavio se i stanoviti Stipe, koji ju je nagovarao da zajedno odu u Ameriku, zatim se spominjao bivši muž, koji se spleo s nekom njenom prijateljicom, pa šef... A ona, Kalista, čekala je psa, jer voli životinje i, što je još važnije, jer je pas jedini imao dušu... I kao da se sad, odnekud, stvorila duša toga psa, anima, duša priče o odlasku i dolasku. Kalista se prisjetila strasti s kojom je htjela uhvatiti nit pripovijedanja, čuti sve detalje, osjetiti život koji se u njemu zametao. Uzela je mobitel i pritisnula broj.

- Lilo! Možemo li razgovarati?

- Da, da - uzvratio je glas iz aparata. - Gdje ste?

Kalista je malo zastala, a onda je odgovorila da je zapravo kod kuće. Istodobno joj je na pamet pala i novčanica od pedeset dolara, no Lilo je prešla na sasvim drugu temu.

- Olga Savitzky se zabunom, kao što sam vam rekla, našla u Osijeku. Očekivali su je u Essenu. Tamo je trebala otvoriti veliku izložbu Ŭlo Soostera *Forme vremena*, za koju je napisala uvodni tekst u katalogu.

- Olga je Estonka?

- Ne, Rusinja je. Nekoć je bila poznata underground pjesnikinja. Recitirala je stihove po

mjestima gdje se skupljala buntovna mladež...

- Olga Savitzky, Olga Savitzky... - mrmljala je Kalista prateći pogledom oblake koju su tajanstveno plutali iznad nje. *Oblaci nebeski, vječiti putnici...*

- Ne, nije nastupala pod svojim imenom - rekla je Lilo.

- Nego?

- Ah, ne da mi se o tome pričati! - uzdahnula je Lilo. - Predugo bi trajalo.

- Dobro, da skratimo - nevoljko se složila Kalista. - Kako je dospjela u Tartu? Mislim, općenito, kako se našla u Estoniji?

- Jednostavno - uzvratila je Lilo. - Roditelji su zamijenili dvosobni stan u Moskvi za trosobni u Tartuu. Nekađ je to bila jedna država, Sovjetski Savez, i stanovi se se lako mogli zamijeniti. U ovim rubnim republikama, osobito pribaltičkim, puno se bolje živjelo nego u Moskvi. Moglo se više kupiti, bio je veći izbor hrane, nije bilo dugačkih redova u trgovinama. Osim toga, Europa se nekako činila bliža...

- Tako, dakle... Možda je susret s Bondijem bio dugo i pomnivo planiran?

- Mislim da nije - rekla je Lilo. - Prekjučer ju je tražio neki muškarac Derek. Čula sam kako se predstavio na recepciji...

Ah, kako ona sve to zna? - pomislila je Kalista.

Julka nije raspoložena, zaključio je Evald nakon doručka. Kao da joj se odjednom razvodio sav onaj životni sok. Nije bila razgovorljiva. Onda je najbolje ništa ne spominjati, razmišljao je. Ionako vani miriše na kišu. Činilo se kao da će nešto prasnuti... Petrogradski tekst. Subota. Devetnaesto stoljeće. Ladanjska kuća. *Divna li pogleda! Rijeka se vijuga jedno deset vrsta i mutno se ljeska i plavi kroz maglu; iza nje livade, vodenkastozelene boje; iza livada položiti brežuljci; u daljini se nad močvarom viju i krešte vivci; kroz vlažan sjaj, razliven u zraku, jasno se ističe daljina, sasvim drugačije nego ljeti.* Turgenjev. Sjedio je u sobi iz koje se nije mogao istjerati ustajali zrak. Četvrtak koji je opisao u svome dnevniku počinjao je dolaskom na željezničku stanicu Osijek. U glavi su mu se kovitlali različiti dojmovi, riječi koje je uputio ženi Polini, kad je otkrio da se u boci krije votka kojom je namjeravao

ošamutiti njenoga šefa, Arkadija Bermana, pa onda... Ah, onda taj Andrej Viničenko... Kako se sad pravi važan! A u nedavna vremena, kad mu je propao pokušaj kandidiranja za zastupnika stranke *Naš dom – Rossija*, nudio je svoje usluge preko Interneta.... Slikao se gol u noćnom vlaku *Nikolajevski express*, koji kreće iz Petrograda u 23,35. A u Moskvi je nešto prije pola osam ujutro. Tajanstvena glazba sa CD-a *Scarry B.O.O.M. & Ilja Stogoff*... Pa, može li se uopće pisati dnevnik? Može li se uopće pisati?

- Evalde!

Evald je gurnuo napola ispisan list prema hrpi papira na rubu stola. Ustao je.

Opet halucinacije. Kao da se nečiji duh vuče za njim i ne dopušta mu pisanje teksta o Slavističkom kongresu u Osijeku. A kad odmakne pogled od papira – pojave se slike iz života: autobus *Croatia Airlinesa* na putu od zračne luke Pleso do središta Zagreba... Sjedio je kraj litvanskoga poduzetnika i u jednom trenutku izvukao mu iz džepa novčanicu od pedeset dolara. Zatim je došao u restoran zagrebačkoga Glavnoga kolodvora i sjeo za stol jedne dame koja je uz voćni čaj kratila vrijeme između dva vlaka. Izgledala je odsutno, kao da zauvijek napušta muža i djecu i odlazi u novi život, u Genevu svoje druge mladosti. Čak je jasno čuo da se tamo spetljala sa čovjekom koji je radio kao poslužitelj u brzome vlaku Zagreb-Pariz- No, žena je vodila nezanimljiv akademski život i putovala je na Slavistički kongres u Osijek. Ali, koga to zanima? – pitao se Evald. Koga briga što je votku namijenjenu Bermanu ispila jedna hrvatska znanstvenica koja se potom, u zgradi željezničkoga kolodvora splela, opala i razbila vazu namijenjenu uvaženome slavistu Sir Arthuru Bondu Thompsonu? Koga to zanima? – pitao se i pogled mu se opet zaustavio na hrpi papira. Glasovi što su kružili kuhinjom ometali su mu koncentraciju. Pomisao na događaje koji su dio prošlosti raspršivala mu je strah od budućnosti. Hoće li morati odmah kući? Sutra? Sutra poslije podne ima zrakoplov za Moskvu. Sljedeći je u utorak. No, on će ipak morati na onaj sutra. To sutra brujalo mu je u ušima kao nametljivi razgovor koji se vodio u kuhinji:

- Sutra. On putuje sutra. Sutra. Sutra putuje. Sutra. Sutra. Sutra...

Cijelo vrijeme u ušima su mu odzvanjale samo te riječi. Pred njim je, međutim, stajala hrpa papira koju je nekoliko puta pokušao baciti u kantu za smeće. Radi se o onom notesu što ga je zabunom izvukao iz Julkine torbe, kad se neuspješno igrao mađioničara. Na prvoj stranici koči se veliki naslov: *Pismo iz Sankt Peterburga*. Iznad toga, manjim slovima, *Romana* i neko nečitko prezime. To ćemo kasnije pogledati, zaključio je. Zatim je ustao, odmaknuo stolac i hrabro otvorio vrata sobe. Pred njim se otkrila prazna kuhinja. S police na zidu veselo je

čavrljao starinski radio. Na stolu je stajala prazna šalica. Malo dalje – nož i komadić papira. Nema nikoga, konstatirao je. Vjerojatno su otišle u trgovinu. Međutim, na sanduku za drva, kraj štednjaka, stajala je košara za namirnice. Na ormaru za posuđe nalazio se novčanik. Onda su u šetnji, zaključio je i polako se vratio u sobu. Negdje iz daljine dolazio je miris spaljenoga korova. Tišina. Oprezni ptičji pjev. Možda se, dok ovako bespomoćno sjedi u nepoznatoj kući, vani događa nešto od povijesne važnosti. Kao osamdeset i neke, kad je s Polinom išao u Lenjinov mauzolej, a vani se, na Crvenome trgu prizemljio nekakav njemački žutokljunac, Mathias Rust... Eto, pa i on se, poput tog egzibicionista, oduvijek želio proslaviti... Oni planovi s vađenjem blaga iz Finskoga zaljeva samo su dio tih dječjih fantazija. No, baš kad je htio zaroniti u svoju omiljenu temu, iz dvorišta su se začuli glasovi, prigušeni i nerazumljivi, kao da se razgovor vodio u nečijem nejasnom sjećanju ili pak djetinjstvu. Do Evalda su stizali, naime, tek samoglasnici, koji su u najboljem slučaju donijeli i pokoji suglasnik, *p*, *l* ili *m*. Kad je stao iza guste plastične zavjese, koja je čudno mirisala na školsku kredu, i zagledao se van, učinilo mu se da između njega i stvarnosti postoji bezbroj slojeva sivila.

Netko njen, pomislila je Kalista kad je ugledala nepoznatoga muškarca u razgovoru s Julkom. Možda onaj Marijan, o kojemu je svojedobno govorila kao o ljubavi svog života. No, neobično je da su se tako hladno pozdravili, službeno rukovali i izmijenili konvencionalne osmijehe. Ili samo glume? A možda su i u fazi svježega prekida, pa imaju potrebu istresti otrovne strelice. Kao ostarjeli bračni par koji pokušava živjeti u ljubavi i poštovanju. Nakon nekog vremena prizor je ipak počeo zamarati: Kalista je buljila u njih kao u akvarij. Uzela je novine koje je donio Rus iz Črnomlja i počela preletavati naslove: sve joj se činilo poznato, ni u što se nije imala volje udubljivati. Na kraju su ostale samo stranice razbibrige, rebus, križaljka i rubrika nekakvog šašavog novinara. Lik toga kolumnista, umetnut u kvadratić iznad naslova *Život piše romane*, izgledao joj je poznat, no možda je to samo bio dojam od njegove običnosti, neupadljivosti.

– Kalista! – začula je iz dvorišta.

Muškarac i Julka sjedili su za stolom i gledali prema kuhinjskome prozoru. Kalista je polako izašla van.

– Čuj, ti si jezikoslovka – Julka se silno trudila održati ugođaj opuštenosti. – Reci, molim te, što na estonskome znači “sooster”?

Olga Savitzky! – prošlo je Kalisti kroz glavu. *Forme vremena!* Ovaj čovjek je Derek! Famosni Derek koji se na recepciji raspitivao za Olgu...

– No, dođi – nasmiješila se Julka. – Gospodin se zove Gerber. Kao cvijet.

Rukovali su se.

– Eto, zanima me što znači “sooster” – potvrdio je muškarac.

– “Sooster” ne znači ništa – tiho je rekla Kalista. – Postoji pojam “soo”, koji znači “močvara”. Pa ako bi se iz toga izvodilo prezime, onda bi Sooster bio “močvarni, blatni”.

Muškarac je klimao glavom i brzo nešto bilježio u notes.

– To je prezime poznatog estonskog slikara – nastavila je Kalista slobodnije. – Tamo su inače česta, pa rekla bih, slikovita prezimena. Eto, primjerice, “karu” znači “medvjed”. “Rebane” je “lisica”. Ili “kask”, “breza”...

Muškarac je srknuo pivo i počeo pričati kako je u djetinjstvu žarko želio postati pjevač. Obožavao je Toma Jonesa. Sve je podredio svom idolu. Čak se i udebljao da bude što sličniji korpulentnome pjevaču. U školi je ispod klupe, umjesto knjiga držao Tomove fotografije. Zamišljao je da umjesto zadaće iz matematike pred đacima pjeva *Delilah*. Zidovi njegove sobe bili su oblijepljeni plakatima s Tomovim likom. A jednog dana se čak odvažio i poslao mu božićnu čestitku. I, gle čuda: pjevač je odgovorio. Zahvalio se na lijepim riječima. Bio je to strašan udarac za njega, kraj svih iluzija. Božanstvo je poprimilo ljudski lik! Spustilo se na njegovu razinu.

Kad je muškarac otišao, Kalista se ponovno vratila novinama koje je Evald Šćapov donio iz Črnomla. Otvorila je stranicu koju je naprasno prekinula, *Život piše romane*, i počela čitati priču koja joj se nekako činila poznata:

“Iskustvo recepcionara dalo je novi poticaj mome pisanju. Doduše, nekoliko puta mi je pao sustav i na kraju sam vjerojatno pričinio neku štetu hotelu, ali sve je to bilo tako zanimljivo da sam morao napisati roman. Pazite, u pozadini svega odigravao se spektakl međunarodnih razmjera. Transport droge s Istoka na Zapad. Sve je koordinirala žena iz bivše Istočne Europe, koja se trebala naći s Englezom. No, kad je neočekivano srela svog bivšeg ljubavnika, zadržala se dva dana dulje. Istodobno je obaviještena i policija, tako da se među

sudionicima Međunarodnog slavističkog kongresa našao inspektor. Pitao sam ga kako se otkrivaju sumnjive osobe.

- Kako? - nasmijao se. - Jednostavno. Kad shvatite da ste čovjeka već negdje vidjeli, obavili ste pola posla.

I doista, vraćajući se kući vlakom sjedio sam u odjeljku s nekim Cigančićima i čovjekom koji je mogao biti Rus. Pravio sam se da spavam. Tada su mi svi likovi odjednom postali bliski i nastala je priča pod naslovom *Pismo iz Sankt Peterburga...*"

Irena Lukšić

Rođena 1953. godine u Dugoj Resi. Diplomirala i doktorirala na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Piše prozu, drame, eseje, TV i radio drame, filmske scenarije, stručne i znanstvene radove, te prevodi s ruskog. Proza joj je prevedena na engleski, makedonski, njemački, slovenski i turski jezik. Zastupljena u antologijama.

Urednica je Biblioteke Književna smotra i Na tragu klasika, članica redakcija nekoliko domaćih i stranih časopisa, suradnica više međunarodnih znanstvenih projekata. Suradnica je američke *Encyclopedia of World Literature in the 20th Century, Dictionary of Literary Biography* i baltičkih studija o ruskoj emigraciji te najvažnijih domaćih enciklopedijskih izdanja. Povremeno nastupa kao gostujući profesor u zemlji i inozemstvu. Sudjelovala je na četrdesetak međunarodnih znanstvenih simpozija. U domaćim i stranim stručnim publikacijama objavila je tristotinjak radova o ruskoj i hrvatskoj književnosti. Više puta studijski boravila u Rusiji.

Objavila: *Konačište vlakoprtnog osoblja* (roman, 1981); *Zrcalo* (roman za djecu, 1983); *Sedam priča ili jedan život* (pripovijetke, 1986); *Traženje žlice* (roman, 1987); *Noći u bijelom satenu* (pripovijetke, 1995); *Nova ruska poezija* (panorama novije ruske poezije, dvojezično izdanje, 1998); *Soc-art : tekstovi i kritika* (zbornik, 1998); *Jednostavna istina : ruska pripovijetka XX. stoljeća* (panorama ruske pripovijetke, 1998); *Antologija ruske disidentske drame* (1998); *Ruska emigrantska književna kritika* (1999); *Hrvatska/Rusija : kulturno-povijesne veze* (dvojezično, 1999); *Povratak slomljene strijele* (roman, 2000); *Sjajna zvijezda Rovinja* (pripovijetke, 2001); *Hrvatska i svijet : zbornik* (2002); *Krvavi mjesec nad Pompejima* (pripovijetke, 2002, 2007); *Ruska književnost u Svemiru* (studije, 2003); *Treći val : književnost i život ruske dijaspe poslijednjih desetljeća XX. stoljeća* (2004); *Tajni život laponske princeze* (pripovijetke, 2004); *Katalog važnih stvari* (kolumne, 2005); *Pismo iz Sankt Peterburga* (roman, 2006, 2008); *Ruski emigranti u Hrvatskoj između dva rata* (zbornik, 2006); *Ogledi o ruskoj književnosti* (2006); *Šezdesete : The Sixties* (zbornik, 2007); *Brodski! : život, djelo : (1940-1996)* (zbornik, 2007); *Nebeski biciklisti* (roman, 2008); *Duga Resa - Ixtlan* (pripovijetke, 2008); *Dnevnici, snevnici, rječnici, dnevnička i esejistička proza* (2009); *Sedamdesete* (zbornik, 2010); *Vjesnici nove književnosti : prikazi, recenzije, nacrti* (2010); *Blagovati na tragu klasika : kuharica za čitanje, čitanka uz kuhanje* (2011); *Gradovi, sela, dvorci : vodič za literarne putnike* (2012); *Očajnički sluteći Cohena* (roman, 2013); *Idoli i barabe : slavne osobe u književnim djelima* (ogled, 2014).

Prijevod s ruskog: 1. proza: Aksjonov, Berberova, Bunin, Jerofejev, Harms, Zoščenko,

Pelevin, Aleškovski, Tokareva, Družnikov, Čehov, Gazdanov, Platonov, Stogoff, Vojnovič, Prigov, Arcibašev, Radiščev, Losev, Agejev i drugi; 2. poezija: Brodski, Tjomkina i drugi; 3. drama: Koljada, Tolstoj, Puškin, Braća Presnjakov, Dostojevski, Rudkovski i drugi.

Nagrade: Kata Pejnović (nagrada za kulturu, 1989); Zlatna plaketa Matice hrvatske za *Dnevnik Dragojle Jarnević* (2001); J. J. Strossmayer za *Dnevnik Dragojle Jarnević* (2001); Kiklop za najbolju biblioteku Na tragu klasika (2007, 2008, 2009); Nagrada austrijskog Kulturkontakta za ukupno književno stvaralaštvo, prevodilački i urednički rad (2009); Godišnja nagrada Društva hrvatskih književnih prevodilaca za najbolji prijevod fikcionalnog djela (2009); Prva nagrada na Natječaju za kratku priču Zlatko Tomičić Književnoga kruga Karlovac (2009); Treća nagrada na Natječaju za kratku priču Petar Zoranić Zadarskog lista (2010); Javno priznanje Grada Duge Rese za književni, prevodilački i urednički rad (2010); Iso Velikanović za najbolji prijevod (2011); Kiklop za urednicu godine (2011, 2012); Kiklop za najbolju knjigu eseja (*Gradovi sela dvorci*, 2013).

Biblioteka Online

knjiga 48

Irena Lukšić

PISMO IZ SANKT PETERBURGA

© 2008 Irena Lukšić

© za elektroničko izdanje: Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, 2008, 2015

Izdavač

Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, Zagreb

Za izdavača

Aleksandra David

Urednici

Krešimir Pintarić
Dario Grgić

Fotografija

© Furan / Fotolia.com

ISBN 978-953-6924-84-4 (HTML)

ISBN 978-953-345-219-7 (EPUB bez DRM)

ISBN 978-953-345-220-3 (PDF)

ISBN 978-953-345-221-0 (MOBI)

Prvo izdanje

Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", Karlovac, 2006.

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu

Grada Zagreba i Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

